

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

Eesti Uimastiseire Keskus

UURIMISRAPORT

Narkomaania representatsioonid Eesti ajalehtedes 2002. aastal

Liina Laastik, Triin Vihalemm, PhD

Tallinn, 2004

RESÜMEE

Töö uurib narkomaania representatsioone Eesti ajalehtedes aastal 2002. Teoreetiliseks lähtekohaks on nn. päevakorra kehtestamise teooria. Uuritavateks ajalehtedeks olid kaks Eesti populaarsemat päevalehte "Postimees" ja "Eesti Päevaleht" ning kolmandaks kuulus valimisse nädalaleht "Eesti Ekspress". Uuringus kasutati kahte tekstianalüüsi meetodit. Esimesena kontentanalüüsi e. formaliseeritud sisuanalüüsi ning teiseks oli artiklite süvanalüüsimeetod e. formaliseerimata sisuanalüüs mille eesmärgiks oli kvantitatiivses analüüsis ilmnunud tendentside selgitamine ja põhjalikum analüüs.

Töö tulemused näitavad, et kõige päevakajalisemad teemad meedias 2002 aastal olid narkoäri, narkootikumidega seotud kuritegevus, narkomaania noorte seas, nakkushaigused ja narkopoliitika. Valdav kirjutiste žanr oli uudislugu, arutlevaid artikleid oli vähem. Võrdlus narkomaania meediarepresentatsioone statistika, arvamusküsitluste jt olukorra kajastustega näitas, et meedias kajastatu on teemade kajastuse ja esitamise sageduse poolest analoogne (sarnane) statistikas, arvamusuuringutes jm allikates loodud pildiga olukorrast. Seega võib tinglikult öelda, et meedia pigem ei konstrueeri omaette (narko)maailma, vaid püüab teemasid avalikkuse päevakorda tuua vastavalt sotsiaalstatistikale, ekspertanalüüsile jt kättesaadavatele allikatele tuginevalt. Seega täidab meedia antud valdkonnas avalikkuse teavitaja rolli küllaltki hästi ja hoiab narkoteemat stabiilselt avalikkuse päevakorras. Päevalehete roll diskussiooni edendajana jääb aga tagasihoidlikuks.

Märksõnad: narkomaania, meedia, päevakorra kehtestamine, kontentanalüüs.

ABSTRACT

This report studies representation of drug issue in Estonian newspapers in 2002. The basis of the theory is agenda setting theory. The study includes two biggest Estonian daily newspapers "Postimees" and "Eesti Päevaleht" and one weekly newspaper "Eesti Ekspress". Two textual analysis methods were used in study. First was content analysis e. formalized content analysis and second was deeper analysis of articles e. unformalized content analysis goaled to illustrate tendencies appeared in qualitative analysis and in deeper analysis.

The results of the study show that in 2002 the most topical themes in media were drug trafficking, drug related crimes, drug use of youth, infection diseases and drug policy. Most typical style of article was form of news, deliberative articles were less represented. Comparison between the statistics of media representation related with drugs, opinion questionnaires and other situation representations showed that according to themes and frequency the representations in media were similar. Regarding to that we can conditionally say that media does not construct its own drug world but tries to put on the agenda themes according to social statistics, expert opinion and other resources. Hereby regarding the drug issue media realizes its role as a public informer well and keeps the drug issue steadily in agenda. Daily newspapers role as a promoter of discussion is modest.

Key-words: drug addiction, media, agenda setting, content analysis.

SISUKORD

RESÜMEE	2
ABSTRACT	3
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	6
1. TÖÖ TEOREETILISED ALUSED.....	9
1.1 NARKOMAANIA	9
1.1.1 Narkomaania probleem ja areng Eestis.....	10
1.1.2 Ülevaade tehtud uuringutest	12
1.1.3 Narkomaania uurimise probleemid Eestis	16
1.1.4 Ülevaade narkoolukorrast Eestis.....	19
1.1.5 Narkootikumide kasutamise põhjused	24
1.1.6 Narkotemaatika kajastamine meedias.....	28
1.2 MEEDIA	30
1.2.1 Meedia roll ühiskonnas.....	30
1.2.2 Meedia ja sotsiaalne reaalsus	33
1.2.3 Meedia ja hälbekäitumise representatsioonid	35
1.2.4 Meedia ja avalik arvamus	39
1.3 PROBLEEMI SEADE JA HÜPOTEESID	41
2. UURINGUTE METOODIKA JA KIRJELDUS.....	44
2.1 MEETOD	44
2.2 VALIM.....	45
2.3 MUUTUJAD.....	46
2.4 ANDMETE TÖÖTLEMISE KIRJELDUS	51
3. ANALÜÜS.....	52
3.1 ARTIKLITE KVANTITATIIVNE ANALÜÜS	52
3.1.1 Artikli maht e. suurus.....	52
3.1.2 Illustratsioonid artiklites	54
3.1.3 Artiklite positsioonid	56
3.1.4 Artiklid kuude lõikes	57
3.1.5 Narkootikumide mainimine artiklites	60
3.1.6 Artiklite žanrid.....	62
3.1.7 Artiklite tüübid.....	63
3.1.8 Artiklite teemad	64

3.1.9 Kvantitatiivse analüüsi tulemused	67
3.2 ARTIKLITE KVALITATIIVNE ANALÜÜS	70
3.2.1 Kuritegevuse representatsioonid	70
3.2.2 Seaduste representatsioonid	74
3.2.3 Narkopoliitika representatsioonid	75
3.2.4 Laste narkootikumide tarbimise representatsioonid	76
3.2.5 HIV ja nakkushaiguste representatsioonid	79
3.2.6 Narkomaania vastu võitlemise representatsioonid	80
3.2.7 Narkomaani representatsioonid	81
3.2.8 Narkomaania põhjuste representatsioonid	82
3.2.9 Narkootikumide representatsioonid	84
3.2.10 Lahendused narkoprobleemile	87
3.2.11 Kvalitatiivse analüüsi tulemused	88
JÄRELDUSED JA KOKKUVÕTE	91
KASUTATUD KIRJANDUS	95

SISSEJUHATUS

Narkotemaatika on olnud päevakorras juba 90-te aastate keskpaigast ehk ajast, millal see probleem laiemalt Eestisse jõudis. Teema on olnud tähelepanu all peaaegu kõigis meediakanalites, algselt seoses rohkete narkokuritegude ning hiljem plahvatusliku HIV-i levikuga. Kuna ühiskond on narkomaania probleemi enda jaoks teadvustanud, on aina rohkem hakatud läbi viima empiirilisi uurimusi, kogumaks andmeid selle probleemi ulatusest, põhjustest, trendidest jne. Kogutud andmete eesmärk on probleemi kaardistada ja analüüsida, et luua probleemi leevenduseks ja vähendamiseks vajalikke ühiskondlikke programme.

Sageli on probleemikohased uuringud ja analüüsid kättesaadavad ja arusaadavad ainult kindlatele ringkondadele, kes vastava teemaga tegelevad. Tavainimesele jääb selline informatsioon tihti kaugeks. Tänapäeva (meedia)ühiskonnas kujundavad inimesed oma maailmapilti ja saavad teadmisi ühiskonnas toimuva kohta mitte vahetust kogemusest või vahendatud algallikatest (nt uuringutest) vaid massimeedia vahendusel. Läbi ajakirjanduse saavad inimesed aimu protsessidest ning probleemidest, mis neid isiklikult ei puuduta.

Sotsiaalsete kõrvalekallete, sh narkomaania, peegeldamisel suunab meedia läbi päevakorra kehtestamise ka avalikkuses ringlevaid veendumusi ja kujutlusi, tõstes avalikkuse päevakorda suure osa inimeste jaoks otseste kogemustega mitteseotud probleemid. Oma töös eeldan, et avalikkus ja meedia on vastastikusel seoses. Avalikustatud arvamus oma eri vormides (küsitlused, ekspertarvamused, tagasiside jms), omakorda mõjutab meediat temade ja käsitlusviiside valikul.

Käesolev töö annab ülevaate narkomaania teema representatsioonidest Eesti ajakirjanduses võrrelduna teist tüüpi representatsioonidega – ametliku statistika, analüüside ja sotsioloogiliste uuringutega.

Töös on püstitatud kolm eesmärki. Esimene eesmärk on kirjeldada kuidas meedia aastal 2002 on kajastanud narkomaaniat ja sellega seonduvaid teemasid/probleeme. Teiseks eesmärgiks on kaudselt võrrelda muutusi narkomaania teema representatsioonides (tuginedes varemtehtud uuringutele). Kolmandaks eesmärgiks on võrrelda meedia poolt väljatoodud tendentse ja alateemasid elanike ja selle eri sihtrühmade küsitluste kaudu representeeritud kogemuste ja arvamustega, ekspertide arvamuste ja statistikaga.

Tööhüpoteesiks on: narkomaania mediarepresentatsioon on muutunud sotsiaalselt vastutustundlikumaks:

See tähendab, et teemade kajastuse ja esitamise sageduse poolest on meedias loodud pilt sarnane statistikas, arvamusuuringutes jm allikates loodud pildiga olukorrast – st meedia ei konstrueeri omaette senatioonilist vm. mõttes “müüvat” (narko)maailma.

Teema mediakajastuses on aja jooksul toimunud nihe – probleemi käsitletakse potentsiaalselt kõiki puudutavana, mitte sotsiaalse kurioosumina, luues seega head eeldused teadlikkuse tõusuks ja avaliku arvamuse arenguks.

Käesoleva töö esimeses peatükis teen ülevaate teoreetilisest taustast. Teooria osa on jaotatud kaheks. Esimeses pooles vaatlen narkomaania arengut, probleemi, põhjusi ning jõuan välja empiiriliste uurimusteni, mis on aluseks sotsiaalsele reaalsusele. Teises pooles vaatlen meedia teooriaid. Meedia rolli ühiskonnas, tähtsust avaliku arvamuse kujundajana ning hälbekäitumise representatsioonide loojana. Lähtudes töö eesmärkidest, empiirilistest andmetest ning teemat läbivatest teooriatest sean tööle uurimusküsimused, milledest püstitan käesoleva töö hüpoteesid.

Teises peatükis annan ülevaate uuringu meetodikast. Kirjeldan uuringu meetodeid, valmit, muutujaid ning andmete töötlust. Uuringus kasutati kahte tekstianalüüsi meetodit. Esimesena kontentanalüüsi e. formaliseeritud sisuanalüüsi, mis andis ülevaate teemadest, mida narkootikumidega seoses käsitletakse ning nende varieerumist artikli positsioonide ja mahu osas. Teiseks oli artiklite süvanalüüsimeetod e. kvalitatiivne tekstianalüüs põhistatud teooria printsiipidel, mille eesmärgiks oli kvantitatiivses analüüsis ilmnunud tendentside selgitamine ja põhjalikum analüüs.

Kolmandas peatükis on uuritud narkomaaniat Eesti meedias 2002. Uuritavateks ajalehtedeks olid kaks Eesti populaarsemat päevalehte "Postimees" ja "Eesti Päevaleht" ning kolmandaks kuulus valimisse nädalaleht "Eesti Ekspress". Analüüsi peatükk on jaotatud kaheks. Esimeses pooles on kirjeldatud kvantitatiivse analüüsi tulemusi ning teine pool on artiklite kvalitatiivne analüüs. Kokkuvõtte osas jõuan järeldusele ning annan olukorrale omapoolse kommentaari.

1.TÖÖ TEOREETILISED ALUSED

1.1 NARKOMAANIA

Järgnevas teoreetilise ülevaate peatükis vaatlen narkomaania probleemi arengut ja kasvamist Eestis. Annan ülevaate sotsioloogilistest uurimustest narkootikumide leviku ja kasutamise kohta, probleemidest mis narkomaania uurimisel ilmnevad ning vaatleksin narkoolukorda hetkeseisu. Selle osa eesmärgiks on anda ülevaade empiiriliste uuringutega kajastatud nn. sotsiaalsest reaalsusest, mis oleks aluseks edasisele meedia representatsioonide analüüsile.

Uimasti ja narkootikum tähistavad laiemas tähenduses kõiki narkootilisi aineid, mis muudavad keha ja/või aju funktsioone ning avaldavad mõju enesetajule. Need muutused omakorda pärssides või moonutades keha funktsioone kujundavad käitumist ning sotsiaalseid tegevusi. Psühhotroopsed ained jaotuvad illegaalseteks ning legaalseteks uimastiteks. Legaalsed uimastid on näiteks kohvi, alkohol, tubakas jne ning siia alla kuuluvad ka retseptiravimid, mis on tegelikult mõeldud raviks. Illegaalseteks uimastiteks on ained, millede tarvitamine ning omamine on seaduslikult keelustatud (Hanson & Venturelli, 2001). Kuivõrd aga tavatähenduses seostatakse sõnaga "narkootikum" ja "uimasti" enam illegaalseid uimasteid, siis sellises tähenduses esineb see ka minu uurimuses.

Meditsiinitöötajate loodud definitsioonist, peaks *narkomaan* tähendama eelkõige narkootikumidest sõltuvusse sattunud inimest, kelle eluviis ja tegevus on uimastite tarvitamisest teiste eluvaldkondadega võrreldes enam mõjutatud. Samas on "sõltuvus" ise üpris raskesti määratletav. Hanson & Venturelli (2001) on määratlenud sõltuvuse, et see on haigus, milles inimene õpib ebanormaalselt käituma. Spetsialistid, kelle töö on seotud narkootikumide tarvitavate inimestega, teevad reeglina vahet *eksperimenteerijatel* (alustavad uimastite kasutamist, enamasti kaaslaste õhutusel,

kasutavad lahjemaid narkootikume), *sõltlastel* (nemad vajavad narkootikume, et ennast hästi tunda või põgeneda oma probleemide eest, neil on tõsine sõltuvus nendest ainetest) ja *juhutarbijatel* (tarbijad, kes asuvad juhutarbijate ning sõltlaste vahepeal) (Hanson & Venturelli, 2001). Rahvusvaheliste standardite alusel loetakse ühiskonnateadlaste seas problemaatilisteks narkomaanidest neid, kes kas süstivad uimasteid või kasutavad regulaarselt opiaate, kokaiini või amfetamiini peaaegu iga päev. (WHO, 2000).

1.1.1 Narkomaania probleem ja areng Eestis

Narkomaaniast rääkides, ei pea minema ajas väga kaugele tagasi, et hakata otsima probleemi algust. Uimastite tarbimine on Eestis “uue aja” probleem. Laiemalt hakkas uimastite tarvitamine levima alles pärast iseseisvumist. Täpset ajalist algust on erinevad allikad maininud erinevalt, kuid ligikaudne arvamus on siiski, et see toimus 90-te alguses. Kõik teema uurijad on nõus faktiga, et narkomaania probleemi kui sellist, enne Eesti taasiseseisvumist ei tundud ning esimesed andmed uimastite levikust ilmnevad alles 90-te aastate keskel. Enne 1990ndaid oli narkootikumide kasutamine Eestis, nagu ka mujal Kesk- ja Ida-Euroopas, suhteliselt harva esinev nähtus.

Enne narkootikumide massilist levimust oli uimastite tarvitamine olemas, kuid siiski teises vormis. Põhilised ained mida tarbiti, olid unimagunast kodusel teel valmistatud nn moonitee ehk moonikompost ning marihuaana (kanepiprodukt). Äärmiselt haruldased olid sünteetilised amfetamiini-tüüpi ja ecstasy-rühma ained, samuti ka heroiin (Abel jt, 2003). Narkootikumide kasutamise probleem oli tuttav rohkem tänu vangidele ja teistele marginaalsetele inimestele, kellede hulgas 60-ndatel aastatel levis narkootiliste ravimite kasutamine (fenobarbituraadid) ning 1970-ndate lõpus lisandus lahustite – olmekeemia nuusutamine. Toksikomaania oli populaarne ka teismeliste hulgas ja selline “nuusutamise laine” kestis Eestis 1980-ndate keskpaigani. Hiljem huvi inhalantide vastu langes. Üldse oli Anti Liivi andmetel Eesti NSV Narkoregistris registreeritud 0,7 uimastipruukimise juhtumit 100 000 täiskasvanud elaniku kohta, kusjuures 70-ndatel aastatel ja 1980-ndate alguses lisandus aastas 8-10 juhtumit (Liiv, 1995)

Põhjusi, miks narkootikumide kasutamine Eestis alles 90-tel aastatel levima hakkas ning miks see probleem varem nii varjatud ja vähesel määral ühiskonnas eksisteeris, on mitmeid. Üheks olulisemaks illegaalsete uimastite leviku soodustajaks oli üleminek turumajandusele ning piiride avarumine. Uimastite kiire leviku põhjuseks olid kiired majanduslikud ja kultuurilised muutused ning kui uimastid muutusid kergesti kättesaadavaks. Majanduse ümberstruktureerimine andis uusi võimalusi uimastite illegaalsele tootmisele ja turustamisele. Tänu Eesti geopoliitiliselt sobivale asendile, sai meie riigist rahvusvahelise salakaubanduse ja rahapesu transiitmaa.

Majanduskorra muutumisega tulid Eestis nähtavale uued probleemid, mida varem ei esinenud, nagu näiteks töötus, kodutus ning elanikkonna suurte rühmade vaesumine. Uues ühiskonnas tekkisid “kaotajate” ja “võitjate” grupid ning suur sotsiaalne stratifikatsioon. Marginaliseerunud seisundist ühiskonnagruppides tekib ka lihtsalt uimastite kui majandusharu kõrval uimastite eriti opiaatide ulatuslik tarvitamine (Allaste, 2001¹). Viimasega on aga tugevalt seotud tugev füüsiline sõltuvus viib irdumisele ühiskonnast ning see jällegi omakorda on seotud kriminaalse tegevusega, et ühiskonnas kuidagi ellu jääda ning oma sõltuvust rahuldada. Sellise skeemi järgi narkomaania plahvatuslikult Eestis leviski.

Esimeste uurimuste andmetele toetudes võib öelda, et uimastite tarvitamine sageski eelkõige Tallinnas, Narvas ja Ida-Virumaal ning seda eriti noorte hulgas. 1995. aastal oli registreeritud narkomaanide arv 700-800 piires (s.o. 44-51 juhtumit 100 000 elaniku kohta). Narkomaanide seas oli mehi tunduvalt rohkem kui naisi: nii näiteks 1994. aastal registreeritud marihuaana või hashishi kasutajate hulgas oli naiste osakaal 6%, umbes samasugune suhe kestis ka teiste ainete osas (Taal, 1995). Samuti oli illegaalsete uimastite tarbijate seas mitte-eestlasi rohkem kui eestlasi. Mõlemad tendentsid jätkusid edaspidi ka 90ndate teisel poolel, kui narkoprobleemi hakati empiiriliste uuringutega enam analüüsima.

Uimastitarbimist kui sotsiaalset probleemi hakati tajuma üheksakümnendate keskel. Sellest ajast hakkas Eesti narkoturule lisanduma palju uusi aineid ning narkootikumide tarbimine suurenes. Sellest tulenevalt hakati narkomaaniat vaatlema kui sotsiaalset probleemi, mida tasub ja peaks uurima. Kui veel 1994. aastal tehtud küsitluses oli narkomaania probleem vastajatele esitatud 14 probleemi võimaliku

probleemi hulgas tähtsusele alles 11. kohal (Narusk, 1998), siis 1998. aastal teadvustati narkootikumide tarbimist kuritegevuse, vaesuse ja tööpuuduse järel juba tähtsusele 4. probleemina (Narusk, 1999). Sellised arvud näitavad suurt suhtumise muutust, mis on osaliselt tingitud probleemi laienenud levikust, aga põhjusi on ilmselt ka teisi – uimastites nägid vastajad isegi suuremat probleemi kui näiteks alkoholist. Seega oli narkomaaniast 1998.-ks aastaks kindlalt saanud sotsiaalne probleem.

Avalikkuse suhtumine 90-tele aastatel narkomaanidesse oli äärmiselt negatiivne – neid käsitleti pigem kurjategijate kui haigetena. Narkomaaniat ja narkomaane ei võetud kui saatuse hammasrataste vahele jäänute probleemi. Narkomaane seostati ja nähti hoopiski kahjana, mida nad teevad oma kuritegeliku elustiiliga ühiskonnale ning ohuna mida nad kujutavad endast tavaliste inimeste varale ja elule. Põhjus selleks oli suur narkokuritegevuse tõus 90-tele aastatel. Ametliku statistika kohaselt suurenes narkootikumidega seotud kuritegude arv 1995. aastal võrreldes 1994. aastaga 55% (registreeriti 51 juhtu). 1996. aastal registreeriti Eestis juba 75 narkokuritegu. Need arvud ei kajasta aga seda liiki kuritegevuse tegelikku ulatust, sest kõikidest narkokuritegudest registreeritakse tavaliselt ainult murdosa. Spetsialistide arvates saadakse jälile siiski umbes ainult 5% turul ringlevatest narkootikumidest. Eriti kehtis see 90-te keskel, kui narkokuritegevus oli politseinikelegi uus teema ning kogemusi narkokuritegude avastamise osas nappis.

1.1.2 Ülevaade tehtud uuringutest

Põhiprobleem, miks narkomaania probleemi korralikult ei teadvustatud oli see, et puudusid statistiliselt korrektsed andmed narkomaanide, narkomaania ning narkootikumide levimuse kohta Eestis. Sellega seoses ei olnud võimalik varitsevat ohtu ja selle kasvumist ka hinnata. 90. -te aastate teisel poolel hakati probleemi tõsisemalt uurima ning selleteemalisi küsimusi uuringutesse lisama.

Esimene tõsiselt võetav uuring oli rahvusvahelise NORBALT-projekti raames Eesti Riikliku Statistikaameti poolt teostatud elanikkonnaküsitluses “Eluolu 94”. Küsitlus viidi läbi 18-74-aastaste elanike hulgas ning valimisse kuulus 4455 inimest. Saadud vastuste abil saadi ebaseaduslike uimasteid proovinud, tarvitanud või sel hetkel

tarvitavate inimeste osakaalud kogu rahvastikus, mis andis esmase pildi narkomaania levimusest Eestis. Narkootikumide kasutajate arv oli 1.4% (meestel 2.5% ja naistel 0.3%). Järgnev uuring toimus 1998.aastal, mille andmeid sai võrrelda eelmise uuringuga. Võrreldes Norbalt "94" andmeid 1998. aastal läbi viidud elanikkonnaküsitlusega "Eesti "98", selgus andmetest, et vahepealsete nelja aasta jooksul tõusis illegaalsete uimastite proovimine ja tarvitamine tunduvalt. Kogu elanikkonnast oli narkootikumide proovinute protsent tõusnud ja tarbimine kasvanud 6.3%-ni. Uuringust selgus ka, et uimastite kasutamine ja nendega eksperimenteerimine oli iseloomulik eelkõige nooremates vanuserühmades: 18-24-aastastest oli vähemalt korra proovinud mingit ebaseaduslikku ainet koguni iga kuues. Seega saadi ametlikult teada esimene ametlik vanuseline riskirühm. Osaliselt seletati seda asjaoluga, et uimastid olid eelkõige noortele kergelt kättesaadavad. 1998. aastal oli 36% noortele vanusrühma 18-24 kuulunutest pakutud mõnda narkootikumi. Uuringus ilmnis veel, et meeste seas oli uimasipruukimine sagedasem kui naiste hulgas ning venekeelse elanikkonna uimastitarbimine kõrgem kui eesti elanikkonnas (Elanikkonnaküsitlus 1998, NORBALT 1994).

Need olid uurimused kus saadi ülevaade kogu elanikkonna uimastitarbimise kohta, lähtuvalt sellest, et riskirühma kuulusid nooremad vanuserühmad hakati uuringuid läbi viima õpilaste hulgas. Põhjalikumalt on uuritud narkootikumide kasutamist ja sellega seonduvaid probleeme ja hoiakuid ESPAD-projekti raames teostatud uurimustes aastatel 1995, 1999 ning 2003. Selles Euroopa kooliõpilaste alkoholi ja narkootikumide kasutamise võrdlevas küsitlusuuringus (ESPAD) on läbi aastate sihtrühmaks olnud vastavatel aastatel 16-aastaseks saavad 9.-10. klassi ja ka kutsekooli esimese kursuse õpilased. See on põhjalik uurimus, kus saadakse andmeid just kooliõpilaste ning nende käitumise kohta ning samuti ka narkootikumide levimuse kohta selles vanusgrupis. Eelnimetatud uuringutest ilmnis, et ebaseaduslikke uimasteid proovinud õpilaste arv on aasta aastalt pidevalt kasvanud. 1995. aastal oli selliseid õpilasi 7%, 1999. aastal 15% ning 2003. aastal juba 24%. Kokkuvõtvalt võib öelda, et narkootikumid üha rohkem levinud ka kooliõpilaste hulgas. Esmaseks narkootikumiks, mida õpilased kasutasid oli marihuaana või hašiš, millega alustanute osakaal kasvas iga uuringuaastaga – 1995. aastal alustasid sellega pooled, 1999. aastal 55% ning 2003. aastal juba üle 3/5 narkootikumidega kogemust omavatest õpilastest.

Nende uurimuste põhjal on narkootikumide kasutamise riskirühma sattumisel olulise tähtsusega soolised, piirkondlikud ning rahvuslikud erinevused. Soolisest aspektist kasutavad tüdrukud enamasti uimasteid vähem kui poisid. Maapiirkondades elavad õpilased tarbivad vähem narkootikume kui linnakoolides käijad ning üldhariduskoolide õpilased tarbivad vähem kui kutseõppeasutuste omadest. Samalaadsed erinevused esinevad noorte uimastitarbimisel ka teistes Euroopa maades. Uimastite tarbimine on sagedasem suuremates linnades ja kutseõppeasutuste õpilaste seas. Seevastu traditsioonilisi sooerinevusi on paljudes teistes Euroopa maades vähem kui Eestis. Eestis on aga märgatavalt suured erinevused rahvuslikes lõikes. Narkootikumide tarvitamine on tunduvalt rohkem levinud mitte-eestlaste hulgas (ESPAD 1997, 2000; Allaste, 2000, 2004).

Kolme uurimuse tulemuste võrdluses võib analüüsida ka teadmisi narkootikumidest. Võib väita, et noored on muutunud erinevate narkootikumide osas üha teadlikumaks. Esimesel uuringuaastal tunti hästi vaid kahte narkootikumi – kokaiinist ja heroiinist olid kuulnud rohkem kui 90% õpilastest. Ülejäänud narkootikumide tundjaid oli aga alla 40%. 90-te aastate keskpaigas uute sünteetilist uimastite levimisega ning sellega seoses ka nende käsitlemisega meedias ning terviseõpetustundides toimusid suured muutused. Amfetamiini ja ecstasy tundjate osakaal oli 1999-ks aastaks kolmekordistunud ning 2003-ks aastaks suurenes õpilaste teadlikkus kõigist sünteetilistest ainetest veelgi, tuntuimad neist olid ecstasy ja amfetamiin, millest kuulnute osakaal ulatub juba ligi 90%-ni.

Kui toetuda 1995. aastal läbiviidud uurimuse tulemustele ja võrrelda Eestis valitsevat olukorda siis teiste Euroopa maadega, võib öelda, et 1995. aastal tarbiti Eestis illegaalseid uimasteid vähem kui mujal Euroopas. Eesti noored olid selles küsimuses vähem teadlikud ning ei osanud hinnata ka narkootikumide kasutamisega seotud riske. 1999. aastaks oli olukord hoopiski muutunud. Eesti noored olid erinevatest uimastitest juba palju rohkem teadlikumad ja teadvustasid enam ka nende tarbimisega seotud riske ning seda ka rahvuslikes lõikes (ESPAD 1997, 2000).

1999. aastast pärineb Kaie Kruusaaugu ja Tago Sarapuu (TÜ Loodusteaduste didaktika lektoraat) poolt läbi viidud uurimus eesti ja vene põhikooli- ja

gümnaasiumiõpilaste hoiakute väljaselgitamiseks narkootikumide tarbimisse, hindamaks õpilaste teadmisi antud valdkonnast. Paralleelselt õpilaste hulgas korraldatud küsitlusega küsitleti ka õpetajaid. Tulemused näitasid, et paljudel õpilastel puudub eitav suhtumine narkootikumidesse ja nende tarbimisse. Uuringust ilmnis, et eesti õpilaste seas on huvi narkootikumide tarbimisse suurem võrreldes vene koolide õpilastega. Rohkem on aga vene koolide õpilasi, kes on juba narkootikume proovinud. Seega on vene õpilased sammukese ees eesti õpilastest ning liiguvad vene õpilastega samas suunas edasi.

Konkreetselt sihtrühmale orienteeritud uuring on tehtud 2000. aastal, mille viis läbi sotsioloog Airi-Alina Allaste oma magistritöö raames. Ta tegi väga põhjaliku kvalitatiivse uurimuse noorte mitte-eestlaste riskikäitumisest Narvas. Uuringu käigus viis uurija läbi 43 intervjuud võtmeisikutega (lapsevanemad, noortega tegelev personal ja teismelised) ja fookusgruppidega, mis andsid väärtuslikku informatsiooni noorte mitte-eestlaste elustiili, riskikäitumise ja nende probleemide kohta Ida-Virumaal. (Allaste, 2001¹). Uuring viidi läbi, kuna herooinitarvitajate puhul on tegemist kõige problemaatilisema uimastite tarvitajate rühmaga, kes võivad põhjustada suurt kahju ka teistele inimestele ning ühiskonna ülesanne peaks olema selle nähtustega seonduvate kahjude piiramine.

Noorteuuringuid on viidud läbi veelgi, 2001 aastal viidi UNICEFi poolt läbi 9–17-aastaste noorteuuringu “Eesti noored arvavad, et...”. Tulemuste põhjal selgus, 76% vastanute sõpradest oli proovinud suitsetada ja 63% teadis sõpru või teisi lapsi, kes tarbivad alkoholi. 14% küsitlenutest oli nuusutanud kahjustavaid aineid ning 17% tarvitanud narkootikume. Uuringust “Narkootikumide tarbimise ja narkootikumide kaubandusega seotud lapsed ja noored: kiire ülevaade” (Kalikova, Kurbatova, Talu 2002) selgus, et enamus uuringus intervjueeritud lastest, kes olid seotud ka uimastikaubandusega, olid ka ise narkootikumide tarbijad ning eksperimenteerisid ka ise nende endi poolt levitatavaid narkootikume. Valimisse sattunud olid suur osa koolist väljalangenud õpilased ning nende seas leidis ka tänavalapsi. Avastused mis selles uuringus tehti oli, et laste perede finantsolukord varieerus väga rikastest väga vaesteni, mismis viitab sellele, et majanduslik olukord ei mõjuta laste sattumist narkootikumide ja prostitutsiooni küüsi. Uurimus näitas, et lapsed alustasid 13–16 aastast uimastitega kaubitsemist ning samal ajal ka tarvitamist.

Uimastikaubandusega tegelema hakkamise põhjusteks oli eelkõige lähedaste sõprade mõju, kes olid eelnevalt juba kaasatud, soov rikastuda, teiste sissetulekute puudus ja võimalus saada tasuta narkootikume.

Seoses Eestis laialt levinud süstitavate narkootikumide levimusega ning sellega seoses HIV nakkuse plahvatusliku tõusuga 2001 aastal on narkootikumide kasutamist uuritud ka lähtuvalt HIV-i levikust ja riskikäitumisest, teadmistest ja hoiakutest Eesti noorte seas. 2003. aastal ilmus uurimus "HIV/AIDSi temaatikaga seotud teadmise, hoiakud ja käitumine Eesti noorte hulgas", (Lõhmus jt. 2003). Uurimus viidi läbi 10-29 aastaste laste ja noorte hulgas. Analüüsimisele läksid kuue ja poole tuhande eesti noore andmed. Nendest andmetest selgus, et 16-18 aastastest noortest ligi kolmandik oli vähemalt korra uimasteid proovinud, mis tähendab, et narkootikumide tarvitajate protsent kasvab aastast aastasse ikka veel edasi.

Igal aastal viiakse mitmetes maakondades ja linnades läbi õpilaste küsitlusi, kus väiksemate valimite pealt saadakse teada andmeid narkootikumide tarvitamise kohta, siiski ei ole sellised uuringud tihti võrreldavad oma meetodite poolest (erinevad küsimustikud, erinevalt koostatud valimid jne).

1.1.3 Narkomaania uurimise probleemid Eestis

Keskendukski nüüd hetkeolukorrale ja probleemidele narkomaania uurimisel Eestis. Nagu eelnevalt ilmselt kõrva jäi on Eestis narkoolukorda mõningate uuringutega püütud selgitada, enamuse uuringuid on siiski tehtud koolides ning seega nooremas vanuserühmas. Koolides uuringute läbiviimine on tingitud sihtrühmast (noored), mis on narkootikumide tarvitamisel ka riskirühm ning samas on koolides uuringuid väga kerge läbi viia, kuna sihtrühm on väga kergesti kättesaadav.

Eestis on aga teada kunagi eksisteerinud Narkomaania Andmekogu järgi, et heroiniitarbijaid, kellede protsent on Eestis ähvardavalt kõrge, koolidesse enamjaolt ei satu ning rahvastiku-uuringutesse samuti mitte, seega on täielikku ülevaadet narkootikumide levimusest ja narkomaanide arvust Eestis võimatu praeguste uuringute järgi täpselt öelda. Siiski saame tehtud uuringute järgi teada noorte uimastitarvitamise.

Ekspertarvamuse kohaselt ulatub Eestis narkomaanide arv 10 000-15 000-ni. (Abel jt. 2002). Uus Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi poolt läbi viidav elanikkonnaküsitlus "Eesti 2003" avaldatakse 2004. aasta lõpus. See uuring sisaldab muu hulgas ka küsimusi uimastite tarbimise muustrite ja sageduse kohta. Selle uuringuga on võimalik saada täpsem pilti kogu rahvastiku uimastiolukorrast ning muutustest ja trendidest uimastitarvitamises, kuivõrf tegemist oli esindusliku valimiga, mille moodustasid 15-16 aastased isikud.

Tõelise ülevaate saamiseks ning ennetustöö planeerimisel ja HIV-viiruse ning AIDSi leviku tõkestamiseks oleks oluline läbi viia täiendavaid uuringuid spetsiaalsetes riskigruppides (näiteks sünteetiliste stimulantide tarbijad, veenisüstivad narkomaanid jne) hankimaks informatsiooni HIVi levimuse, riskikäitumise ja uute trendide kohta uimastite kasutamises, mis annaks vajalikku teavet uimastipoliitika kujundamiseks ja tegevuste planeerimiseks narkootikumide vastase võitluse valdkonnas.

Eestis puudub hetkel Narkomaaniaravi Register ning viimased andmed narkomaaniaravile pöördujatest on 2001-st aastast. Nende andmete järgi võib öelda, et suurem enamus ravile pöördujatest pärinevad Tallinnast, Kohtla-Järvelt või Narvast. Enam kui pooled ravile pöördunudest sattusid sinna heroini tarbimise tõttu. Valdav enamus ravile pöördujatest olid vene rahvusest ning töötud. Seega võib öelda, et narkomaani profiil aastast 2001 oli, et tüüpilised narkomaanid olid - venelased, elasid Ida-Virumaal või Tallinnas, olid töötud, noored (20-24 aastane) ja ilma kodakondsuseta (Abel jt. 2003).

Kuid ka selle andmekogu järgi võis selgelt näha trendi, et 2001-ks aastaks oli võrreldes eelnevate aastatega tõusnud stimulantide (amfetamiin/metamfetamiin, kokaiin) tarvitamine. Nende ainete tõttu ravile pöördunud isikute osakaal tõusis pea kolm korda (Abel jt. 2003¹). Selliste narkomaanide arv on praeguseks meile täpselt teadmata ning võib vaid oletada, et narkomaanide arv kasvab aina edasi.

Lähiaastatel on oluliseks ülesandeks luua Narkomaaniaravi Register, sest narkomaaniaravi registri andmed on oluliseks allikaks narkomaania leviku

hindamisel, mis on Eesti jaoks äärmiselt oluline ning samuti saab raviandmetele toetudes prognoosida narkomaaniaravi arengusuundi.

Uimastivaldkonnas on välja töötatud 5 võtmeindikaatorit andmete kogumiseks ning interpreteerimiseks:

- ✓ Narkootikumide levimus kogu rahvastikus hulgas;
- ✓ Nõudlus narkomaaniaravi järele;
- ✓ Narkootikumidega seotud nakkushaigused (HIV/AIDS, B-; C-hepatiit);
- ✓ Narkootikumidega seotud suremus;
- ✓ Narkomaania levimuse hindamine (EMCDDA, 2000).

Selliseid andmeid koguvad kõik Euroopa riigid ning kuna neid kogutakse ühtse metoodika järgi, on andmeid võimalik võrrelda ning saada ülevaade Eesti uimastiolukorrast võrreldes teiste Euroopa riikidega.

Eestisse on selleks loodud Eesti Uimastiseire Keskus, kelle missiooniks ja ülesandeks on koguda objektiivseid, usaldusväärseid Eestis ja Euroopa tasandil võrreldavaid andmeid narkootikumide, nende levimuse ning tagajärgede kohta tagamaks ülevaate tõendus põhiste otsuste tegemiseks uimastipoliitika valdkonnas.

Eesti Uimastiseire Keskus on välja andnud 4 raportit: 3 inglise ja ühe eesti keeles, mis kõik annavad ülevaate narkoolukorrast ning probleemidest Eestis. Raportid on ilmunud aastate kohta 2001, 2002 ning 2003.

Need raportid annavad ülevaate Eesti narkoolukorrast - uimastipoliitika arengust, narkomaania levimusest kogu rahvastikus ja riskigruppides, samuti käsitletakse neis narkootikumide tarbimise tagajärgi – narkootikumidega seotud haigestumust ja suremust. Vaadeldakse ka faktoreid, mis mõjutavad narkootikumide tarbimist ning antakse ülevaade ennetustegevusest. Praegusel hetkel on nendes raportites avaldatud andmed kõige täpsemad ning usaldusväärsemad.

Samuti on Eesti andmeid kasutatud EMCDDA enda poolsete raportite koostamisel, kus on võrreldud Eestit teiste Euroopa Liidu riikidega. Raportid on ilmunud aastate 2000 ning 2001 kohta (Annual Report 2002, 2003).

Kõige suuremaid probleeme valmistabki Eestis narkomaania levimuse ning narkomaaniaravi nõudluse välja selgitamine. Teistest andmetest annakski nüüd ülevaate seisuga 2003 aasta.

1.1.4 Ülevaade narkoolukorrast Eestis

Narkopoliitika

Terminiga uimastipoliitika tähistatakse üldjuhul neid norme, põhimõtteid ja tegevusi, millega riik ja valitsusasutused püüavad mõjutada illegaalsete psühhoaktiivsete ainete, uimastite ehk narkootikumide – kasutamist ja kasutamise tagajärgi.

Sarvanti, 1997 on liigitanud narkopoliitikaid kaheks. Nendest esimene on *repressiivne e.uimastivaba ühiskonna mudel*, see mudel on oma eesmärgiks võtnud illegaalsete uimastite täieliku tõrjumise. Teine mudel aga on *kahjude vähendamise mudel*, see püüab minimiseerida seda kahju ja neid kulutusi, mida ühiskonnale, teistele inimestele ning uimastite tarvitaja iseendale toob. Esimese mudeli peamiseks tegevusstrateegiaks on uimastite täielik keelustamine ning keeldude võimalikult tõhus kontroll. Kahjude vähendamise mudel toonitab narkomaanide tõhusa ravi ja rehabilitatsiooni vajalikkust ning repressiivsete meetodite võimalikult säästliku ja vajalikku kasutamist.

Eesti uimastipoliitika mudel kuulub selle teise, kahjude vähendamise mudeli alla. Põhjuseid on ilmselt mitmeid, kuid olulisemaks on suur veenisüstivate narkomaanide osakaal ning sellega seotud suur sotsiaalne probleem – HIV-i ja teiste nakkushaiguste suur levik. Eesti narkopoliitikat kujundavad hetkel kolm olulist dokumenti: “Narkomaania ennetamise ning narkokuritegevuse tõkestamise poliitika (uimastipoliitika) põhimõtted aastateks 1997-2007”, “Alkoholismi ja narkomaania ennetamise riiklik programm aastateks 1997-2007” ning 2003. aastal on valminud uus narkostrategia, mis on nüüdseks ka Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud – “Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012”.

Kui riiklikkus programmis olid ära toodud tegevused, mida narkomaani ennetamiseks oli plaanis läbi viia, siis narkostrategia on juba suurem dokument, mis sisaldab

erinevaid peatükke ning samas on kõikide teemade juurde toodud ära ka teostamise indikaatorid, mida nende tegevuste ellu viimine peaks Eesti narkoolukorras muutma. Selle dokumendi järgi võibki öelda, et Eesti narkopoliitika on kahjude vähendamise poliitika, kuna selles dokumendis on suur rõhk pandud kahjude vähendamisele ning ravile. Strateegia eesmärgiks on kujundada ühtne narkomaania ennetamise poliitika, hõlmates kuut valdkonda – ennetamist, ravi ja rehabilitatsiooni, kahjude vähendamist, narkootikumide pakkumise vähendamist, narkootikumid vanglates ja uimastiolukorra seiret. Strateegia rakendamise tulemusel peaks vähenema narkootikumide pakkumine ja nõudlus, hakkama toimima sõltlaste ravi- ning rehabilitatsioonisüsteem ning alaneb tarbimisest tulenev kahju kogu ühiskonnale ja üksikisikule. Euroopas on erinevaid narkostrategiaid ka hinnatud ning Eesti strateegia on saanud väga positiivse hinnangu.

Levimus

Nagu eelnevalt mainitud kindlaid andmeid narkomaania levimuse kohta Eestis ei ole. Ekspertarvamuse kohaselt on narkomaane Eestis 10 000-15 000. Viimased andmed noorte narkootikumide kasutamise kohta ütlevad, et Eesti õpilased tarvitavad illegaalseid narkootikume (v.a kanepitooted) võrreldes teiste Euroopa riikidega keskmisest rohkem – 9%. Uimasteid üldse proovinud õpilaste osakaal on umbes 1/5 õpilastest. Katsetajate osakaalu tõus on tingitud eelkõige amfetamiini proovijate hüppelisest kasvust. Süstivaid narkootikume on proovinud alla 1% õpilastest. Narkootikumide katsetajate arv ei näita küll narkomaanide osakaalu, kuid näitab, et narkootikumide kasutamine Eestis on jätkuvalt tõususuunaline. Illegaalsete uimastite kogemust omavatest noortest 4/5 alustab 13-15 aastasel. Narkootikumid millega alustatakse kõige nooremalt on marihuaana, hašiš, amfetamiin ning ecstasy, nendega alustatakse juba 11-13 aastasel (Allaste, 2004).

Läbi aastate on õpilaste teadlikus ja narkootikumide tundmine pidevalt tõusnud. Kõige paremini tunnevad Eesti noored uimastitest heroini, kokaiini ning marihuaanat, samuti on üle ¾ kuulnud amfetamiinist ning ecstasy`st. (Allaste, 2004)

Narkootikumidega seotud surmad

Statistikaameti andmetel aastal registreeriti 2002 aastal 86 uimastitest tingitud surmajuhtu (neist 5 olid naised). Võrreldes eelnevate aastatega on see arv pea kahekordistunud. Toksikoloogiliselt kindlaks tehtud surmajuhtude arv on võrreldes eelmiste aastatega vähenenud, kuna raha toksikoloogilisteks uuringuteks ei ole ning seega võivad need andmed olla ka ekslikud. Vanuseliselt võib öelda 45% narkootikumidega seotud surmadest leidis aset 20-24 aastaste vanuserühmas (Talu, 2003). 2002 aastal toimus kaks üledoseerimiste lainet, seoses uute kangete uimastite turule tulemisega, esimene laine oli märtsis kui tuli turule fentanüül “valge hiinlane”, kahe nädala jooksul suri üledoosidesse üle 40 inimese. Teine üledooside laine toimus novembris, kui turule tuli 3-metüülfentanüül “valge pärslane”, seekord massilisi surmasid sellega ei kaasnenud.

Narkootikumidega seotud nakkushaigused

Eesti Tervisekaitseinspektsiooni andmetel registreeriti esimene HIV-kandja Eestis 1988. aastal. Aastatel 1988-1999 registreeriti Eestis 91 HIV-nakkuse juhtumit. 2000. aasta II poolel toimus järsk tõus uute HIV-nakatunute osas, see jätkus ka 2001. aastal. Alates 2002. aastast on ametlikult registreeritud uute juhtude arv vähenenud, 2003. aastal diagnoositi HIV 840-1 inimesel.

Esimene AIDS-i juhtum diagnoositi 1992. aastal. 2003. aastal registreeriti 11 aidsihaiget.

Kõige hilisemad võrdlusandmed teiste riikidega on võimalik saada 2002. aasta kohta. Antud aastal oli Euroopa Liidu riikide uute HIV-kandjate arv 1 miljoni elaniku kohta 65,0. Eesti andmed ületasid 10-kordselt antud näitajat. Endiste Nõukogude Liidu riikide uute HIV-kandjate arv 1 miljoni elaniku kohta oli 222,1. Eesti andmed

ületasid antud näitajat peaaegu 3-kordselt (EuroHIV¹, Eesti andmete arvutamiseks on kasutatud 2002. aasta keskmist rahvaarvu ESA andmetel).

Plahvatuslik HIV-i levik 2000. aastal toimus Ida-Virumaal (eelkõige Narvas), selles piirkonnas registreeritud HIV-i nakatunud moodustasid 92% kõikidest antud aastal diagnoositud juhtudest. 2002. aastal langes Ida-Virumaal registreeritute osatähtsus 58%-le. Võrreldes 2000. aastaga suurenes 2001 - 2002 aastatel oluliselt Tallinnas diagnoositud HIV-juhtude osatähtsus. Kui 2000. aastal moodustasid kõikidest registreeritud nakatunutest tallinlased 6%, siis 2002. aastal oli nende osatähtsus 42%. 2003. aastal on nii Ida-Virumaal kui Tallinnas registreeritud uute nakatumiste osakaal vähenenud, samal ajal on mujal Eestis elavate HIV-kandjate osatähtsus suurenenud (Talu jt. 2003 ja Tervisekaitse Inspeksioon).

Valdav enamus HIV-kandjatest on mehed, kuid naiste osatähtsus nakatunute seas tõusis kuni 2003. aastani. Kui 2000. aastal moodustasid naised 20% antud aastal registreeritud HIV-juhtudest, siis 2002. aastal diagnoositutest moodustasid naised 30%. 2003. aastal moodustasid naised registreeritud HIV-kandjatest 28%. Kõige enam on nakatunute seas 15-24-aastaseid inimesi. Järjest enam on HIV-positiivsete inimeste hulgas 25-aastaseid ja vanemaid (Talu jt. 2003, Tervisekaitse Inspeksioon).

Süstivate narkomaanide kohta on võimalik andmeid saada kahest allikast: Sotsiaalministeeriumi Terviseinfo ja analüüsi osakonnast ja AIDS-i Nõustamiskabinettidest. Sotsiaalministeeriumi andmetel oli 2003. aastal registreeritud uutest HIV-juhtudest 30 (3,6%) narkootiliste ainete tarvitajad, neist mehi 22 ja naisi 8. AIDS-i Nõustamiskabinettides registreeriti 2003. aastal 183 (21,8% uutest juhtudest) süstivat narkomaani, kes osutusid HIV-positiivseks.

Kuritegevus

Narkootikumidega seotud kuritegevuste arv on 2001 aastaga võrreldes 2002 aastaga langenud. Kokku registreeriti 4799 õigusrikkumist. See aga tuleneb 2002. aastal

¹ European Centre for the Epidemiological Monitoring of AIDS (End-year report 2002), July 2003

karistusseadustiku muudatusega, kus paljud õigusrikkumised, mis olid seotud narkootikumidega on nüüdsest väärteod.

2002. aastal narkootikumidega seotud kuritegevustest 76% oli korda saadetud meeste poolt ning 73% kuritegudest saadeti korda 18-29 aastaste isikute poolt. Kuna täpseid andmeid selle kohta kui palju kuritegude sooritajatest olid ise narkomaanid, ei ole, arvatakse, et neid oli 40-50% (Talu jt. 2003).

Narkootikumidega kaubitsemine on suurenenud aasta aastasse ning olnud suureks probleemiks.

2002-l aastal oli kõige suurem sünteetiliste narkootikumide (amftamiini ja ecstasy tüüpi narkootikumide) ning heroiiniga kaubitsemine. Märgatavalt on suurenenud kohapeal valmistatud sünteetiliste narkootikumide osakaal ning enamus neist uimastitest turustatakse väljapoole Eestit. Sihtmärgiks on suures osas Põhjamaad. Uueks turuks on tekkinud ka Venemaa, kuna Venemaa turuhinnad on kõrgemad. Transiidina kasutatakse Eestit et tuua sünteetilisi narkootikumi sisse Hollandist ning Belgiast, turustades neid Põhjamaadesse. Samuti on tõusnud ka kodumaiste kanepitoodete osakaal, need saadused aga on orienteeritud Eesti kohalikule turule. Heroiin tuleb Eestisse läbi Venemaa Kesk-Aasiast, sihtpunkt on jällegi Põhjamaad. Fentanüüli (sünteetiline heroiin) toodi sisse Venemaalt ning läbi Eesti liikus see edasi Põhjamaadesse. Kokaiini tuuakse sisse Kesk- ning Lõuna-Ameerikast ning läbi Eesti liigub ka see kaup Venemaale või Põhjamaadesse (Talu jt. 2003).

Kõige enam konfiskeeriti 2002 aastal amfetamiinitüüpi narkootikume, teisel kohal oli kanep ning kolmandal heroiin. Koguseliselt oli kõige rohkem tõusnud heroini konfiskeerimise kogus, võrreldes eelneva aastaga, üle kolme korra. Samuti suurenes ecstasy arestimiste kogus, mis oli tõusnud pea kaks korda. (Talu jt. 2003).

Narkomaaniale eraldatud vahendid

Sotsiaalministeeriumi poolt on narkomaania ja alkoholismi ennetamise programmile eraldatud rahasummad on aasta aastasse langenud. Kõige rohkem eraldati rahalisi vahendeid 2000. aastal, kui eraldati 7,4 miljonit krooni. Aastaks 2002 oli rahasumma

langenud 6,2 miljonini. Järgnevatel aastatel langeb summa veelgi praegusel aastal 2004, eraldati riigi poolt vaid 5,5 miljonit krooni.

Narkootikumide levitamine, kasutamine, tagajärjed. Ülevaade olukorrast Eestis 2002a eri andmeallikate baasil.

Järgnevalt toaksin kokkuvõtvalt ära narkoteemalised tendentsid ja nähtused 2002-st aastast, mis tuginevad hinnangutele originaaluuringute tulemusi interpreteerides.

- Narkootikumide tarbimise kasv, eriti noorte hulgas.
- Kõige populaarsemad uimastid noorte seas on amfetamiini ja ecstasy tüüpi uimastid.
- Noorte hulgas tõuseb aasta aastalt teadlikus narkootikumidest.
- Narkootikumidest tingitud surmade (üledooside) järsk suurenemine, mille põhjuseks oli fentanüüli (sünteetilise heroini) turule ilmumine 2002. aastal, mida ekslikult peeti herooiniks narkomaanide poolt.
- HIV ja AIDSi levik süstivate narkomaanide hulgas.
- Narkokuritegude pidev tõus.
- 2002 aastal muutus karistusseadustik.
- Narkopolitsei poolt konfiskeeriti rekordarv narkootikume ning avastati hulganisti kohalikke narkolaboreid.
- Sünteetilised uimastid on kõige populaarsem eksporditav illegaalses uimastiäris.
- Narkoprobleemi leevendamiseks eraldatud rahalised vahendid, hoolimata narkoprobleemi suurenemisest, pidevalt vähenevad.

1.1.5 Narkootikumide kasutamise põhjused

Narkootikumide kasutamise seletustest võiks tuua välja 3 erinevat lähenemisviisi:

Bioloogiliste seletuste järgi on narkootikumide kasutamise põhjuseks geneetilised ja biopsühholoogilised eripärad. Bioloogilised seletusviisid rõhutavad, et osadel

inimestel on käsknärvisüsteemi tsensoriid rohkem vastuvõtlikumad narkootikumidele, mis muudab narkootikumide tarvitamise neile inimestele rohkem nauditavaks ja meeldivamaks kui teistele (Hanson & Venturelli, 2001). Need seletusviisid väidavad, et bioloogilised faktorid mängivad väga tähtsat rolli narkootikumide tarvitamisel, sest need määravad kuidas aju reageerib uimastile ning miks need ained tekitavad sõltuvust.

Psühholoogilised seletused tegelevad enamjaolt sisemiste vaimsete või emotsionaalsete põhjuste seletamisega, mis on tegelikult seotud ka sotsiaalsete põhjustega (Hanson & Venturelli, 2001).

Sotsiaalsed põhjused. Ühiskonnateadustes räägitakse sageli sotsiaalsetest probleemidest, siiski ei ole üldkasutatavat definitsiooni, mis määratleks üheselt, mis on sotsiaalne probleem (Spector ja Kitsuse 1987:1). Sotsiaalse probleemi definitsioon on läbi aegade muutunud. Funktsionalistid käsitlesid sotsiaalseid probleeme kui objektiivseid nähtusi, mis on vastuolus ühiskonna üldiste väärtussüsteemidega. Konfliktiteoreetikud ühendasid sotsiaalsed probleemid ühiskonna eri rühmade väärtuskonfliktidega. Nii on „sotsiaalne probleem“ kui selline pigem poliitiline märk, mille abil püütakse mõjutada ühiskondlikke otsuseid.

Fokuseerimine probleemide tajumiseks nõuab teooriaid ning meetodeid, mille kaudu sellise käitumise tähendused üldistatakse ja institutsionaliseeritakse (Spector ja Kitsikuse 1987:60). Sellest lähtuvalt loovad Spector ja Kitsikuse uue teooria, mille kohaselt on sotsiaalne probleem suvaline problemaatiliseks peetav sotsiaalne nähtus. Seega ükskõik mida probleemiks defineeritakse, esitatakse ainult nõue, et tuleb tarvitusele võtta mingid meetmed selle lahendamiseks. Sotsiaalsete probleemide definitsioonid luuakse vastavate ühiskonnaliikmete rühmade poolt, kes üritavad pöörata avalikkuse tähelepanu situatsioonidele, mis on nende arvates sobimatud ning vajavad seega lahendusi. Seega on probleemide defineerimine kõvasti seotud ametliku poliitika ning avaliku arvamusega. Kõige sagedamini peetakse probleemideks asjaolusid, mis häirivad olemasolevat ühiskonda. Teoreetiliselt on konstruktsionistide poolt huvitavate nõuete esitamise eelduseks ühiskond, kus indiviidil ja/või grupil on võimalik nõudmisi avalikult esitada ning kus võimul olijatel on neid alati tarvis ka mingil määral arvestada. (Lagerspetz, 1994)

Sotsiaalsete probleemide teooriad on seotud mitmete teiste teooriatega. Esimeseks astmeks võiks pidadagi *õppimise teooriat*, mis selgitab narkootikumide kasutamist kui õpitud käitumist. Selliste teooriate kohaselt sotsiaalne interaktsioon, omasuguste ühtekuuluvus ning sotsiaalne heakskiit koos tekitavad väga hästi informeeritud ning teadlikud uimastitarbijad (Akers, 1992). Selle teooria kohaselt saadakse arvamused ja suhtumine juba varajases lapsepõlves omandatud kogemustest esmase sotsialisatsiooni käigus.

Sotsiaalsete probleemide seotud *sildistamise teooriaga*. Sildistamise teooria rõhutab, et teiste inimeste poolt tekitatud muljel on suur mõju inimese mina-pildile (Hanson & Venturelli, 2001). Ühiskonna tingimustest tulenev nõrdimus võib motiveerida deviantset käitumist. Sotsialiseerumine seaduslikul tasandil võib olla raskem ning ebaseaduslikul tasandil kergem ja seega ahvatlevam. Ühiskonna reageering toimuvale on seejuures äärmiselt tähtis, sest läbi selle sildistatud inimesed näevad ennast pärast ning see loob aluse nende järgnevale käitumisele (Hanson & Venturelli, 2001). Sildistamise teooriast lähtuvalt on deviantsus vastandus inimese käitumise ning norme kontrollivate institutsioonide vahel. Deviantsust vaadeldakse kahel tasandil. Primaarne deviantsus on olukord, kus ühiskond peab isikut juba deviantseks, kuid inimene ise seda veel ei tunnista. Sekundaarse deviantsuse teooria järgi on inimene deviantne alles siis, kui ta kõrvalkalded käitumises on subjektiivselt organiseeritud, muudetud aktiivseteks rollideks ning muutunud sotsiaalseks kriteeriumiks staatuse määratlemisel ning seega on inimene ise selle rolli omaks võtnud (Hanson & Venturelli, 2001). Deviantsus ei ole inimese omadus, vaid kirjeldab inimese ning kontrollsüsteemi suhet. Mingi tegevus või tegutseja sildistatakse deviantseks ning selle tõttu hakkab inimene end sellisena ka tundma.

Mõjutatud rolli teooria toob juurde, et õppimise protsessis sekkutakse ning sellega seoses võib muutuda arvamus ning õpitu. Becker (1963), kes viljeles õppimise teooriat ja Sutherland (1947), kes uuris rolliteooriat on mõlemad seisukohal, et käitumine võetakse üle õppimise käigus ning läbi arvamusiidrite. Rolliteooria kohaselt käitumis- ning arvamusmallid võetakse üle aga teisese sotsialiseerumise käigus ning see sõltub sagedusest, kestvusest, prioriteetidest, intensiivsetest kontaktidest isikutega, kellel ilmnevad vastavad käitumismallid (Sutherland, 1947). Seega suheldes inimestega, kes soovivad deviantset käitumist õpivad, inimesed

vastavat käitumist ning neist saavad narkomaanid ning kurjategijad, nagu osadest lastest saavad arstid või kokad. Diferentseerumise määr, kuidas inimene suhtleb juba deviantsete inimestega, määrab mil määral võetakse omaks kuritegelik või deviantne käitumine (Hanson & Venturelli, 2001 järgi)

Subkultuuri teooriad keskenduvad nn. kultuuri taskutele, kus inimesed käivad suhtlemas. Sinna on koondunud ühiste huvide ning probleemidega inimesed. Iseenesest on nad paralleelselt ka laiemas kultuuri liikmed, sest subkultuur on laiemas kultuuri osa. Sellistesse subkultuuridesse kuulumine võib soodustada deviantset ning kuritegelikku käitumist juhul kui subkultuuri sees olevad väärtused ei lange kokku seadusega kaitstud väärtustega (Hanson & Venturelli, 2001). Nagu Ameerika noorsoo kuritegevuse uurijad samuti ütlevad (vrd. Cohen, 1955), et marginaliseeritud kogukondades tekivad deviantsed normid ja kuritegevus (näiteks suurlinnade mustanahalised). Eesti on jõudmas narkomaanide subkultuuriga samasugusesse olukorda (Allaste, 2001 järgi).

Mina oma töös käsitleksingi narkomaaniat kui ühiskondlikku probleemi, mis on meie ümber olemas, narkomaanide arv on pidevalt kasvanud ning lisaks sellele on ühiskond selle probleemi ka omaks võtnud. Samuti nõustun ma, et narkootikumide tarvitamine on deviantne käitumine.

Narkootikumide tarbimine on determineeritud paljudest näitajatest. Lihtsustatult võib näitajad jaotada kolmeks.

- Narkootikum, mida tarbitakse: mõningate ainete puhul füüsilist sõltuvust ei teki, mõningate ainetega, eriti opiaatidega, tekib füüsiline sõltuvus väga kiiresti.
- Tarbija isiksus ja tema isiklikud hoiakud ja suhtumised.
- Sotsiaalne ümbruskond. Rühmal, kellega koos uimastit tarbitakse, on äärmiselt oluline roll. Kehtiv moraal, käitumismudelid ja eesmärk uimastite tarbimisel determineerivad tarbimiskultuuri. Viis, kuidas indiviid uimastit tarbib, on mõjutatud tema sõprade ja tuttavate tarbimisest (Zinberg, 1984).

Kui noortelt endilt küsiti, et mis oli põhjus, miks nad narkootikumide esimest korda proovisid, siis kõige suurem põhjus oli uudishimu, teisel kohal, et tahtsin “kaifi” saad (Heinla jt. 2004). Kruusaaugu ja Sarapuu (1999) andmetel on nii eesti kui venekeelsete koolide õpilaste narkootikumide tarvitamise põhjus uudishimu, sõprade eeskujul või pidudel tuju tõstmiseks. Lisaks sellele olid põhjusteks hingelised probleemid, soov silma paista, stress ja alaväärsuskompleks. Loogiliselt võttes jääb peale siiski uudishimu ning kogunud sõprade poolsed soovitusel. Sõpruskonna ja grupi arvamused ning kogemused on otsustamise juures äärmiselt olulised ning tähtsad. Samuti võib tähtsaks pidada ka teisi kanaleid mille kaudu noored informatsiooni narkootikumide kohta saavad ning üheks olulisemaks arvamuse kujundajaks, isiklikku kogemust mitteolemasolevatele nähtustele, on kindlasti meedia.

1.1.6 Narkotemaatika kajastamine meedias

Eestis on teostatud kaks uurimust, mis käsitlevad narkootikumide representatsioone meedias. Esimeseks uurimuseks kus on analüüsitud narkomaania kajastamist meedias, on Marianne Paimre magistr töö narkotemaatikast Eesti loetavamates nädalalehtedes 1993-1995.aastal (Paimre, 1999). Paimre viis oma töö läbi bibliomeetrilise aspekti järgi, et ajakirjandus on oluline avaliku arvamuse kujundaja. Eestis on elanikkonnal puudunud võimalus saada narkootikumidest adekvaatset informatsiooni (teadustöid, ülevaateid on vähe), mistõttu tavainimesed on ammutanud oma teavet uimastitest eelkõige ajakirjanduslikust publitsistikast. Erinevalt teadusartiklist ei pruugi aga ajakirjandusartikkel olla objektiivne, mistõttu on oht, et uimastiküsimust käsitletakse ajalehtedes subjektiivselt ja idealiseeritult. Paimre andis oma töös ülevaate narkootikumide tarbimise portreerimisest “Eesti Ekspressi”, “Liivimaa Kroonika”, “Maalehe” ja “Eesti päevalehe” artiklite analüüsi põhjal. Muuhulgas käsitleti ajalehtedes väljendunud hoiakuid uimastitarbimisest ja sellega seonduvasse. Hoiakute analüüsil eristati implitsiitset ja eksplitsiitset väärtushinnangut. Ilmnes, et “Liivimaa Kroonika” ja “Eesti Ekspress” kui analüüsitud perioodi kõige loetavamad ajalehed, löid vastupidiselt “Eesti Päevalehele” ja ka “Maalehele” narkootikumide tarbimisest ja sellega seonduvast ilustatud pildi. Sageli väljenduv varjatud positiivne väärtushinnang ning meeldiv kontekst võib Paimre hinnangul jätta lehelugejale mulje, et uimastitarbimine on igati aktsepteeritav ja kuulub edukate inimeste elustiili juurde. “Eesti Ekspress” ja “Liivimaa Kroonika” olid hinnatud analüüsitava perioodil

eelkõige noorte kui meedia poolt kõige mõjutatavama ja ühtlasi narakoalti kontingendi poolt. Narkotemaatika idealiseeritus ja subjektiivne kajastamine võis Paimre hinnangul luua soodsa pinnase uimastite üha suuremale tarbimisele meie ühiskonnas

Teine töö kus narkomaaniat meedias analüüsiti oli Kristin Mõttuse bakalaureuse töö, mis oli narkootikumide representatsioonidest 1990ndatel aastatel kahes Eesti suuremates ja läbi aastate stabiilsemates päevalehtedes: "Postimehes" ja "Eesti Päevalehes". Teoreetiliseks lähtekohaks on autor valinud nn. agenda ehk päevakorra kehtestamise teooria, Empiiriliseks aluseks on narkoprobleemid Eestis 90ndatel aastatel. Narkootikumide leviku ja kasutamise põhjuste kohta läbiviidud sotsioloogilised uurimused moodustasid antud töös baasi, millest lähtuvalt meedias konstrueeritud sotsiaalset reaalsust hinnatakse.

Uuriija tegi oma töös järeldused, et suhtumine narkootikumidesse on 1990ndatel aastatel muutunud algselt suhtelisest ebamäärasusest ja kahevahelolekust ning hilisemast tolerantsusest kogu ühiskonda puudutavaks probleemiks. Artiklite vormi osas annavad sellest tunnistust narkotemaatiliste artiklite muutumine uudislikelt arutlevateks ja mittepäevakajalisi sündmusi kajastavatele päevakajalisi sündmusi edastavateks. Nihet suhtumises peegeldavad aga hoiakute representatsioonid, mis viitavad 1992-1994.aastal valitsenud kahepoolsele suhtumisele, 1996.aasta sallivusele ja 1999. aasta probleemi teadvustamisele.

Narkomaania probleemi teadvustamine 1999.aastal oli seotud narkokuritegevuse tõusuga avalikkuse tähelepanu keskmesse. Võrreldes varasemate aastatega näitavad narkotemaatilised artiklid narkokuritegevuse teema esiletõusu. Meedia representatsioonid kujutavad narkootikumide tarvitamisega kaasnevat kuritegevust ohuna ühiskonna turvalisusele ja seeläbi kogu ühiskonda puudutava probleemina.

Narkootikumide representatsioone iseloomustas heterogeensus erinevate uimastite käsitlemisel. Süstitavaid narkootikume esitati nii indiviidi kui ühiskonna seisukohalt ohtlikumatenas kui mittesüstitavaid narkootikume. Tulenevalt narkootikumide representatsioonide heterogeensususest eristati ka narkotarbija representatsioonid regulaarset uimastite kasutajat – narkomaani ja ebaregulaarset mõnuaine pruukijat – nn. Pühapäevatarbijat.

1.2 MEEDIA

Eelnevatest osadest saime teada, milline on hetkel narkomaania olukord Eestis. Statistikat iseenesest ei saa käsitleda probleemi ulatuse näitajana. Konstruksionistlikust vaatepunktist saab statistikat interpreteerida kui nõuete esitajate produtseeritud materjali. Ametlik statistika mitte ainult ei anna meile teada ümbritsevast maailmast, vaid ka kujundab seda (Leifmann 2000: 10-12). Narkomaania kiirel levikul Eesti suur roll just noorte subkultuuril ja grupisuhete kirjutamata reeglitel. Narkomaania sotsiaalne tähendusruum on tõenäoliselt laienenud koos tarbijaskonna laienemisega. Narkomaania tähenduse konstrueerimist on uuritud otse infomantidelt, nõ antud subkultuuri sees (Allaste, 2002), samas on oluline uurida selle konstrueerimist ka massimeedias, kuna meedia on tänapäeva oluline infoallikas, väärtuste ja identiteetide looja, eriti subkultuurist väljaspool seisjate jaoks ja teisalt, meedia osaleb kaudselt ka narkootikumide kasutamist soosivate subkultuuride konstrueerimisel (konstrueerides näiteks väärtusi ja norme, millele need subkultuurid saavad tugineda).

1.2.1 Meedia roll ühiskonnas

Massimeedia alla kuuluvad suure levialaga kommunikatsioonivahendeid, mis jõuavad ühiskonnas peaaegu igapäheeni. See mõiste osutab mitmetele meediumidele, mis nüüdseks on pika ajalooga ning üldtuntud, nagu näiteks ajalehed, ajakirjad, film, raadio jne. (McQuail, 2000). Massimeedia on ühiskonnas väga olulise tähtsusega teda loetakse, sõltuvalt kohtu tähtsusest ühiskonnas, anlosaksi maades neljandaks ning Põhjamaades koguni kolmandaks riigivõimuks (Bagerstam, 1997). Meedia ja ühiskonna suhete iseloom sõltub tugevasti aja ning koha iseärasustest. Meedia, eriti aga just ajalehed, peegeldavad iga ühiskonna eripära ja ajalugu. Tähtsad on selle kogukondlikud ning religioossed omapärad, samuti riigikorraldus, kultuurilised erinevused, ajaloolised kogemused jne. Ühelt poolt toodab vaba meedia informatsiooni, väljendab arvamusi, kritiseerib ja loob foorumi erinevate vaadete esitamiseks. See on demokraatlikule ühiskonnale väga vajalik. Teisalt teeb meedia seda vabatahtlikult ja võib sellest ka loobuda. Eesti meediat analüüsidest arvestasin, et

tegemist on demokraatliku vaba ühiskonnaga ning seega peaks ka meie meedia andma oma panuse demokraatliku ühiskonna toimimisele. Võib-olla on see meediale liiga suureks ülesandeks, kuid ma nõustun paljude meediateoreetikutega, kes on diskuteerinud ning toonud välja 4 põhilist eemärki, mida meedialt üldisemalt oodatakse:

- Jälgida pidevalt sündmusi, ideid ja avaliku elu tegelasi, mille tulemuseks on nii avalikkusele suunatud teadetevoog kui ka moraalsed ja sotsiaalsed elukorralduse vastu eksimise esiletoomine;
- Pakkuda sõltumatut ja põhjalikku kriitikat ühiskonna ja selle institutsioonide kohta;
- Julgustada eneseväljendust ja sotsiaalset osalust, pakkuda selleks vahendeid võimalikult paljudele;
- Osaleda ühiste arusaamade ja identiteedi kujunemises, tugevdada sotsiaalset sidusust. (McQuaili, 2000).

Lasswelli (1948) järgi olid meedia sotsiaalseteks funktsioonideks, et 1) meedia on inimestele nõu järelevalve organiks, võimaldades teostada kontrolli toimuva üle, et paljastada võimalik "hädaoht" kogukonna ja selle koostisosade väärtuspositsioonile (keskkonna jälgimine); 2) meedia kergendab ühiskonna kooskõlastust toimides kommunikatsiooni kanalitena erinevate sotsiaalsete gruppide vahel ja võimaldades kooskõlastatud vastukaja ning; 3) meedia aitab kaasa väärtuste ülekandmisele ühelt põlvkonnalt teisele (kultuuripärandi edasiandmine). Wright (1960) arendas välja omakorda skeemi, millega kirjeldada meedia paljusid toimeid ning tema lisas juurde neljanda funktsiooni, milleks oli meelelahutus. Mendelsohn (1996) lisas viienda funktsiooni, milleks sai mobilisatsioon ning mis peegeldas massikommunikatsiooni suuri võimalusi poliitilisteks ning ärilisteks propagandadeks. McQuaili (1994:79) on kokku võtnud eelmainitud autorite teooriad ning andud meediale erinevad tähtsad rollid ühiskonnas. Neid rolle võiks vaadelda ka vastavalt sellel, millistes meediakanalites see funktsioon ühiskonnas kõige paremini toimib:

informeeriv – sündmuste ja keskkonna kohta uudiste ja teadete edastamine, võimuhete osutamine, uuenduste, kohanemise ja progressi hõlbustamine. Kuigi ajaleht pole uuemate meediumidega võrreldes (TV, raadio ja Internet) enam nii operatiivne, on trükimeedial endiselt suurim levik ja kättesaadavus.

teenindav – utilitaarne info, kuulutused jne. Selle esitamisega saab Internet kõige paremini hakkama, kuid selle meediumi puuduseks on seni halvem kättesaadavus kui trükiväljaannetel.

hariv – See ülesanne oli ja jääb ka tulevikus just usaldusväärse ja elitaarsuse tõttu paberlehe peamiseks funktsiooniks.

meeltlahutav –TV ja Internet saavad selle funktsiooniga trükimeediast paremini hakkama.

ühiskonna valvekoer, neljas võim – selles osas on trükimeedia endiselt tugev, sest võrreldes teiste meediumidega loetakse paberile trükitut siiski kõige usaldusväärsemaks.

integreeriv – hoiakute kujundajana ja sotsiaalse integratsiooni organiseerijana on nii paber- kui Interneti väljaandel tugev integreeriv funktsioon (McQuaili 1994.järgi)

Kuid ka liberaalsete teooriate sees on teoreetikutel eriarvamusi. Currani (1996) käsitluse järgi on liberaalse traditsiooni siseselt teatud erimeelsusi selles osas, millist ühiskonna aspekti meedia peegeldab. Kui ühe lähenemise kohaselt vastab meedia üldistele muutustele ühiskonnas, mida kujutletakse ühtse sotsiaalse tervikuna, siis teine osa uurijaid käsitleb meediat mitmekesise süsteemina, mis on ühenduses erinevate ühiskonnagruppidega. Osa meediast nähakse ka ühenduses erinevate (ja vahel isegi vastandlike) identiteetide ja tundmuste struktuuridega sama indiviidi sees. Seega vaadeldakse meediat mitte kui ühise kultuuri ja ühtse ühiskonna peegeldajana, vaid kui sotsiaalsete gruppide pluraalsuse ja indiviidi isiksuse hübriidsuse peegeldusena.

Juurdepäas massimeediale ei ole siiski ühene. Internet on ilmselt üks liberaalsemaid, samas kui nt televisiooni pääsemine on küllaltki normeeritud ja formaliseeritud kindlate saateformaatidega. Tänapäeval on massimeedia auditoorium sageli fragmenteerunud. Võib eristada enamusmeediat ja vähemusmeediat, aga ka nn suurt (massimeedia) ja väikest meediat (nt linnalegendid, folkloor). Seega tuleb nt üleriigiliste ajalehtede uurimisel arvestada, et tegemist on nn peavoolu väljaannetega kuhu vähemusgruppide -subkultuuride esindajatele ligipääs puudub või on piiratud ja mis ei pruugi olla ka nt noorte maailmapildi kujundamisel väga autoriteetsed allikad.

1.2.2 Meedia ja sotsiaalne reaalsus

Oluline aspekt meedia ja avalikkuse vaheliste suhete analüüsil on olnud küsimus: Kuivõrd meedia representatsioonid sotsiaalsest maailmast sarnanevad välise “tegeliku” maailmaga? See küsimus tõstatab terve rea teisi küsimusi. Esiteks rõhutavad nii meedia- kui kultuuriuuringud, et representatsioonid ei ole iseenesest reaalsus, isegi, kui meedia arvustajad või auditooriumid tunnevad aegajalt kiusatust neid sellisena hinnata. Representatsioonid – isegi need, mis püüavad taastoota reaalsust- on selekteerimise protsessi tulemus, mis aga tähendab alati seda, et teatud reaalsuse aspekte on esile tõstetud ja teatud aspekte on ignoreeritud, seega ei ole see objektiivne. Olgugi, et me kasutame sageli imidzite “reaalsust” teatud representatsioonide hindamise alusena - kas meile need representatsioonid meeldivad või ei meeldi - “taas-esitavad” kõik representatsioonid sotsiaalset maailma kitsalt ja puudulikult. Teiseks ei proovi meedia tavaliselt peegeldada “tõelist” maailma, kuna seda saavutada on väga raske juba ainuüksi piiratud aja ja vahendite tõttu.

Järgnevalt puudutaks mõistet “tõeline”. Sotsiaalse konstruktsionismi kontseptsiooni arendasid välja Peter Berger ja Thomas Luckmann (1966) mis kasvas välja Alfred Schützi fenomenoloogilisest käsitlest ning millele lisati Max Weberi ning mõneti ka Emile Durkheimi seisukohti. Nimetatud kontseptsiooni peamise tuumiku moodustavad kolm samaaegselt tõeseks peetavat postulaati: ühiskond (sotsiaalsus) on inimeste loomine, ühiskond (sotsiaalsus) on objektiivne reaalsus (tõelus) ja inimene on ühiskonna (sotsiaalne) loomine (Berger ja Luckmann [1966] 1981: 79). Eraldi vaatlevad nad ühiskonna objektiivse ja subjektiivse reaalsuse konstrueerimist. Objektiivne reaalsus hõlmab institutsionaliseerimist ja legitimeerimist, subjektiivse reaalsuse konstrueerimisega seoses räägivad nad sotsialiseerimisest ning identiteedist. Croteau & Hoynes (1997) nõustuvad sotsiaal-konstruktivistliku lähenemisega. Nad väidavad, et ükski reaalsuse representatsioon ei saa olla täielikult “tõsi” või “tõeline”, kuna ta peab paratamatult raamima mingit küsimust ja valima, millised mitmetahulise reaalsuse komponendid sisse arvata ja millised välja jätta. Autorid juhivad tähelepanu, et meedia sisu ja ühiskonna vahel saab teha mitmeid kasulikke võrdlusi, kuid nende kasutamist raskendavad piiratud võimalused sotsiaalset maailma mõõta. Tõelisust ehk reaalsust saab kõige paremini mõõta muidugi statistikat kogudes, kuid ka statistika

kohapealt saab öelda, et statistika iseenesest ei saa käsitleda probleemi ulatuse ja reaalsuse näitajana

Meedia sisu ja sotsiaalse maailma vahelised suhted on väga keerukad. Sotsiaalne maailm iseenesest mõjutab meedia tootjaid ning ka meedia produkte. Nii toimub turu kaudu mitteametlik meedia tasakaalustamine ühiskonna väärtushinnangute ja ootustega. On teada, kuidas sotsiaalsete liikumiste organisatsioonide jõupingutused on avaldanud mõju muutustele meedia käsitlustes. Paraku ei saa seda ilmselt öelda hetkel Eesti meedia kohta, kus auditooriumi huvid on nõrgalt esindatud. Üksik lugeja ei ole piisavalt tugev lehe sisu mõjutamiseks, ehkki tal on alati võimalus oma kommentaare väljendada toimetuse kirjavergudel. Väga üksikutel juhtudel, kui ajakirjandus satub tugevasse vastuollu avaliku arvamuse enamusega, tuleb toimetusel oma seisukohta muuta. Lugejad suudavad oma huve paremini kaitsta ühiskondlikesse organisatsioonidesse koondunult, kuid selliseid tugevaid partnereid on Eesti ajakirjandusele veel vähe tekkinud. Meedia sisu omakorda mõjutab aga kindlasti omakorda meie arusaamist sotsiaalsest maailmast, kuna ta annab nn. baassõnumid reaalsuse olemuse kohta ning normide, väärtuste ja käitumise mudelid.

Ericsoni (1987) väitel meedia mitte ainult ei soodusta meie-tunnetust, vaid aitab kaasa ka integreerumisele ühiskonna moraalsete väärtuste normatiivse korraldusega, mis annab tähenduse õigele ja valele. Seega märgib meedia kollektiivse halvakspanu väljenduse kaudu piirid, kust algab ja lõpeb aktsepteeritav. Need piirid ei ole suunatud mitte ainult seaduserikkujatele, vaid ka neile, kes astuvad üle sotsiaalsetest normidest. Seega võib öelda, et meedia on üks kanal, millega määratletakse devinatne käitumine ning sotsiaalne probleem.

Lippmannilt (1922) pärineva seisukoha järgi on ajakirjandus nagu prožektor, mis uudiste otsingul pidevalt keskkonda uurib ja iga uue sündmusega oma fookust vahetab. Schudsoni (1999) sõnade kohaselt peaksid aga ajakirjanikud olema professionaalid, kes hoiavad kodanikuks olemist inimeste jaoks tõsiselt võetavana. Ajakirjandus peaks seega edendama sotsiaalset osalust ning avalikku arutelu, mille kaudu tugevneb kodanikuühiskond. Galsser ja Grafti (1997) kohaselt muutub seega ajakirjandus informeerivast ajakirjandusest suhtlevaks, sest avalikkus ei vaja mitte ainult informatsiooni sündmuste kohta, vaid ka enda seostamist toimuvaga, mis kutsuks esile vaidlusi ja arutelusid (McQuailli, 2000 järgi).

1.2.3 Meedia ja hälbekäitumise representatsioonid

Deviantsus on kõrvalekalle normist. Seega, ükski käitumine pole deviantne iseenesest. Ühiskonnas on kehtestatud normid ja käitumisviisid, mida kasutab ning aktsepteerib enamasti inimesi ning mis on leitud olema funktsionaalsed. Siiski aga leidub ühiskonnas alati kuritegevust ning normidest kõrvalekaldumist. Marshall Clinard (1974) ütleb, et erinevus konformse ja deviantse käitumise vahel ei seisne deviantse käituja ja konformisti erinevates füüsilistes või psühholoogilistes omadustes, kui inimesi üldse saab jagada konformistideks ja mittekonformistideks. Inimese käitumine on paljuski situatsiooniline ja sõltub interaktsioonist teiste inimestega. Grupi normide järgimine on sotsialisatsiooni aluseks ning selle esinemist toetab sotsiaalne kontroll. Deviantne sotsialisatsioon on organiseeritud samade reeglite järgi kui konventsionaalne sotsialisatsioon. Efektive sotsialisatsiooni nõuab suhteliselt püsivat keskkonda, püsiv keskkond on võimalik ainult siis, kui inimesed on sotsialiseeritud jagama ühiseid väärtusi ja arusaamu. Sotsialisatsiooni ilmselt kõige olulisemaks elemendiks on rollide õppimine (nii tehnika kui stiil). Mõningaid rolle ja rolliosi õpime me teadlikult, mõnesid aga ebateadlikult, mittekavatsuslikult (Campbell, 1980).

Sotsialisatsiooni puhul rõhutatakse sageli primaargrupi (eelkõige perekond) olulisust. Kujunemisaastatel identifitseerib individid end läbi primaargrupi ning ta võtab üle primaargrupi hoiakud. See, millised on teiste inimeste hoiakud indiviidi suhtes, mõjutab suuresti indiviidi mina-pildi kujunemist. Emotsionaalsed tugevad sidemed ja suhe viivad selleni, et laps identifitseerib end läbi oma vanemate. Vanemad on lapsele olulisimad ühiskonna esindajad, kuid samuti on nendeks veel naabruskond, kool, religioon ja tänapäeval üha enam ka massimeedia (McQuail, 2000).

Käsitledes hälbekäitumist e. deviantset käitumist meedias, ei saa mööda vaadata mõju probleemist. Nagu eelnevalt teada saime aitab meedia seada sotsiaalset ja poliitilist agendat. Meedia selekteerib, organiseerib, rõhutab, määratleb ja võimendab. Ta annab edasi tähendused ja perspektiivid pakkudes lahendusi ning assotsieerudes teatud grupi teatud väärtuste ja käitumistüüpidega. Meedia loob ärevust ja legitimeerib või õigustab status quo'd ja sotsiaalse kontrolli prevaleerivaid süsteeme, struktureerides

meile kättesaadavaid “pilte maailmast”, mis omakorda võivad struktureerida meie uskumusi ja võimalikke käitumismooduseid. Võib arvata, et kui mingit küsimust piisavalt kaua massimeedias on arutatud, siis paljudel inimestel on kujunenud selle kohta välja oma arvamus. Ühiskonna tasemel avalikus arutelus kasutatavad väited peegelduvad ka ühiskonnaliikmete individuaalsetes hoiakutes (Billing, 1988).

Oma töös käsitlen ma narkomaaniat kui deviantset käitumist. Uurimused on näidanud, et vägivalda ja deviantsuse kajastamisel meedia liialdab, sensatsiooniseerib ja stereotüpiseerib ning sellistest esitustest tulenevad avalikud tajud võivad modifitseerida või isegi luua kõnealuse käitumise. Samas on väidetud, et tegelikult meedia iseenesest kajastab vaid umbes 10% kuritegude kogumahust. Meedias on huvi sedasorti asjade vastu ning seega tekib justkui suurendusklaasi efekt, kus üksikuid kuritegusid laialt kajastatakse. Siinkohal ei ole tegemist enamjaolt huvist just tõe otsimise vastu, vaid tahetakse paika panna enda positsioon moraali küsimustes. Siit tekib omakorda küsimus, kas hälbekäitumise representatsioon meedias, mille kaudu käitumine avalikult defineeritakse, sildistatakse või stereotüpiseeritakse ja võimendatakse, loob pigem alust edasisele hälbekäitumisele või vähendab selle “kasvupinda” läbi avalikkuse teadlikkuse tõstmise?

Meedia tähelepanu määr sõltub kuritegevuse liigist, enam kajastatakse vägivalda, luubi alla on tavaliselt enam kuriteod, mis lõppevad kurjategija karistamisega ning samuti on meedia huvitatud kriminaalõiguse protsessi varajasematest staadiumitest nt. arreteerimisest ning avastamistest. Juriidilise protsessi edasised staadiumid jäävad tihtilugu valgustamata.

Kuritegevuse (kui narkomaaniaga tihedalt seotud deviantse käitumise ühe osa) ja meedia suhteid on käsitleanud Marshall Clinard (1963), kellelt pärineb järgmine avaldus:

Pressi on üldiselt süüdistatud kuritegevuse soodustamises ja ülistamises tulenevalt selle mahust uudissõnumites... Kuritegevusele pühendatud ruumi ulatus ja väljapaistvus ajalehes ning uudistel põhinevate arutelude hulk esitavad hämmastava pildi ebamoraalsusest meie ühiskonnas. Lakkamatult kuritegevust reklaamides on tõenäoline, et ajalehed on tähtsal kohal kuritegevusekeskse

kultuuri loomisel. Selle tulemusena näib kuritegevus sageli palju sagedasem kui see tegelikult on.

Tavaline, kõige üldisem arusaam ongi, et meedial justkui oleks mõjuvõim kuritegelike ning marginaliseerunud narkomaanide üle. Ajakirjandus kajastatud õudused ning hüsteerilised nägemused õõnestavad seda, mida poliitikud ja teised moraali esindajad on uimastite vastases sõjas suutnud ette võtta. On mitmeid võimalusi kuidas meedia saab mõjutada seda, mida me narkootikumidest ning narkomaanidest uimastiprobleemist näeme. Kõige tavalisem on see, et uimastitest rääkides, harva räägitakse legaalsetest uimastitest nagu alkohol ning suitsetamine ning enam tähelepanu all on heroini, kokaiini jne ainete kasutajad (Murji, 1998).

1985-1990 narkootikumidele osaks saanud ajakirjanduse, presidendi ja rahva tähelepanu analüüsil USA meedias väidavad Kerr, Adams ja teised: "Igasuguse objektiivse tõestusmaterjali puudumisel uimastiepideemia kohta peame me vaatama meedia poole otsustamaks, miks narkootikumide küsimus saavutas sellises mahus kontsentreeritud kajastamise sellise lühikese aja jooksul" (Kerr, 1986; Adams, 1990). Uurijad on leidnud, et meediast ülevõetud narkootikumide kasutamise imidzid on mõjutanud kohtute ja politsei käitumist ja see omakorda on mõjutanud käitumist nii, et see vastaks stereotüüpidele. Murji, 1998 oma uuringus jõudis järeldusele, et meedia aegajalt oma suurejooneliste paljastustega võib minna liiale ning näitab läbi perioodide, vältimatu ja prognoositava etapina läbitöötamata stereotüüpe, kuid need stereotüübid jäävad hiljem püsima. Halloran, 1978 väitis, et stereotüübid osutusid tõeseks ja käitumine – mis eelnevalt oli marginaalne – muutus üha kesksmaks ja sagedasemaks ning leidis kinnitust edasise sotsiaalse reaktsiooni kaudu. Probleem kinnitati uuesti-defineeritud tasandil ja kõik pooled käitusid nii, nagu neid oli oodatud käituma.

Halloran näeb meedia mõju protsessi kompleksema ja tõenäoliselt ka palju kaugemale ulatuvana kui üldiselt mõistetakse. Viis, kuidas meedia edastab vägivalda ja deviansust, mängib suurt rolli probleemide määratlemisel, kuna ta seab fookuse alla avalikud huviküsimused ning kehtestab seega päevakorra. Lähtuvalt sellest esitabki Halloran väite, et see, mida inimesed loevad ajalehtedest ja näevad televiisorist, võib mõjutada nende vaateid vägivalda ulatuse ja loomuse kohta meie ühiskonnas.

Hallorani hinnangul suurendab tõenäosust, et inimesed sõltuvad informatsiooni saamisel meediast, olukord, kus inimestel on vähe otseseid teadmisi hälbekäitumisest, nt vägivaldsest kuritegevusest. Cohen ja Young (1973) leidsid oma uurimuses kuritegevuse kujutamise kohta ajakirjanduses, et kõrvutades avalikult käibel olevaid, ametlikus statistikas kajastatud andmeid ning võrrelda neid massimeedias esitatud kuritegevuse kujutlustega, siis selgus, et meedia viis edastada igapäevaseid kuritegusid, erines oluliselt sellest, kuidas käsitleti teemat mujal.

Hälbekäitumise meediakajastuse puhul on väga paljud uurimused tõestanud massimeedia poolt päevakorra seadmise mõju. Smith (1987) oma uuringus väitis, et reportaažide maht ajalehes on seotud probleemi kõrge hinnanguga just kogukonda puudutavates küsimustes. Steadman & Coccozza (1977) omalt poolt lisasid, et üldised arusaamad kriminaalsete vaimuhaigete kohta olid tugevalt mõjutatud just valikuliste uudiste poolt, mis piirdusid selekteerivalt väheste, ebatüüpiliste juhtumitega kurjategijatest vaimuhaigete käsitlemisel. Murji (1998) uuris kuidas meedia on kajastanud ecstasy´d, selle tarvitamist, ohtlikust, ulatust meedias. Ta jõudis samuti järeldusele, et meedia tekitab moraalselt paanikat ning ta süüdistab meediat, et see selekteerib informatsiooni. Seoses narkootikumidega leidis autor, et meedias on eelistatud kuratlikud pildid uimastitest ning uimastitega kaubitsejatest (õelad/tõukajad ja süüitud ohvrid/kasutajad). Ta väitis, et meedia annab edasi eksitavat informatsiooni lihtsameelsete ja hüsteeriliste reportaažidega (ecstasy on laste tapja uimasti) ning ignoreerib ratsionaalseid fakte (ecstasy´ga kaasneb suur risk surra).

Mitmed uurijad jõudsid järeldusele, et meedia tähelepanu kriminaaluudistele ja deviantsetele käitumistele suurendab avalikkuse muret selle küsimuse üle (Leff, Protes & Brooks, 1986; O`Keefe, 1985) ning see tekitab avalikkuses moraalselt paanikat, kuna esile kerkivad lahendamatud või seletamatud probleemid. Samasuguse tulemuse sai meedia tähelepanu narkootikumidele uurinud Beniger (1978). Shoemakeri jt. (1989) uurimus, mis sidus meedia sisu ja avaliku arvamuse narkootikumide kohta näitas, et mida enam tähelepanu meedia uimastitele pööras, seda rohkem inimesi pidas narkootikumide kõige tähtsamaks probleemiks riigis (Murji, 1998 järgi).

Smith (1987) väitis, et probleemsete küsimuste suurenenud homogeniseerimine läbi aegade võib tuleneda nende küsimuste kohta informatsiooni jagavate meedia allikate tsentraliseeritusest. Ta väitis, et valdav osa meediast kajastab narkomaania küsimust sarnaselt ja ligikaudu samaaegselt. Reese & Danielian (1989) lisasid oma uurimusega ning leidsid, et need sarnasused näivad veelgi sügavamad meedia tähelepanu intensiivsetel perioodidel.

Gonzenbachi (1992) uuris mustreid kuidas meedias narkoteemat on kajastanud. Ta leidis meediamustrite erinevusi ajaperiooditi ning nende võimalikke seoseid avaliku arvamuse trendidega (Murji, 1998 järgi). Merriami (1989) uuris samuti meediamustreid ja jõudis samale järeldusele. Tema uurigu näitas, et narkomaania teemat meedias võis kirjeldada järgmiselt: alguses leidis aset aeglane tõus meedia kogutähelepanus, millele järgnes rõhk laiemalt huvipakkuvatele teemadele. Edasi tõusis huvi narkootikumide vastu teravalt, saavutades oma haripunkti ning seejärel hakkas langema. Uimastiküsimuse esiletulek erines teistest ühiskonna probleemküsimustest, kuna tegemist oli riiklikult tähtsa küsimusega (Merriam, 1989).

1.2.4 Meedia ja avalik arvamus

Sageli pööratakse meedia sisu hindamisel seda võrdlema reaalsusega Kepplinger ja Habermeier (1995) nimetavad seda kooskõla nõudmiseks. See eeldus, et meedia peaks reaalsust otseselt ja proportsionaalselt kajastama, on aga sageli meedia tegevuse kritiseerimise aluseks, mis omakorda on meedia mõjude uurimise põhiline koostisosa. Kepplinger jt. (1989) on arvamusel et meedia sisu ja avaliku arvamuse vaheline suhe kõigub ajaperiooditi:

- 1) massimeedia loob avalikku arvamust – korrelatsioon meedia sisu ja avaliku arvamuse vahel, kui viimane järgneb meedia sisule, peaks olema teistest seostest tugevam;
- 2) massimeedia on avaliku arvamuse peegliks – korrelatsioon massimeedia ja avaliku arvamuse vahel samaaegselt peaks olema tugevam kui ükski teine korrelatsioon;
- 3) avalik arvamus mõjutab meedia käsitlusi – korrelatsioon avaliku arvamuse ja meedia sisu vahel, kusjuures viimane järgneb avalikule arvamusele, peab olema tugevam kui ükski teine korrelatsioon;

4) meedia sisu ja avaliku arvamuse vahel ei ole mingit seost – olulisi korrelatsioone meedia sisu ja avaliku arvamuse vahel ei esine.

Küsimus, kas avalik arvamus mõjutab meediat või meedia kujundab avaliku arvamuse, kas nad on korrelatsioonis või nende vahel ei pruugi üldse olla seost, on läbi aegade olnud küsimuseks meediateoreetikute seas. Teoreetikutele tuginedes on käesoleva töö eelduseks võetud et meedias kajastatu ja avaliku arvamuse vahel on teatav side olemas, kuid see pole vastastikku deterministlik. Üks valdkondi, kus seos on suhteliselt selgelt empiirilistes uuringutes välja tulev, on päevakord e *agenda setting*.

Rogers ja Dearing (1987) väidavad, et avalikkuse ja meedia päevakordade suhete näol on kahtlemata tegemist vastastikku sõltuvate suhetega. Sellega nõustub ka Erbrinbi et al (1980) kelle uurimuse järgi, avaliku päevakorra mõju ajakirjanduse päevakorrale on astmeline ja pikaajaline protsess, mille kaudu arenevad üldistatud uudiste väärtused. Seevastu meedia päevakorra mõju teatud kindlale probleemile avalikus päevakorras on otsene, kohene põhjus-tagajärg suhe, seda eriti olukorras, kus inimestel on minimaalselt alternatiive, nagu otsene kogemus. Noelle-Neumann (1991) väidab, et kuna massimeedia on eksisteeriva arvamuskliima hindamiseks kõige kättesaadavam allikas ja kui meedias domineerib teatud vaatenurk, siis selle tähtsus kasvab isikliku arvamuse kujundamise ja väljendamise protsessis veelgi. Teiselt poolt Palenz ja Entman (1981) uurisid samuti meedia mõju avalikule arvamusele ning nemad lükkasid selle “vaikuse spiraali” teooria ümber, kuna nende uuringus meediasse paisatud müüt, mida ajakirjandus ohtrasti levitas, rahva seisukohti ei mõjutanud. Kuid sellega tuleb küll nõustuda, et meedia valib päevakajalised teemad ning need küsimused omakorda mõjutavad avalikkuse päevakorda. Päevakorra ehk agenda seadmise teooria viitabki sellele, et kuigi meedia muudab harva indiviidide hoiakuid ja arvamusi ning reeglina ei määra seda, mida inimesed mõtlevad, siis ometi ütleb meedia sageli inimestele, millest mõelda (Cohen, 1963; McCombs ja Shaw, 1977).

Eeltoodu põhjal võib konstrueerida teoreetilised alused, millele antud töö hüpoteeside püstitamisel ja tulemuste hindamisel tugineb: meedia peegeldab ühiskonda – eriti sotsiaalsete kõrvalekallete osas - agenda ehk päevakorra kehtestamise kaudu, seades avalikkuse huviorbiiti küsimused, mis valdava osa elanikkonna jaoks on otseste

kogemustega mitteseotud probleemid. Meediakäsitluse mõjul muutuvad need aga laiemas üldsust puudutavateks küsimusteks ja saavutavad avalikkuse päevakorras kõrge koha.

Töö eelduseks on seega käsitlus, et massimeedia on oluline avalikkuse konstrueerija – läbi päevakorra seadmise, foorumi pakkumise arvamuste vahetuseks (küll mitte võrdselt esinduslikul alusel), viitesüsteemi kujundamisel persooni jaoks isikliku arvamuse määratlemiseks (eriti kui puudub vahetu kogemus). Käesolev töö analüüsib narkomaania representatsiooni meedias eriti just viimasest lähtudes – kui võimalikku viidete süsteemi.

1.3 PROBLEEMI SEADE JA HÜPOTEESID

Oma töös olen ma püstitanud 3 olulist eesmärki:

- Esimene eesmärk on kirjeldada kuidas meedia aastal 2002 on kajastanud narkomaaniat ja seonduvaid teemasid/probleeme;
- Teiseks eesmärgiks on kaudselt võrrelda muutusi narkomaania teema representatsioonides (tuginedes varemtehtud uuringutele);
- Kolmandaks eesmärgiks on võrrelda meedia poolt väljatoodud tendentse ja alateemasid elanike ja selle eri sihtrühmade küsitluste kaudu representeeritud kogemuste ja arvamustega, ekspertide arvamuste ja statistikaga.

Töös olen, tuginedes muudest uuringutest pärit faktidele ning lähtuvalt töö eesmärkidest, püstitanud uurimisküsimused meediarepresentatsioonide uurimiseks:

- Kas meedia representatsioonid on sagenenud võrreldes 2000 aastaga? Kuidas on muutunud materjali tähtsustamine – kas rõhulises positsioonis olevad kajastused on kasvanud või kahanenud?
- Tuua ajalist muutust käsitlevad küsimused ühte kohta Kas erinevatest narkootikumidest rääkimise ja mainimise sagedus on meedias tõusnud? Kuivõrd palju rohkem erinevaid narkootikume mainib meedia võrreldes 2000. aastaga?

- Kui suur osakaal on meedias lugudel, kus narkomaaniat seostatakse kuritegevusega?
- Kui suurt osa avastatud illegaalsete uimastite tootmisest ja levitamise juhtudest meedia kajastab?
- Millises proportsioonis narkootikumide liike meedia kajastab?
- Kuivõrd tihti meedia seostab HIV ja AIDSi probleemi narkomaanidega?
- Kui suurt osa uute kangete narkootikumide turule ilmumistest tingitud üledoosidest ja surmadest meedia kajastab?
- Kuivõrd palju kajastas meedia karistusseadustiku muutust ja narkokuritegudega kaasnevate karistustega seotud diskussioone?
- Kuivõrd palju pööratakse meedias tähelepanu rahale ja finantsilistele vahenditele seoses narkoprobleemiga?

Uurimusküsimustest tulenevalt püstitan järgnevad hüpoteesid:

- Narkootikumide teema kajastamise ja nende tarbimise vahel on seos: narkootikumide proovimine/tarbimine noorte seas on võrreldes 2000. aasta uurimuse andmetega kasvanud ja ka teema kajastamine meedias on sagenenud ja asetatud väljaannetes sagedamini rõhulisse positsiooni (võrdlus 90-te aastatega).
- Narkokuritegudele pööratakse meedia päevakorras (*agendas*) suurt tähelepanu – narkomaania teemat kajastatakse sageli (osakaal lugudest) seoses kuritegevusega.
- Narkootikumide konfiskeerimisele pööratakse meedia agendas suurt tähelepanu – narkomaania teemat kajastatakse sageli (osakaal lugudes) seoses narkoäriaga.
- Meedia representeerib võrreldes 2000 aastaga rohkem erinevaid narkootikume, nende koostist ja toimet.
- Meedia päevakorras (*agendas*) pööratakse suurt tähelepanu sünteetilistele narkootikumidele ning heroiinile – tihedamini mainitakse (osakaal lugudes) just neid narkootikume erinevates kontekstides.
- HIV ja AIDSi probleemile pööratakse meedia päevakorras (*agendas*) suurt tähelepanu – sageli seostatakse HIV ja AIDSi levikut just süstivate narkomaanide probleemina.

- Narkootikumidega seotud surmadele ja üledoosidele pööratakse meedia päevakorras (*agendas*) suurt tähelepanu – sageli kajastatakse narkootikume ja narkomaane seoses surmade ja üledoosidega.
- Meedia päevakorras (*agendas*) pööratakse suurt tähelepanu narkootikumidega seotud kuritegudele määratavate karistustele. Sageli kajastatakse narkoprobleemi seoses määratavate karistustega ning nende muutumistega.
- Meedia päevakorras (*agendas*) on tähelepanu all finantsilised vahendid – sageli kajastatakse narkoteemat rahaliste vahenditega, mis on narkoprobleemi leevendamiseks eraldatud.

2. UURINGUTE METOODIKA JA KIRJELDUS

2.1 MEETOD

Käesolevas töös on teema uurimiseks kasutatud kahte erinevat tekstianalüüsi meetodit. Esimeseks meetodiks olen valinud **formaliseeritud sisuanalüüsi**, mille tingis vajadus uurida teema käsitlust esinemissageduse järgi. See oli vajalik, et meediatekste klassifitseerida, määratleda nende mõju ning võrrelda erinevaid kanaleid ja perioode. Bernard Berelson (1954) annab sisuanalüüsi kohta järgmise definitsiooni: “Sisuanalüüs on uurimistehnika kommunikatsiooni *eksplitsiitse sisu* objektiivseks, süstemaatiliseks ja kvantitatiivseks kirjeldamiseks”. *Eksplitsiitse sisu* kirjeldamine tähendab seda, et analüüsitakse ainult teksti sõnaselgelt väljendatud, manifestset sisu, mitte aga “ridade vahel” olevat v mõistaantavat. *Objektiivne kirjeldamine* tähendab seda, et kontentanalüüs viiakse läbi sõnaselgelt formuleeritud reeglite kohaselt, kusjuures erinevad uurijad peavad samu reegleid ja sama materjali kasutades jõudma samadele tulemustele. *Süstemaatilisus* tähendab seda, et analüüsitava sisu peab olema valitud selgelt sõnastatud ja järjekindlalt rakendatud reeglite alusel, kusjuures igal analüüsitava objektil, tekstil, peavad olema võrdsed võimalused valimisse sattuda. Igat valimisse sattunud teksti tuleb kirjeldada kõikide analüüsikategooriate abil. Süstemaatilisuse nõue peab tagama selle, et uurija ei valiks tekstimassiivist välja üksnes neid tekste, mis tema hüpoteese kinnitavad. *Kvantitatiivsus* annab võimaluse teksti sisu numbriliste väärtustega mõõta. Enamjaolt pole sisuanalüüsi kasutajale niivõrd oluline teatud tunnuste kaudu mõnd teksti kirjeldada, kui võrd teha paljude tekstide analüüsimisel saadud tulemuste põhjal järeldusi mitmesuguste tekstiväliste nähtuste kohta – tekstide autorite v ühiskonna kui kollektiivse autori kohta. Oluline on mõista, et “... tekst esindab autorit ja sotsiaalset situatsiooni, milles ta on loodud” (Stone jt. 1966). (Kalmus, 2000 järgi)

Teiseks meetodiks olen valinud **Põhistatud teooria**. See on kvalitatiivne uurimismeetod, mis on alguse saanud 60-te aastate lõpus. Esimesena esitlesid seda

teooriat Glaser ja Strauss (1967), nemad näevad põhjastatud teooriat kõige enam iseloomustava tunnetusena teooria avastamist andmetest. Kõige sagedamini leiab põhjastatud teooria rakendust mitmesuguste meediatekstide ja süvaintervjude kvalitatiivsel analüüsil. Põhjastatud teooria uurimuse eripära sisenebki selles, et see algab andmete kogumisega ning nende põhjal luuakse teooria. Traditsiooniline põhjastatud teooria uurimisprotsess sisaldab järgnevat etappi: 1) rööbiti andmete kogumine ning analüüsimine (artiklite läbilugemine); 2) analüütiliste koodide ja kategooriate loomine andmete, mitte eelnevalt püstitatud hüpoteeside põhjal (uurimisprobleemi sõnastamine); 3) keskmise ulatusega teooriate arendamine, seletamiseks käitumist ja protsesse (uuritav probleemi määratlus); 4) memode ehk analüütiliste märkmete tegemine, et seletada ning täita kategooriaid – hädavajalik vaheaste andmete kodeerimise ning erimete mustandite kirjutamise vahel; 5) teoreetiline valikuprotseduur - mudeli kontrollimine ja täiustamine, järgneva uurimisprobleemi fikseerimine; 6) eelneva uurimisprobleemi kontrollimine, teoreetilise raamistiku ühendamine. (Charmaz, 1995)

2.2 VALIM

Analüüsi tegemiseks valisin ma välja kolm ajalehte, milledest kaks olid päeva- ja üks nädalaleht. Päevalehtedeks valisin kaks Eesti suurimat päevalehte: “Päevaleht”, mis on rohkem orienteeritud Põhja-Eesti lugejaskonnale ning “Postimehe” mis on suunatud Lõuna-Eesti lugejatele. Siiski on mõlemal juhul tegemist üleriiklike väljaannetega. Kolmandaks olen valinud nädalalehe “Eesti Ekspressi”, mis ilmub iga neljapäev ning on samuti üleriigiline väljaanne. Venekeelesed ajalehed, minu uuringusse ja valimisse ei jõudnud, kuna tegemist oli eesti keelse trükimeedia uurimisega.

Analüüsi tegemiseks otsisin nendest ajalehtedest välja kõik artiklid, mis ilmusid aastal 2002 ning sisaldasid sõnatüve “narko” ning “uimasti”. Kõikidel ajalehtedel on internetis olemas kodulehed, kus on olemas ajalehede arhiiv, millest ma otsingumootoriga otsisin välja 2002. aastal ilmunud artiklid, mille pealkirjas või sisus sisaldasid vastavaid sõnalühendeid. Otsingusõnad sisestades sain nimekirja artiklitest,

mis vastavas ajavahemikus olid ilmunud. Selle nimekirja alusel, leidsin ma üles kõik artiklid ning printisin need välja ning seejärel algas nende töötlemine.

Uuringuperiood aasta 2002 on valitud, sest eesmärgiks oli uurida meediat ühe aasta jooksul ning kuna uuring algas 2003 aasta sügisel oli viimane täisaasta, millal artiklid ilmusid 2002.

Valimist langesid välja artiklid, kus esines ekslikult vastav sõna või sõnalühend, näiteks artiklid, kus oli märksõnaks **narkoos** jne. “Ohvrite suur hulk võib olla seotud sellega, et kõiki **narkoosiga** tuleb väga täpselt doseerida.” (Postimees, 29.10.2002, artikkel “Tallinna kiirabi peaarst usub narkoosigaasi kasutamist”).

Veel langesid välja artiklid, millede kontekst vastava temaga üldse ei kattunud.

Artiklite valimisse sattusid kõik “Päevalehes” 2002. aastal ilmunud artiklid, mis olid seotud narkootikumidega ning mida oli kokku 82. Samuti kõik ”Eesti Ekspressi” artiklid, milliseid oli 16. Kuna aga “Postimehe” artikleid oli mitu korda rohkem 607, võtsin oma valimisse “Postimehest” iga kolmanda artikli, kokku jõudis neist minu andmebaasi 203. Kokku moodustasid minu artiklite kontentanalüüsi valimi 301 artiklit (vaata tabel 1)

Tabel 1 Artiklite arv ja osakaal erinevates ajalehtedes, moodustunud valim.

ajaleht	artiklite arv	osakaal %
PM	203	68
PL	82	27
EE	16	5
Kokku	301	100

2.3 MUUTUJAD

Kvantitatiivsel analüüsi käigus vaatlesin ma artikleid 10 erineva muutuja põhjal.

1. **ajaleht** – millises ajalehes artikkel ilmus.

- PM – “Postimees”
- PL – “Päevaleht”

- EE – “Eesti Ekspress”
2. **kuupäev** – millal artikkel ilmus. Kuupäevad on hiljem grupeeritud kuudeks, et vaadelda artikleid erinevate kuude lõikes aasta jooksul.
 3. **artikli maht** - liigitub uuringus kolmeks: väike, keskmine ja suur. Jaotuse aluseks on artikli ulatus A4 formaadis:
 - Väike artikkel – kuni 1 A4 lehekülge;
 - Keskmine artikkel – kuni 2 A4 lehekülge;
 - Suur artikkel - üle 2 A4 lehekülge.
 4. **Žanr** – millises žanris on artikkel kirjutatud:
 - Uudis – lühike kirjeldus juhtunust;
 - Intervjuu – artikkel intervjuu vormis, kus on olemas intervjuueeritav ja intervjuueerija ning tekst on kirjutatud küsimus-vastus vormis;
 - Arvamus – artikkel, kus autor avaldab oma isiklikku arvamust antud teema kohta;
 - Juhtkiri – pikem arutlus, arvamus mingi teema kohta, mida ajalehes kajastatakse;
 - Arutlus – pikem artikkel, mitme allikaga mingist teemast.
 5. **Sõna** – kus sõna mainiti.
 - Jutu sees – sõna või sõnatüvi esines ainult jutu sees;
 - Pealkiri – sõna või sõnatüvi esines artikli pealkirjas;
 - Pildi allkiri – sõna või sõnatüvi esines pildi allkirjas;
 - Vahepealkiri – sõna või sõnatüvi esines vahepealkirjas;
 - Lõigu algus – sõna või sõnatüvi esines lõigu alguses.
 6. **Positsioon** – rubriik, kus artikkel ilmus oli kokku 20. Rubriike on hiljem grupeeritud, kuna erinevates ajalehtedes on sarnased rubriigid erinevate nimetustega. Grupeeritud on kokku üldine uudiste rubriik mis oli kõikides ajalehtedes olemas, kuid mida erinevad ajalehed nimetavad erinevate nimedega, samuti on uudiste positsioonid kokku pandud sise- ning välisuudised.

	Millises ajalehes	I tasandi rubriik
esileht	PM, PL	esileht
arvamus	PM, PL	arvamus
siseuudis	PM	uudis
välisuudis	PL; PM ;EE	uudis
Tartu	PM	uudis
kultuur	PM;PL	kultuur
foorum	PM	foorum
Tallinn	PL	uudis
õhus	EE	õhus
kuum	EE	kuum
cover	EE	cover
magnet	EE	magnet
majandus	PL	majandus
Eesti	PL	uudis
juhtkiri	PL; PM	juhtkiri
kuritegevus	PL	kuritegevus
elu	PL	elu
25 rida	EE	25 rida
Reporter	EE	Reporter
Arter	PM	Arter

7. **Illustratsioon** – kas artikkel oli koos illustratsiooniga või mitte ning mis illustratsioonil oli kujutatud:

- Ei ole illustratsiooni – artikkel ei olnud illustratsiooniga;
- Intervjueeritav – pildil on inimene, kellega on tehtud intervjuu ning kelle arvamust artiklis edasi antakse;
- Narkomaan – võib olla nii narkomaan, kellest on artiklis juttu, kuid sõna pole talle artiklis antud ning nime pole mainitud, või suvaline narkomaan, kes on pildile sattunud, keda pidada narkomaaniks väliste näitajate, või pildi allkirja põhjal;
- Politsei – fotol on isik (isikud), kes on politseiriietes ning ära tuntavad väliste näitajate põhjal, et tegemist on politseiga (politseiauto);
- Taustaobjektid – mingisugused suvalised objektid (majad, inimesed jne), millel ei olnud otsest seost artikliga;
- Kangelane – inimene, kellest on artiklis juttu, keda on mainitud nimeliselt, kuid kes ise sõna pole saanud;

- Uimasti – kus on erinevas kujus kujutatud mingit narkootikumi, kas tabletid, kanepi leht, pulber jne);
- Süstlad – kõik atribuutika, mis on seotud narkootikumide kasutamisega, enamjaolt süstlad, võivad olla kas pildistatud või joonistatud;
- Autor – artikli autori pilt;
- Logo – mingi mark või kujund nt. Anti-aids logo;
- Graafik – kus on esitatud mingid andmed (graafikud, tabelid, või mingi riigikaart).

8. **Teema** - teemad millega seoses on narkoteemat käsitletud. Artiklite kodeerimisel ja grupeerimisel eristasin järgnevaid teemasid:

- Isik – artikkel käsitleb konkreetset inimest, narkomaani (või kunagist narkomaani), kas tema enda või talle lähedaste inimeste pilgu läbi;
- Narkootikum – artikkel räägib mingist kindlast narkootikumist;
- Narkoäri – siia alla kuulub kõik narkoäri seotu. Äritsemine ja kaubitsemine narkootikumidega nii kohalik kui rahvusvaheline. Samuti kuuluvad siia alla kullerid, narkodiilerid ja narkobossid;
- Narkoprobleem - kus tõdetakse, et narkoprobleem on olemas, räägitakse selle tõkestamiseks tehtavast tööst, politseioperatsioonid, samuti läheb siia alla kõik ennetustegevus, kus tõdetakse, et probleem ei suureneks veelgi, siis tehakse mingisuguseid jõupingutusi selle tõkestamiseks;
- Poliitika – siia alla kuulub kõik mis on seotud nii narkopoliitikaga nii Eesti sisene kui rahvusvaheline (kanepi legaliseerimine jne). Samuti ka diskussioonid ja arutlused narko seadusandluse kohta (karmistada karistusi, kui suured on karistused jne);
- Kuritegevus – kajastatakse kuritegusid, mis on narkomaanide poolt korda saadetud;
- Kultuur – Filmi - , kunsti-, raamatute - ja muusikateoste arvustused, kus esineb narkoteema;
- Alaealised – siia alla kuuluvad lood, mis on seotud laste ja noorte narkootikumide kasutamisega (üledoosid), koolides liikuvatest

narkootikumidest, samuti kuuluvad siia artiklid, mis on kirjutatud tänavalastest;

- Nakkushaigused – artiklid, kus käsitletakse teemat, et narkootikumid on tihedalt seotud HIV-I ja teiste ohtlike nakkushaiguste levikuga;
- Põhjus – otsitakse põhjusi narkomaania levikule ning sellele mis ajendas või ajendab inimesi narkootikume tarvitama (sotsiaalne probleem, vaimne tervis jne);
- Narkoravi – narkomaanide ravi, asendusravi, sõltuvusest vabanemise ja rehabilitatsiooni võimalused;
- Raha – artiklid kus räägitakse konkreetsetest summadest, mis on seotud narkomaania probleemiga (kui palju raha, kas vähe-palju jne);
- Prostitutsioon – prostitutsiooni seotust narkootikumidega.

9. **Artikli tüüp** - see on uurija enda subjektiivne hinnang info tüübile, mida artikkel annab:

- Primaarne e. faktuaalne – artikkel annab informatsiooni mingi sündmuse koht ja vastab küsimusele – mis juhtus?
- Sekundaarne e. selgitav – artikkel selgitab, mingit sündmust ja vastab küsimusele – miks juhtus?
- Tertsiaalne e. kirjeldav – artikliga kirjeldatakse mingit sündmust ja vastab küsimusele – mis tunne oli?
- Väärtustav – kus artikliga antakse sündmusele mingi hinnang, vastab küsimusele – kas see oli hea või halb?
- Soovitav – artiklis antakse antud olukorra või juhtunu kohta soovitus, et mida teha?

10. **Narkootikumide** mainimine artiklis - kas artiklis mainiti mõnda narkootikumi. Millist? Narkootikume mida vaadeldi olid – amfetamiin (*speed*), ecstasy, hašiš, fentanüül, metafentanüül, heroiin, moon, kokaiin, kanep, GHB, LSD, metadoon, oopium, marihuana,.

2.4 ANDMETE TÖÖTLEMISE KIRJELDUS

Pärast valimi ja muutujate valimist, tegin läbi proovikodeerimise, mille käigus tekkisid ja kujunesid välja muutujate alajaotused. Pärast seda algas artiklite läbi lugemine ning nende sisestamine muutujate läbi SPSS andmebaasi.

Pärast andmete kogumist ja andmebaasi loomist, oli järgmiseks etapiks andmete üldanalüüs, kus saadi protsentuaalsed andmed kõikide muutujate lõikes (ühepoolsed sagedustabelid). Samuti oli võimalik leida üles vigu, mis olid tekkinud andmebaasi loomisel. Selles etapis toimus samuti andmete grupeerimised.

Lähtudes töö eesmärgist oli järgnevaks etapiks andmete kahemõõtmeliste sagedustabelite (e. risttabelite) tegemine ning analüüs.

Saadud sagedustabelite piltlikuks väljenduseks kasutasin MS Exceli graafilisi võimalusi.

3. ANALÜÜS

3.1 ARTIKLITE KVANTITATIIVNE ANALÜÜS

Uuringu perioodi jooksul, 2002. aastal ilmunud “Postimehe” (edaspidi PM), “Eesti Päevalehe” (edaspidi PL) ja “Eesti Ekspressi” (edaspidi EE) artiklitest, sattusid minu valimisse 301 artiklit. Kõige rohkem artikleid ilmus narkoteemadel PM-s 68 % valimisse sattunud artiklitest ning kõige vähem EE-is 5% (vaata tabel 1). Kuigi PM ja PL ilmusid mõlemad aasta läbi peaaegu kõikidel nädalapäevadel, on PM-s siiski narkoteemalisi artikleid ilmunud rohkem. EE-s, ilmus aga kord nädalas ning seega on EE-s ilmunud artiklite väiksem osakaal loogiline ning mõistetav.

Oma töös püstitatud eesmärgist lähtuvalt olen täpsemalt võrrelnudki erinevaid ajalehti ning neis ilmunud artikleid. Artikleid ja nende muutujaid olen võrreldud erinevate ajalehtede vahel, vaadanud dimensioone läbi artikli ilmumise kuude ning võrrelnud ka muutujaid omavahel, saades ülevaade 2002. a narkoteemalistest artiklitest.

3.1.1 Artikli maht e. suurus

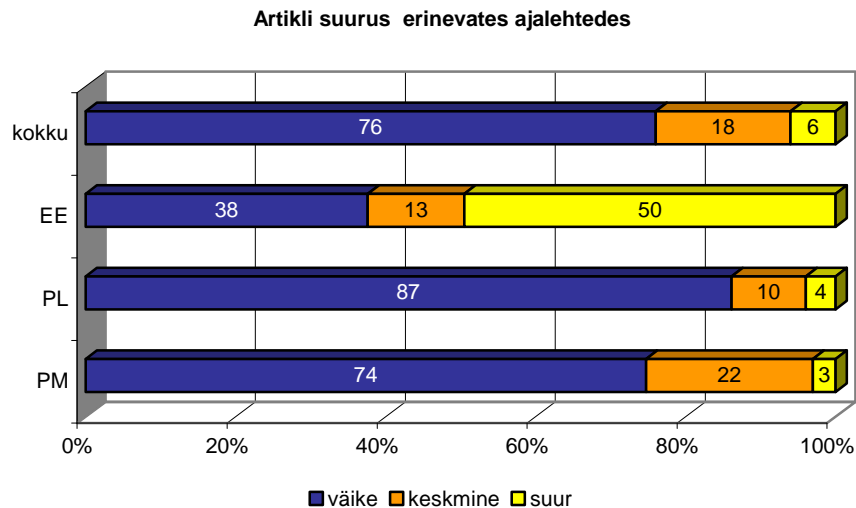
Kõige enam oli valimis väikeseid artikleid, kokku oli neid 228 ning need moodustasid tervelt 2/3 kõikidest artiklitest, kõige vähem ilmus suuri artikleid, narkoteemalisi üle 3 A4 pikkuseid artikleid, ilmus 2002.a-l uuringu valimisse sattunud artiklitest kõigest 6%.

Vaadates artikli suurust ajalehtede lõikes võib öelda, et kõige enam avaldas väikeseid artikleid PL ning kõige vähem on lühikestele artiklitele orienteeritud EE. EE-is on pooled artiklid mahukad, PL-s on suurte artiklite osakaal 4% kõikidest artiklitest.

Kõige enam keskmisi artikleid avaldab PM, peaaegu ¼ artiklitest on selles ajalehes keskmise suurusega. Statistiliselt PL ja PM oma artiklite suuruse põhjal ei erine. Küll aga erineb EE-i artiklite suurused kahes päevalehe omadest. Selle uuringu põhjal võib järeldada, et artikli suurus sõltub sellest, kas tegemist on päeva või nädalalehega.

(vaata graafik 1)

Graafik 1. Artiklite suuruste osakaalud erinevates ajalehtedes.

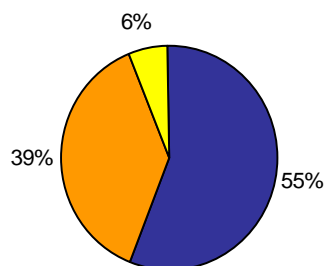
Vaadates artikli suurust edasi võib öelda, et artikli mahukus sõltub tugevalt ka teemadest, mida käsitletakse. Selgus, et osasid teemasid puudutataksegi konkreetsemate ja lühemate artiklitega kui teisi. Vaadates graafikut 2 on seal võrdluseks toodud, kultuuriteemaliste ja narkoäri temaliste artiklite võrdlus. On selgelt näha, et narkoäri kajastatakse enam kui ¾ juhtudest lühikeses artiklites kultuuriteemaliste artiklitest olid lühikesed aga ainult pooled. Seega võib öelda, et mõnda teemat saab ajakirjanik anda edasi lühikeses vormis, teist aga pikemas. Kõige enam oli suuri artikleid ilmunud teemadel, mis puudutasid isikut, kus oli juttu mingist kindlast narkomaanist, inimesest või persoonist.

Artikli suurus sõltus suuresti ka žanrist, kuidas artikkel on kirjutatud. Uudisena kirjutatud artikkel on ülesehituselt lühike, uudistest 95% olid lühemad kui 1 A4. Kõike mahukamad on intervjuu vormis kirjutatud artiklid pooled neist on pikemad kui 3 A4. Lühikese on veel oma struktuurilt juhtkirjana kirjutatud lood, milledes antakse lühike konkreetne ülevaade probleemist või teemast. Keskmise suurusega artiklid on

enamjaolt arutlevad artiklid, mille kirjutamiseks on kasutatud mitut infoallikat ning lähenetud teemale süvitsi.

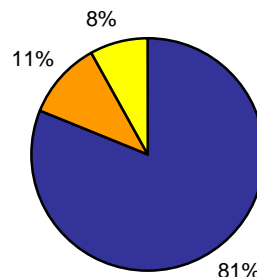
Graafik 2. Kultuuri ja narkoäri teemaliste artiklite suuruste võrdlus.

Kultuuri teemaliste artiklite suurus %

■ väike ■ keskmine ■ suur

Narkoäri teemaliste artiklite suurus %

■ väike ■ keskmine ■ suur

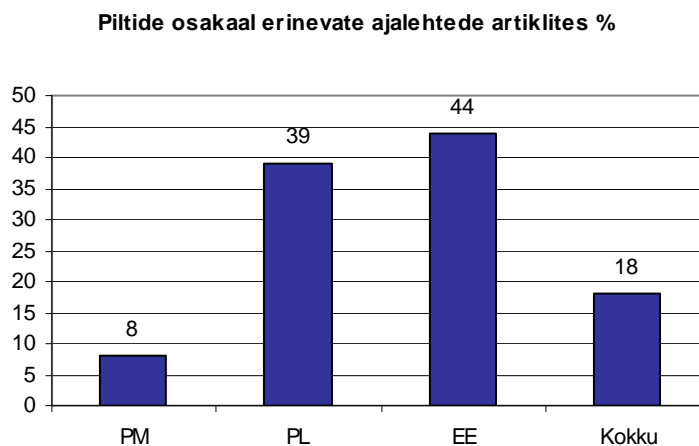
Artikli info edastamise tüüpidest, võib öelda, et lühemad on nagu žanri järgi võikski arvata primaarsed e. faktilise artiklid, mis räägivad konkreetselt mis juhtus. Kõige suurem osakaal on suuri artikleid tertsiaalset ehk kirjeldavat infot edasi andvates artiklites, kus tuleb pikemalt probleemi lahata ja uurida. Sellist infot annavad arutlevad artiklid.

3.1.2 Illustratsioonid artiklites

Illustratsioone oli artiklitele lisatud minu uuringus üldse kokku 55 korral. See tähendab, et 18%-le valimisse sattunud artiklitele oli lisatud mingi illustreeriv objekt. Objektiks võis olla, kas pilt (foto), joonistus, kaart või logo. Kõige rohkem oli fotosid ning kõige enam oli piltidel taustaobjekte ning artiklis nimeliselt mainitud inimesi. Nii taustaobjekte kui kangelasid oli kujutatud 22% illustreeritud artiklites. 11% illustreeringutest oli artikli autor ja sama paljudel artiklidel oli juures mingisugune logo. Kõige vähem kujutati piltidel politseid kõigest 4%-l. Populaarsed pidid olid veel joonistused ning fotod uimastitest ning graafikud, mis ilmestasid tavaliselt numbrilisi arve artiklis.

Ajalehtede lõikes võib öelda, et kõige enam kasutas illustreerivat materjali EE ning kõige vähem PM. (vaata graafik 3)

Graafik 3. Piltide osakaal erinevates ajalehtedes.

Võrreldes artikli tüüpe, võib väita, et kõige rohkem oli illustratsioone kirjeldavatel artiklidel neist 30%-l oli lisatud artiklile ka pilt. Ning kõige vähem olid piltidega ilmestatud faktilist tüüpi artiklid, neist 12%-l oli lisatud pilt.

Žanritest olid kõige illustratsioonivaesemad uudised, neist 12% oli lisatud mingi pilt. Kõige rohkem oli illustratsioone aga intervjuude juures 42%-le intervjuudel oli lisatud ka illustratsioon.

Kui vaadelda artiklite teemasid, siis illustratsioonid olid lisatud sagedamini teemadele, mis olid seotud narkootikumide 33%, ennetuse 38%, persooni 33% ning ka raha teemat kajastavatel artiklitest oli 33% pildiga artikleid.

Pilte on tihedamalt lisatud pikematele artiklitele. Suurtest artiklitest oli 37% lugudest illustreeritud pildimaterjaliga. Väikestest artiklitest oli pilte lisatud ainult 14%-le.

3.1.3. Artiklite positsioonid

Kõige rohkem narkoteemalisi artikleid ilmus uudiste rubriigis, tervenisti $\frac{3}{4}$ artiklitest positsioneerisid uudistelehekülgedel. Kõikidest uudistest 21% olid välisuudised ning 8% neist moodustasid spetsiaalselt, kas Tallinna või Tartu uudised. Esilehe staatuse said 2002. aastal 2% artiklitest, kokku oli neid artikleid 7. Juhtkirju oli ajalehtedes kokku 5, mis teeb 2% kõikidest artiklitest. Valdkonnauudiseid nagu majandus ja kuritegevus lehekülgedel ilmus kokku 9 artiklit, mis teeb kokku 3%.

Esilehele pääsenud artiklitest oli kahel korral teemaks narkoäri, veel jõudsid esilehele artiklid narkootikumist, kuritegevusest, üldsisesest narkoprobleemist, prostitutsioonist ning narkomaanist. Juhtkirjades oli kolmel korral teemaks alaealised, veel oli kajastatud narkoäri ning nakkushaiguste teemat.

Vaadates artiklite positsiooni ja mahtu võib öelda, et kõige lühemad on siiski juhtkirjad ning uudistelehekülgedele pääsenud lood.

Tabel 2. Erinevatel positsioonidel ilmunud artiklite võrdlus pildi, mahu ning narkootikumi mainimise osas.

POSITSIOON	PILT		MAHT		narkootikumi mainimine			
	N	%	N	%	väike %	keskmine %	N	%
Esileht	7	2	2	29	57	43	6	86
Arvamus	15	5	3	20	53	47	0	0
Uudis	233	75	38	16	81	15	84	36
Kultuur	13	4	3	23	69	31	2	15
Foorum	2	1	1	50	50	50	1	50
Õhus	1	0,5	0	0	100	0	1	100
Kuum	5	2	3	60	20	20	1	20
Cover	1	0,5	0	0	0	0	1	100
Magnet	3	1	3	100	0	33	3	100
Majandus	5	2	0	0	80	20	1	20
Juhtkiri	5	2	0	0	100	0	0	0
Kuritegevus	4	1	0	0	100	0	2	50
Elu	2	1	1	50	50	50	0	0
25 rida	1	0,5	0	0	100	0	0	0
Reporter	2	1	1	50	0	0	2	100
Arter	2	1	0	0	0	0	0	0
KOKKU N	301		55		228	54	104	

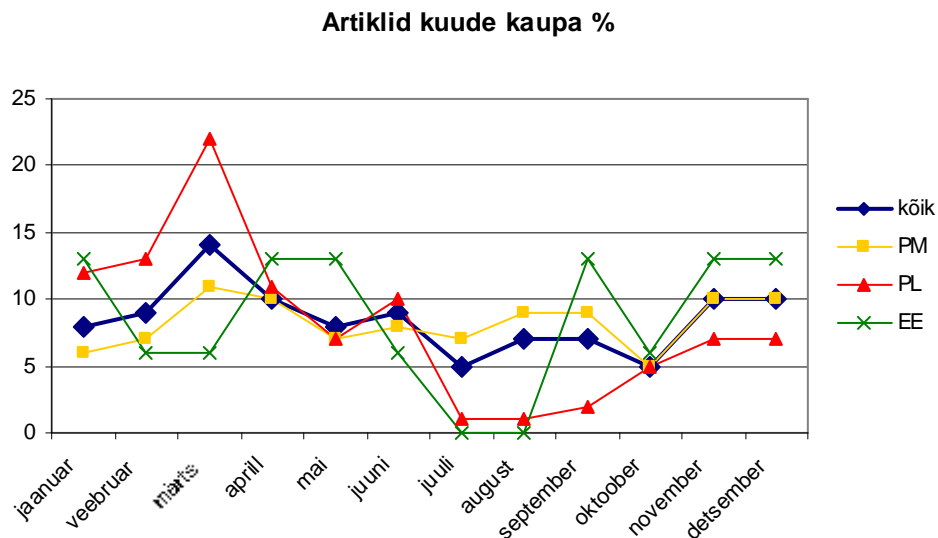
Võrreldes positsioone ja illustratsioone, siis kõige tihedamini on pilte lisatud rubriikidesse Kuum, Magnet, Elu, Reporter ja Foorum. Nendes rubriikides on narkoteemalisi artikleid ilmunud vähe, kuid kui narkoteema on kajastamist leitud, on ka ilmselt pilt lisatud. Kõrge illustratsiooni hulk on ka esilehe artiklitel, mis peavad lugejate tähelepanu endale püüdma.

Esilehe artiklites mainiti tihti ära ka narkootikume. 7-st artiklist 6-s oli ära mainitud ka mõni konkreetne narkootikum. Narkootikume on alati mainitud ka loo, mis on kirjutatud EE-I Coveri ning Magneedi artiklites. Konkreetset narkootikumi ei ole ühtegi korda mainitud Juhtkirjana ilmunud loodes ning ka arvamislehekülgedel ei ole ükski autor narkootikumi otseselt maininud.

3.1.4 Artiklid kuude lõikes

Vaadeldes artikleid kuude lõikes, võib öelda, et artiklite arv sõltub ka aastaajast ning kuust. Kõige vähem artiklites ilmus juulis ning kõige tihedam narkoteemaliste artiklite poolest oli märts. Ka ajalehtede lõikes võib öelda, et seal ilmnes sama trend. Erinevused olid ainult vaadates päevalehte ja nädalalehte, mille järgi võib öelda, et kui nädalalehtedes oli artiklite suur tõus märtsis, siis nädalalehte jõudis see tõus aprilliks.

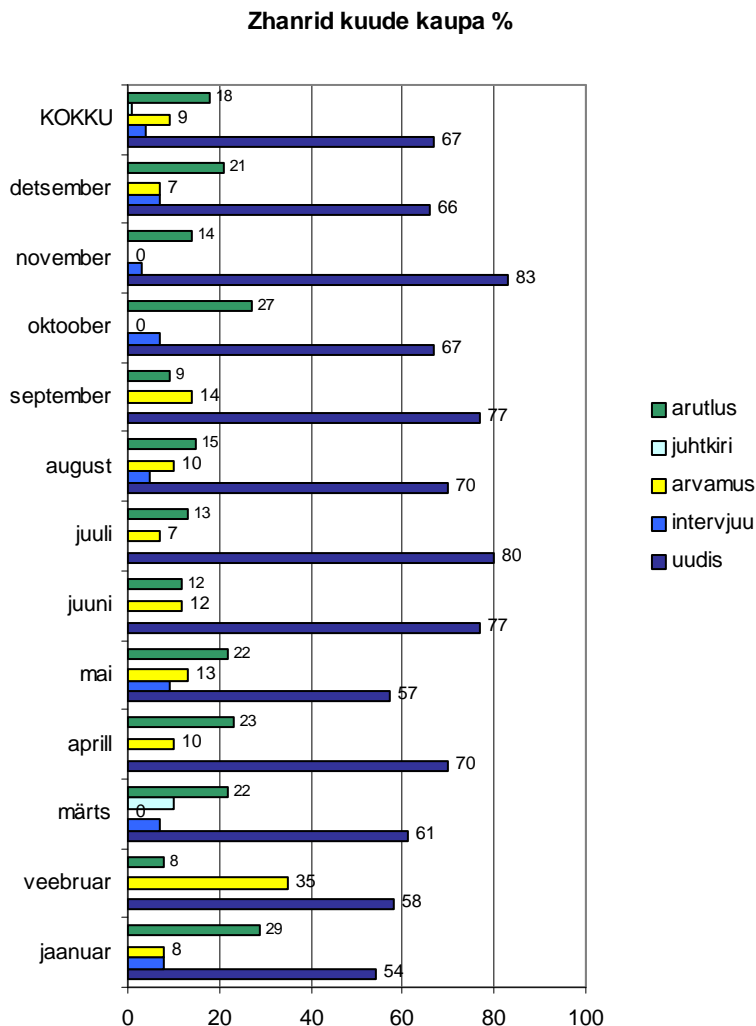
Graafik 4. Ajalehtedes ilmunud artiklite osakaalud kuude lõikes.

Vaadates nüüd, et millises žanris märtsis kirjutatud artiklid olid, võib öelda, et oluliselt selle kuu artiklite proportsioon teistest kuudest ei erine. Kõige rohkem oli nagu igal kuul uudiseid. Erinev oli see, et sellel kuul ilmus ajalehtedes narkoteemalisi juhtkirju, mis näitab seda, et uimastite teemat ajalehtedes sellel kuul aktiivselt kajastati. Samuti on võrreldes veebruariga tõusnud arutlevate artiklite osakaal, arutlevaid artikleid on palju veel ka aprillis ning mais. Märtsis on ilmunud ka intervjuusid, kuid mitteühtegi arvamuskirjandust.

Kõige suurem on uudiste osakaal ilmunud artiklitest novembris, millele järgneb detsembris jällegi arutlevate ning arvamuskirjanduse tõus. (vaata graafik 5)

Graafik 5. Žanrite osakaalud kuude lõikes.

Vaadates kahte kõige populaarsemat narkootikumi mainimist läbi aasta, võib väita, et märtsis oli väga kõrge tõus heroini mainimisel artiklites. Novembris aga oli kõrgem amfetamiini mainimine artiklites. Amfetamiini käsitlemine ajalehtedes on kõrge ka augustis, kus on ilmunud ¼ amfetamiini mainitud artiklitest.

Ilmselt võib sellest järeldada, et kui nüüd võrrelda kahte kuud, märtsi ja novembrit, on märtsis tegemist artiklitega mis on rohkem arutlevad ning informatiivsemad ning läbiv teema on heroin, kui narkootikum, narkoäri ning ravi. Novembris on aga lühemad uudistartiklid, ning teemadest kajastati narkoäri ning narkootikumidest oli populaarsem amfetamiin.

Vaadates nüüd, et mis teemad olid kõige populaarsemad kuudel mil narkoteemat intensiivsemalt kajastati, võib öelda, et märtsis olid kolm kõige populaarsemat teemat narkootikum (17%), narkoäri (17%) ning narkoravi (15%). Novembris aga olid esikohal narkoäri (10%), narkokuritegevus (21%) ning nakkushaigused (14%). Seega oli neid kahte populaarsemat kuud vaadates näha, et teemad neil kuudel olid erinevad.

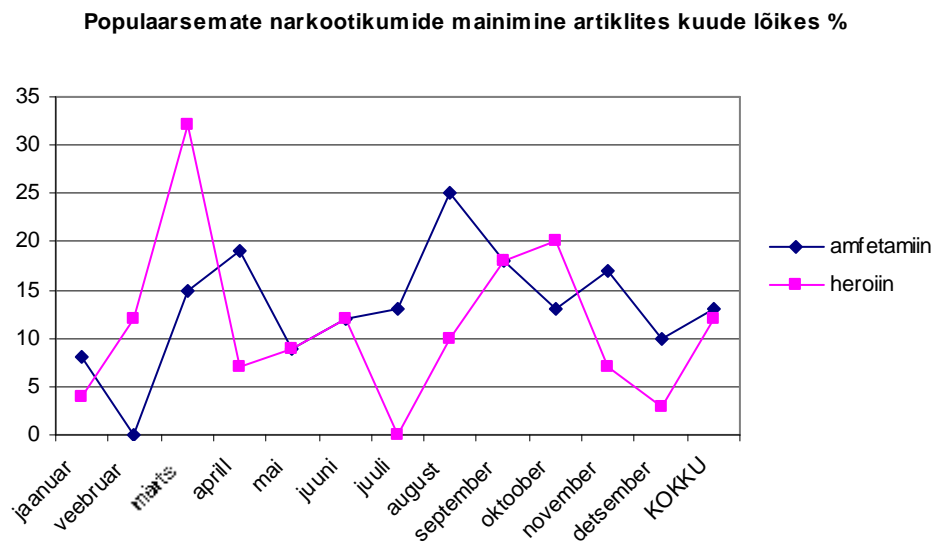
Artiklite sisu täpsemalt vaadeldes võib öelda, et Eesti ajakirjandust mõjutasidki mitu olulist sündmust. Märtsis toimus Eestis suur üledoseerimislaine. Müügile ilmus sünteetiline heroin, ehk fentanüül, mida ajakirjanduses nimetatakse ka “valgeks hiinlaseks”. Sellest sündmusest sõltuvalt on ajakirjandus täpsemalt rääkinud narkootikumist (sünteetilisest heroïnist), tema mõjust ja probleemist üldse. See kuu tulevadki välja teemad, kus narkootikumid on seotud raviga ning loomulikult räägitakse ka nendest kurikaeltest, kes sellise aine Eesti narkomaanidele müüsid. Sellest järgneval kuul pole ajakirjandus šokist, mis viis haiglasse üle 50-ne narkomaani, rääkinud. Aprillis arutletakse heroïninarkomaanide, laste ja üldse narkomaanide üle tihedalt, sõna saavad ka narkomaanid ise. (täpsemalt kvalitatiivses osas).

Augustis on kõrge amfetamiini mainimine ajalehtedes. Seekord on põhjuseks suured amfetamiinileiud ja konfiskeerimised, mis on seotud kuritegevuse ning loomulikult narkootikumi enda mainimisega ajakirjanduses.

Oktoobris tõuseb aga taas esiplaanile herooin, sest sedakorda on müügile ilmunud metafentanüül, mida ajakirjanduses nimetatakse ka “valgeks pärslaseks”, nii suurt üledoseerimislainet kui kevadel seekord ei ole, kuid samas on süstivate narkomaanide teema jällegi elavalt arutluse all. Novembris on päevakorral aga järjekordselt konfiskeerimised ning sellega seotud amfetamiin.

Seega võib öelda, et ajaliselt ei ole narkootikumide mainimine seotud niivõrd sempoorse fenomeniga, vaid põhjuseks on kindlad sündmused, mida kajastatakse ajakirjanduses mingil ajahetkel, kui suurt uudist või siis järellainetusena, lahatakse probleemi. (täpsemalt kvalitatiivses osas)

Graafik 6. Populaarsemate narkootikumide mainimine artiklites kuude lõikes.

3.1.5 Narkootikumide mainimine artiklites

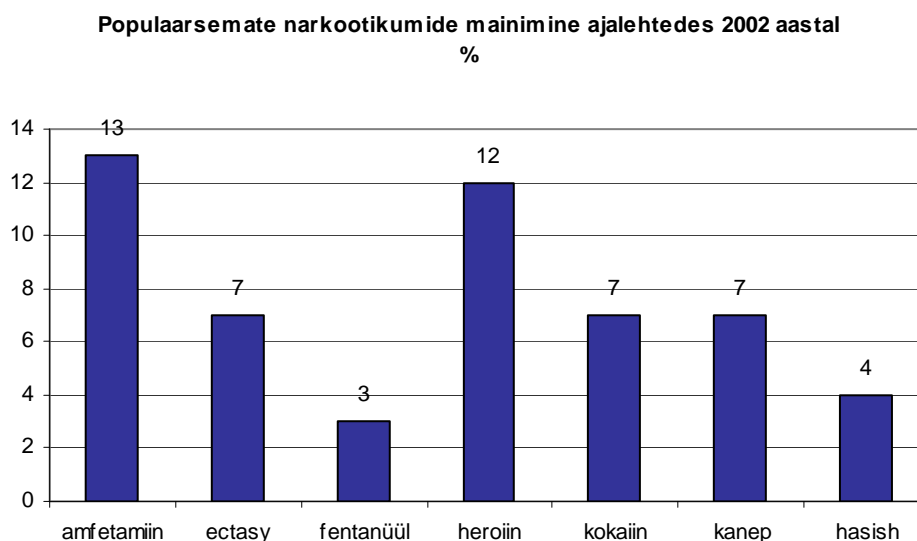
Nüüd vaatakski lähemalt narkootikumide mainimist artiklites. Üldse leidis mainimist artiklites 17 erinevat narkootikumi nimetust – amfetamiin, ecstasy, hašiš, metafentanüül, fentanüül, “valge hiinlane”, “valge pärslane”, herooin, moon, kokaiin, kanep, GHB, LSD, metadoon, oopium, marihuaana, speed.

Üldse mainiti narkootikume 35 % artiklitest. Kõige tihedamini oli artiklis mainitud korraga ühte narkootikumi 49% mainitud artiklitest, 35% artiklitest olid sellised, kus

nimetati korraga kahte narkootikumi, Kõige rikkalikum artikkel narkootikumide mainimiselt oli üks, kus mainiti koguni üheksat narkootikumi korraga.

Kõige populaarsem narkootikum Eesti aja kirjanduses on amfetamiin ning talle järgneb kohe heroiin, need on narkootikumid, mida mainitakse artiklites kõige enam. (vaata graafik 7)

Graafik 7. Narkootikumide mainimise osakaalud.

Nagu eelnevast osast teada saime (vaata graafik 6), mainiti heroini kõige enam märtsis ning amfetamiini augustis ning novembris. Kui nüüd vaadelda, et milliste teemadega need narkootikumid kõige sagedamini seostuvad ning millistes artiklites neid mainiti, võib öelda, et amfetamiini mainitakse kõige sagedamini seoses narkokulleritega 28%, pärast teemade grupeerimist võib öelda, et 60%-l artiklitest, kus mainiti amfetamiini oli tegemist narkoäriiga. Teisel kohal on artiklid mis rääkisid lastest ja alaealistest ning ka see teema on amfetamiiniga seotud, 18% amfetamiini märkivatest artiklitest, kirjutati just sel teemal.

Heroini mainitakse aga tihemini artiklites, kus oli tegemist mingi narkootikumiga 22% heroini mainivatest artiklitest olid just sel teemal. Heroiinist kirjutatakse ka narkoäri kajastavates artiklites 19% ning neile järgnevad teemad narkoprobleem, alaealised ja narkoravi kõik 14%-ga.

Kokaiini aga mainitakse võrreldes teiste narkootikumidega tihemini artiklites, mis kirjutasid mingist konkreetsest inimesest ning samuti oli rohkem artikleid kultuuri teemal.

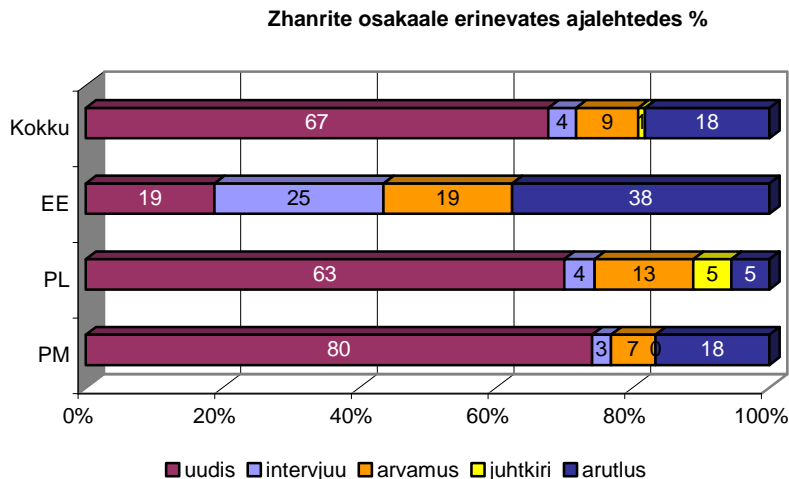
Kanepit aga mainitakse rohkem teemadel, mis olid seotud poliitikaga (18%) ning samuti alaealistega 33%.

Vaadates üldse, et millistes artiklites narkootikume mainitakse, siis võib öelda, et suurtest artiklites 42% juhtudest on nimetatud ka mingit narkootikumi, väikestest artiklites on vastav protsent 33. Žanrite koha pealt võib öelda, et kõige tihedamini mainitakse narkootikume, kui on tegemist intervjuuga, 58% intervjuudest mainiti ka mõnad narkootikumi, kõige vähem oli arvamuskirjeldavatest artiklites narkootikumide mainimist - kõigest 4% artiklites olid arutlevad ning samas mainiti ka uimastit. Veel võib öelda, et kui artikkel oli juba oma positsioonilt esilehel, siis 86% juhtudest mainiti selles artiklis ka narkootikumi. Narkootikume mainiti ka protsentuaalselt kõige tihedamini artiklites, mis olid kirjeldavad e. tertsiaalset infot edasi andvad. Sellistest artiklites 43% oli mainitud ka mingit narkootikumi.

3.1 .6. Artiklite žanrid

Kõige rohkem artikleid oli 2002 aastal kirjutatud uudiste formaadis, koguni 67% kõikidest artiklites. Teisel kohal olid arutlevad artiklid alles 18%-ga, sellele järgnesid arvamust avaldavad artiklid ning kõige vähem oli juhtkirju.

Võrreldes žanreid erinevates ajalehtedes võib saadud andmete järgi öelda, et kõige rohkem avaldas uudiste žanris artikleid PM. Kõige vähem oli uudiste tüüpi artiklile orienteeritud EE, mis eelistas avaldada arutlevaid artikleid. EE-s oli ligi ¼ artiklites kirjutatud intervjuu vormis, mis on tunduvalt kõrgem protsent võrreldes päevalehtedega. Narkoteemalisi juhtkirju ilmus 2002 aastal ainult PL-s, kõikidest artiklites moodustasid need 5% (vaata graafik 8).

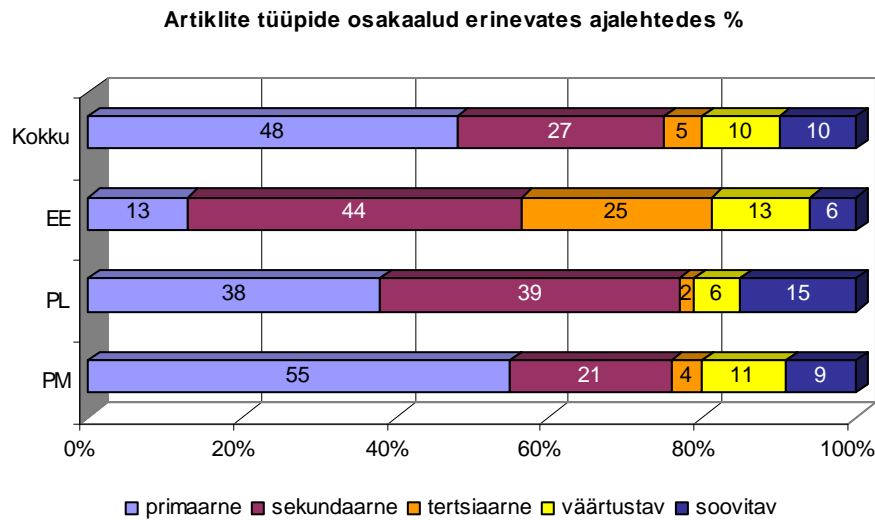
Graafik 8. žanrite osakaalud erinevates ajalehtedes.

3.1.7 Artiklite tüübid

Kõige rohkem oli uuringus artikleid, mis andsid faktilist informatsiooni, selliseid artikleid oli kokku 48%. Väikseima osakaaluga olid kirjeldavad artiklid, neid oli 5%. Selgitavaid artikleid oli valimis 27%.

Võrreldes artiklite edasiandmistüüpe ajalehtede lõikes, võib jällegi öelda, et päevalehtedes ning nädalalehtedes on erinevad artiklite kirjutamise ja info edastamise tüübid.

Ainult faktilist infot edasi andvaid artikleid avaldas kõige vähem EE ning kõige rohkem oli selliseid artikleid publitseerinud PM. Seega võib nende andmete kohapealt väita, et PM vahendab rohkem faktilist ilma omapoolse kommenteerimiseta informatsiooni. EE-i ajakirjanikud on kirjutanud rohkem kirjeldavaid ning seletavaid artikleid, andes omapoolseid laiendusi temadele. EE on esikohal ka väärtustava informatsiooni jagamisel oma artiklites. PL on aga hoopiski oma artiklites jaganud enam soovitusi ning kõige harvem annab asjadele omapoolset hinnangut. Soovitusi on ilmselt nendes artiklites andnud kas oma ala eksperdid, kes on artikli kirjutamisel kaasatud või teine variant on lugejate kirjad, kus antakse omapoolseid subjektiivseid soovitusi, mida antud olukorras peale hakata. (vaata graafik 9)

Graafik 9. Artiklite tüüpide osakaalud erinevates ajalehtedes.

3.1.8 Artiklite teemad

Kõige populaarsem teema, mida seoses narkootikumidega ajalehtedes kajastati, oli narkoäri, 22% artiklitest oli sellised, mis puudutasid just selle teema alla mahtuvaid asju. Teine teema, mida enam puudutati oli üldine narkoprobleem. Aktuaalsed teemad seoses narkootikumidega olid veel kuritegevus, alaealiste narkootikumide tarvitamine, nakkushaigused ning poliitika.

Seletaksin siinkohal natukene täpsemalt lahti, milliseid artikleid populaarsemad teemad enda alla kogusid.

Narkoäri teema alla kuulusid teemad mis puudutasid uimastitega äritsemist nii kohalik narkokaubandus "Haljala metsatalus tegutses narkolabor" kui rahvusvaheline "USAs arreteeriti narkoäris osalenud 80 merejalaväelast", siia teemasse kuulusid artiklid kulleritest "Eestlased jäid Soome tollis hašišiga vahele", diilerid "Politsei vahistas Paides tuletõrjuna töötanud narkodiileri", narkobossid "Keskkriminaalpolitsei süüdistab T.H ning aastaid Hispaanias elanud ja Eesti allilmas väidetavalt tuntud I.S-t uimastite salakaubaveo organiseerimises." jne. Ning enamaltjaolt on siis tegemist kas vahistamiste "Tallinna Politseiprefektuuri Ida Politseiosakonna politseinikud tabasid eile 39-aastase harjulase A., kelle juurest leiti suur hulk rahva seas "valge hiinlase" nime all tuntud narkootilist ainet", konfiskeerimiste "Keskkriminaalpolitsei

leidis suure koguse ecstasy tablette” või kohtuprotsessidega “Pärnu maakohus mõistis täna salakaubaveos ja uimastikuriteos süüdistatava leedulase G.G lihtmenetluse alusel kaheks aastaks vangi”.

Narkoprobleemi teema alla kogunesid artiklid, kus antakse edasi arusaama, et narkomaania probleem on ikka tõsiselt suur probleem meie ühiskonnas *“Narkomaania on üks hullemaid ja kasvavaid probleeme Eesti ühiskonnas”*. Räägitakse selle tõkestamiseks tehtavast tööst, kuhu alla kuuluvad ka igasugused ennetusprojektid *“Välja kuulutatud uimastiennetusalastele projektikonkursile laekus 160 projekti”*, suurtest politseioperatsioonidest *“Politsei viis läbi ulatusliku narkooperatsiooni”* ja ravist *“Lääne-Tallinna keskhaigla arstid alustavad novembris sügavas sõltuvuses olevate narkomaanidele suunatud metatoon-asendus programmiga”*.

Kuritegevusteemaliste artiklite alla kogunesid kõikvõimalikud artiklid, kus oli tegemist mingi kuriteo sooritamise n. vargused nii avalikud kui salajased *“Narkojoobes mees sõi kaupluses komme”*, röövi *“Röövlid viisid jalgpalliklubi palgaraha...politsei oletab, et ründajad olid meeleheitele viidud narkosõitlased”*, sissemurdmisi *“Politseinikud tabasid autosse sisse murdnud noorukid...eelneva info kohaselt teati seal asuvat narkomaanid ja varaste kogunemiskoht”*, tapmisega *“Tapeti Tulika taksojuht...üks mille vastu ei saa, on narkomaanid, sellisel juhul on 300 krooni ja mobiiltelefon piisav põhjus, et sääraseid plaane haududa”* ning mille sooritajateks peeti narkomaane.

Alaealiste teema alla kuuluvad artiklid, mis puudutasid laste ja noorte narkootikumide kasutamist *“Ida-Virumaal teevad uimastitega tutvust alla 12 aastased lapsed”*, koolides liikuvatest narkootikumidest *“...keskendume peamiselt neile diileritele, kellede klientuur koosneb kooliõpilastest ja noortest ning kes oma kauba pakkumiseks on valinud koolide lähiiimbruse”* ning tänavalaste igapäevaelu juurde kuuluvatest uimastitest *“Enamus väikestes hulkuritest joob, suitsetab ning põeb kõikvõimalike haigusi alates täidest ja sügelistest kuni hepatiidi ning AIDS-ini. Suuremate seas levib jõudsalt narkomaania”*.

Nakkushaiguse teema alla koondusid artiklid HIV-i ja AIDSi seostest narkootikumidega *“HI-viirus levib seni Eestis põhiliselt süstides”*, samuti hepatiidid *“Probleem on tõsine, sest seoses veenisüstiva narkomaania levikuga on saagenud Eestis ka nakatumine B-hepatiiti”*.

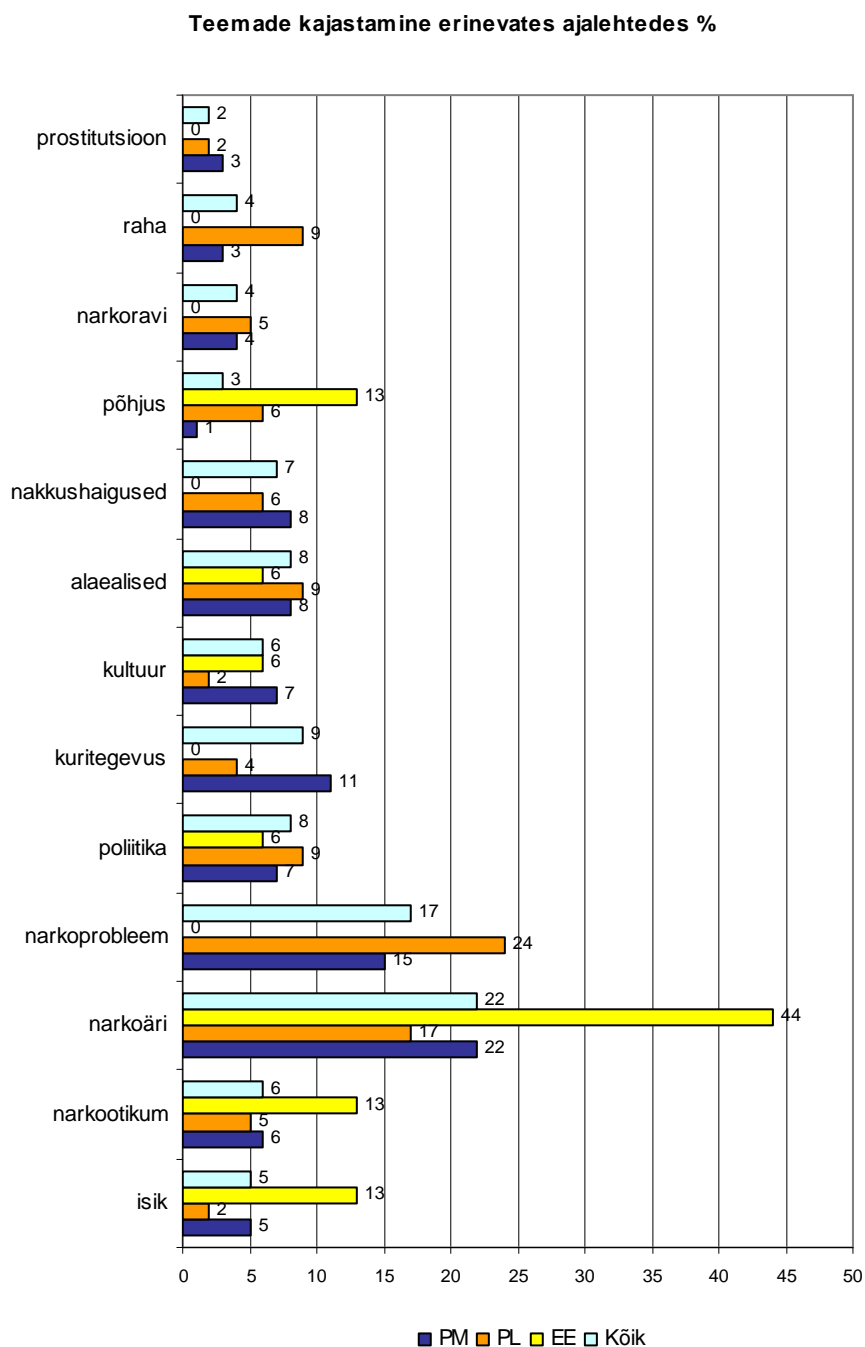
Poliitika teema alla kuulusid kaks suurt gruppi artikleid. Esimene grupp artikleid käsitles tegelikult Eesti seadusandlust, vastates küsimusele, kas Eesti narkokuritegude eest määratavad karistused on liiga leebed *“...on hämmastav kohtunike otsus vabastada eeluurimise ajaks kaks Eesti heroiniäri suurtegijat”*, või siis mitte *“narkokuritegevuse vähendamiseks, ei ole vaja panna rõhku seaduste muutmisele karistuste karmistamiseks, vaid hoopis narkomaanide võõrutusravile.”*. Teise teema moodustasid artiklid mis käsitlesid otseselt nii kohalikult narkopoliitika *“...kangete uimastite leviku vastu on võimalik ainult jõuvõtetega ja väga range karistuspoliitikaga”* kui rahvusvahelisel tasandil *“ Ungari liberaliseeris uimastite kasutamist”*.

Võrreldes erinevates ajalehtedes kajastatavaid teemasid, võib väita, et EE-il on teemadering kõige kitsam. Lemmiktemaks oli 44%-ga artiklitest narkoäri. Veel eelistati kirjutada teemadel, mis puudutasid põhjuseid narkootikumide tarvitamisele, rääkisid narkomaanidest ning narkootikumidest üldse.

PL-s oli kõige kajastatavam teema üldine narkoprobleem. Teistest vähem on PL kajastanud narkoäri temaatikat.

PM-s avaldatud artiklites olid populaarsemad teemad samuti narkoäri, narkoprobleem ning kuritegevus (vaata graafik 10).

Graafik 10. Teemade kajastamise osakaalud erinevates ajalehtedes.

3.1.9 Kvantitatiivse analüüsi tulemused

Kvantitatiivse analüüsi põhjal võib kokkuvõtvalt öelda, et võrreldes 1999 aastaga on narkotemaatika kajastamine ajakirjanduses aina tõusnud. Üha rohkem pööratakse sellele teemale tähelepanu.

Artiklite mahu kohapealt võib öelda, et kui 1999-l aastal oli suund keskmise pikkusega artiklite poole, siis 2002-l aastal on jällegi esirinnas lühikesed artiklid. Samas on aga eelnevate aastatega võrreldes tõusnud suuremate artiklite osakaal. Enam on avaldanud lühikesi artikleid päevalehed ning pikemate lugude osakaal on kõrgem EE-is. Otsides põhjusi, miks just lühikeste artiklite osakaal on tõusnud, selgus, et artikli suurus on väga kindlalt seotud teemade, žanrite ning info tüübiga. Nimelt olid suures hulgas 2002 aastal ilmunud artiklid uudiste tüüpi artiklid, mis andsid lugejatele edasi väga konkreetset faktilist informatsiooni. Sellised artiklid olid enamjaolt seotud narkoäri ning kuritegevusega. Pikemad artiklid aga olid oma tüübilt selgitavad või kirjeldavad ning ka teemad, mida sellises vormis edasi anti olid teistsugused, eelkõige artiklid kultuurist ja isikutest.

Positsioonidest leiame narkoteemalisi artikleid endiselt enam uudisterubriikides. See tendents ilmselt aina tõuseb. Narkotemaatikat on aga hakatud tõsisemalt ajakirjanduses kajastama, seda näitavad pealkirjade ning ka mitmete narkoteemaliste juhtkirjade hulk. Juhtkirjades räägitakse alaealistest, narkoärist ning nakkushaigustest. Mis on ilmselt seoses narkootikumidega 2002 aastal kõige päevakajalisemad teemad. Teemad erinevad ka kuude lõikes ning erinevate sündmuste ajal. Nimelt on märtsis esirinnas lood lastest, kuna toimus suur üledoseerimislaine, mis viis haiglasse just väga palju noori. See tõstas meedias üles küsimuse, millega noored vabal ajal tegelevad ning mis toimub koolides ning nende ümbruses, seda teemat arutletakse veel hiljem aegajalt mitme kuu jooksul. Samamoodi on ka narkoäri, politsei suured konfiskeerimised leiavad kajastust kohe meedias, kus algselt kirjutatakse uudiste vormis artikleid, mis hiljem kanduvad üle rohkem kirjeldavamateks ning analüüsivamateks, kus teemat pikemalt arutletakse. Siinkohal võibki öelda, et kui päevalehed tõstavad probleemi uudise näol, siis paari nädala pärast hakkab teemat laiemalt uurima nädalaleht, kes enamjaolt juba annab siis ülevaatlíkuma pildi kogu olukorrast.

Tõusnud on ka esilehtedele jõudnud artiklite arv, kõige enam jõudis sinna artiklid narkoärist, mis on ajakirjanduses ülekaalukalt jätkuvalt kõige enam kajastatud teema. Esilehtedele jõuavadki enamjaolt intrigeerivad uudised, mis on Eestis pahatihti seotud just narkoäri.

Narkootikumide mainimise sagedus on ajalehtedes aina tõusnud. Samuti mainitakse artiklites aina rohkem erinevaid narkootikume. Kui 90-te lõpus eristati lahjasid ja kangeid narkootikume ning nende ohtlikust, siis nüüd enam nende ohutusest otsest üldse ei räägita. Artiklites räägitakse narkootikumidest seotud narkoäri, noortega ning ajakirjandus on elavat huvi hakanud tundma narkootikumide mõju suhtes. Näiteks fentanüüli turule tulemisega kirjutati artikleid, kuidas narkootikum mõjub, mis ta on jne. Sama tendents oli metafentanüüli turule tulemise järel. Kõige enam mainitakse aja kirjanduses amfetamiine ja üldse sünteetilisi narkootikume. Sünteetilised narkootikumid on väga päevakorralised, kuna nemad on just seotud nende teemadega, mida kõige enam kajastatakse-narkoäri, lapsed. Kangetest uimastitest on kõige enam juttu heroiinist ning sünteetilisest heroiinist. Kanepit, hasishit ja teisi uimasteid mainitakse ajakirjanduses vähem.

Kokkuvõtvalt tooks kvantitatiivse analüüsi põhjal välja järgnevad punktid:

1. Narkoprobleem Eestis aina suureneb;

- Narkotemaatika üha sagedasem kajastamine Eesti ajakirjanduses;
- Esilehtedele jõudnud artiklite kasv;
- Narkotemaatiliste juhtkirjade kasv.

2. Kõige tähtsamad teemad seoses narkootikumidega on narkoäri, kuritegevus, narkoprobleem, nakkushaigused ja lapsed.

- Neid teemasid kajastatakse kõige enam;
- Teemad jõuavad esilehtedele ning juhtkirja rubriiki.

3. 2 ARTIKLITE KVALITATIIVNE ANALÜÜS

Kui artiklite kvantitatiivanalüüsiga andsin ülevaate teemadest, mida narkootikumidega seoses käsitleti ning tulemused näitasid teemade varieerumist ja nihkeid artiklite positsiooni, aja, mahu ja žanri osas, siis käesoleva peatükis on tegemist standardiseerimata sisuanalüüsiga, mille eesmärk on püüda leida põhilised teemad ja nende kajastamise viisi.

90-te aastate keskel valitses Eestis kahepoolne suhtumine – ühelt poolt nähti narkootikume “vaba maailma” koostisosana, mis tuleb Eestil nagu kõik muugi läänest üle võtta, teiselt poolt aga tunnetati uimastites potentsiaalset ohtu, kuid siiski on suhtumine neisse osaliselt salliv. 2002-ks aastaks sallivat suhtumist narkootikumidesse pea üldse ei ilmne. Probleemi pidev kasv kajastub ka ajakirjanduses ning enam nähakse narkootikumides siiski ohtu. Vaatakski nüüd täpsemalt kuidas erinevaid teemasid on ajakirjanduses 2002. aastal kajastatud.

3.2.1 Kuritegevuse representatsioonid

Seoses kuritegevuse ning narkomaaniaga, tuleb vaadata kahte erinevat aspekti. Esimene on narkomaanide poolt korda saadetud kuriteod. Narkomaania ilmus ajakirjandusse 90-te keskel just seoses selliste kuritegudega. Väga palju räägitakse meedias sellest ka aastal 2002, kus peaaegu iga päev mõni uudis, kus narkomaan on seotud erinevate kuritegudega.

“Põhja politseiosakonna kriminaalpolitseinikud pidasid eile kell 13.30 kuriteokohal kinni narkomaanidest korterivargad” (PM 26.11.2002).

Enamjaolt viidatakse kuriteo sooritaja seotusele narkootikumidega otseste tõenditeta ning selle paneb juurde ajakirjanik. Narkotestidega kindlaks tehtud isikuid on meedias tegelikult vähe, enamus on narkomaani staatuse saanud oletuste põhjal. Kuriteod mida väidetavalt on korda saatnud narkomaanid on mitmeid, neid seostatakse erinevate vargustega nii salajaste *“Politsei võttis kinni kolm korterivarast...kõik kolm tarbivad ka narkootilisi aineid” (PM, 23.jaan, 2002)*, kui

avalikega *“Arvatav narkomaan varastas poest šampoone ja seepe” (PM, 16.aprill, 2002)*, röövimistega *“Pole välistatud, et röövija oli narkomaan” (PM, 12.aprill.2002)*, harvem tapmistega *“Tapeti “Tulik” taksojuht” (PM, 1.aprill.2002)* ja avariidega *“Naine, kes näis olevat kokaiini tarvitanud, sai vaatamata vormelikiirusel metsa kihutamisele vaid põrutada” (21.august.2002)*.

Narkomaanide eest hoiatatakse inimesi. Viidatakse ekspertidele, kelle väitel on narkomaan väga ohtlik meeleheitele viidud sõltuvushaige, kes kujutab ohtu kõigile, kes temaga juhuslikult võivad kokku puutuda.

“Narkomaan ei vali vahendeid, kui tal on raha vaja...Enim ärandatakse autosid ja sooritatakse avalikke vargusi, varaste põhisaak on mobiiltelefonid. Ly Kallaste Tallinna Politsei juhtivinspektor”(Postimees 25.11.2002).

Sõna saavad artiklites narkomaanidest vargast ka ise, kes põhjendavad oma käitumist *“narkootilisi aineid tarbiva Ivani sõnul varastasid nad eelkõige selleks, et raha saada – varastatud esemed olevat nad tundmatutele inimestele kohe maha müüinud.” (PM, 30.05.2002)*.

Meediast jääb mulje, et pea kõik kuriteod, mis on korda saadetud on toimunud narkomaanide käe läbi ning sellega seoses on ka inimesed ise aina rohkem püüdnud midagi nende takistamiseks ette võtta .

“Narkomaania kiire levikuga on suurenenud sissemurdmised, vargused nii autodesse kui korteritesse, see on pannud inimesi koonduma naabrivalvesse” (PL, 5.september, 2002).

Kui varem olid eriti põlatud ja hirmsad narkomaanid ning nendega seoses narkokuritegevus, siis nüüd hakatakse rohkem tähelepanu pöörama hoopiski rohkem narkootikumide levitajatele, kes otsest kahju inimestel isiklikult ei too. Aina rohkem leitakse, et süüdlaseid tuleb hakata otsima just nende narkoärikate seast, sest nemad on probleemi juured.

“...kes narkootikume levitavad, nemad on sellised kurjategijad, kes tuleks seinale äärde panna, nad ju teadlikult hävitavad inimesi.” (PM, 21.marts, 2002). *“Politsei ei jahi enam lihtsaid narkomaane, vaid uimastikaupmehi ja diilereid, kes meelemärke turule paiskavad” (21.november.2002)*.

Politsei prioriteedid on aastatega muutunud ning siinkohal saavad sõna ka eksperdid. Narkopolitsei otseselt enam narkomaanide püüdmisega ei tegele, üritatakse

pakkumist vähendada (narkodiilerite ning narkoärikate tabamine), mille tulemusel vähendatakse ekspertide arvates ka nõudlus.

“Kui meie jahime narkoärikaid ja linna politseiosakonnad tarbijaid, siis narkomaan peab edaspidi süstimiseks pugema pimedasse keldrisse ja müüja ei julge enam vahelejäämise hirmaus iga kliendiga kaupa teha. Nii muutub uimasti raskesti kättesaadavaks, selle hind kõrgemaks. Kokkuvõttes peaks see vähendama esmasüstitijate ja narkomaanide hulka. Eerik Heldna, narkopolitsei komissar” (PM, 21.11, 2002).

Päevakorras on narkoäri kui varimajanduse üks osa. Uudised on seotud enamjaolt politsei ja tolli poolt tehtava hea tööga, kus on vahistatud uimastimüüjaid, *“Tallinna narkopolitsei vahistas vennad, kes müüsid uimasteid pealinna ööklubides Terraarium, Hollywood ja Decoltee” (PL, 12.detsember, 2002)*, konfiskeeritud erinevaid uimasteid *“Narkopolitseinikud leidsid suure koguse ecstasy tablette” (PM, 1.august.2002)*. Politseid ja tolli näidatakse meedias väga positiivses valguses, statistiliselt 2002 aastal narkokuritegevus ka väheneb. Politsei poolt näidatakse pidevalt üles initsiatiivi probleemi lahendamisel, palju saavad sõna politseinikud ja uurijad ise ning meedias on pikemaid jutte operatsioonidest, mida uimastiärikate püüdmiseks on ette võetud. Politsei ja tolli initsiatiivikust näitavad üles ka suured koostööprojektid naaberriikidega, tõkestamaks uimastite levikut.

“Koostöös rahvusvahelise terrorismi, narko- ja relvakaubandusega on plaanis arendada koostööd kolme naaberriigi: Eesti, Soome ja Venemaa vahel” (PL, 22.november, 2002). “Vene miilits aitab Eestil narkokanaleid sulgeda” (Postimees 28.12. 2002).

Eestit näidatakse meedias kui transiitmaad, mida läbivad meeletud narkolaadungid. Siinkohal on artiklid jagunenud kaheks. Narkootikumid ja teed, mis viivad narkootikume Eestist välja, need on kas Eestis valmistatud või Eestit läbivad uimastid *“Mullu konfiskeeris Kapell-skäri tollis 20 kilo Eesti kaudu Rootsi toimetatud amfetamiini, tänavu on juba leitud 30 kilogrammi” (16.juuli.2002)* ning narkootikumid ja teed mis toovad narkootikume Eestisse sisse ja Eesti turule *“Keskkriminaalpolitsei sai Vene kolleegidelt vihje, et ühes Eestisse saabunud alumiiniumi vagunis võib olla narkootikume...leiti üle kümne kilo heroini” (PM, 22.04.2002).*

Kõige rohkem räägitakse uimastite Soome ning Rootsi toimetamisest.

“Narkovedu Eestist Soome on kasvanud” (PM, 7.jaan,2002).

Mille põhjuseks tuuakse, et uimastitarvitamine just Põhjamaades on suurenenud ning seega on suurem nõudlus selle järele.

“Heroinivedu Põhjamaadesse soodustab sealne kasvav tarbimine” (PL, 12.märts. 2002).

Põhjusteks tuuakse ekspertide poolt, et Eestis valmistatud uimastid on odavad ning seega on importimine Põhjamaadesse väga tulus äri. Teiselt poolt, kui räägitaks Eesti kulleritest, kes ühest riigist läbi Eesti teise narkootikume viivad, siis on ekspertide arvates Eestis väga odavad diilerite palgad, mis aga eestlastele endile väga soodsad teenimisvahendid.

“Neid on kulleriks värvanud tuttav, kel on suhted narkoäris. Kulleri palk narkoveo eest ulatub eesti keskmise kuupalgani” (PM, 23.september.2002).

Pisikurjategijate (diilerid ja kullerid) juurest on jõutud ka suuremate grupeeringute paljastamiseni. 2002. aastal on eesti ajakirjanduse luubi all mitmeid suuri kohtuprotsesse, kus räägitakse allmaailmategelaste vahistamistest, ning lugejaid hoitakse kuude lõikes kohtu protsessiga

“Tallinna Linnakohus pikendas Helina ja tema kaaslase Indrek Sürje vahi all pidamise tähtaega 10. jaanuarini” (Postimees 11.12. 2002). Suured kogused uimastite konfiskeerimisel ning nn. suurte tegijate kinni võtmine on aastal 2002. väga kuum ja aktuaalne teema.

Kuid narkoäri ei seostata mitte ainult nn. pätte. Ajakirjandusest jooksevad läbi narkodiileritest arstid *“Politsei tabas uimasteid müünud arsti” (PL, 9.detsember, 2002)*, politseinikud *“Endiste nooreminspektorite kurioosseim süüdistus seisneb 1998. aasta novembris oma töövahetuse ajal toimunud uimastivarguses” (PL, 5.juuni, 2002)*, tuletõrjujad *“Politsei vahistas Paides tuletõrjuna töötanud narkodiileri” (PM 12.september.2002)* ning koguni pensionärid *“Pensionär vedas Soome uimasteid” (EE, 14.november, 2002).*

3.2.2 Seaduste representatsioonid

Ajakirjanduses on üldse palju kirjutatud narkokuritegude sooritajatele antud karistustest. Eesti seadusandlikust pildist saab ülevaate vaadates seadusest kahte erinevat tahku. Narkokuritegusid on kahte tüüpi: narkootikumidega seotud õigusrikkumised ning narkomaanide poolt korda saadetud kuriteod. Nagu eelnevast kuritegevuse representatsioonidest saime teada pööratakse hetkel rohkem tähelepanu just narkokuritegude avastamisele, see omakorda on loonud diskussiooniteema, et kas Eesti karistused on üldse liiga leebed ning kas neid peaks karistama või mitte ning kui karistusi karmistada, siis kellele, kas narkomaanidest kurjategijatel või narkootikumidega äritsejatel.

Siinkohal jagunevad artiklid kaheks: kes nõuavad narkomaanidest kurjategijatele suuremaid karistusi ning nende ühiskonnast eemaldamist ja teiselt poolt, et nende karistusi karmistada pole mõtet.

“Siseminister Ain Seppiku sõnul ei ole narkokuritegevuse vähendamiseks vaja rõhku panna seaduse muutmisele karistuste karmistamiseks, vaid hoopis narkomaanide võõrutusravile” (PL, 13.märts, 2002).

Seadust siiski muudetakse ning narkootikumide tarvitajate poolt tehtavad kuriteod, muutuvad karmimalt karistavateks, kuna uimastite tarvitamine on nüüdsest raskendav asjaolu. Ajakirjanduses selgitavad ka eksperdid karistusseadustikust tulenevaid muutusi.

“Narkojoove on nüüdsest raskendav asjaolu ning enamik narkokuritegusid on nüüdsest karistatavad reaalse vangistusega. Uue karistusviisina rakendatakse kurjategija isikliku vara konfiskeerimist. Seda saab kohandada suure koguse uimastite tarvitamisel või kuritegelikku ühendusse kuulumises süüdi mõistetud inimese puhul” (PM, 28.august. 2002).

Kuid teisest aspektist muutuvad seadused ka narkootikumide tarvitajatele leebemaks. Narkomaanide elu ei püüta mitte raskemaks muuta ning neid vangi pista, vaid ravida ning tegeleda karmimalt narkokaubitsejatega.

“Enam ei ole narkootikumide tarbimine ja oma tarbeks väheses koguses omamine kriminaaltegu vaid väärtegu” (21.november.2002).

“Sotsiaalministeeriumi uue narkostrategie ennetusstrateegia järgi võivad narkokurjategijad sattuda tulevikus vangla asemel ravile” (PM, 14. september.2002).

Narkoärikatele määratavate karistuste osas ollakse enamjaolt ühel meelel, et seaduste muutmine karmimaks on ainus õige samm narkomaania probleemi lahendamiseks. Leitakse, et Eesti liiga leebe karistuspoliitika võib muuta olukorra aina hullemaks. *“Absoluutselt kõikide riikide kogemus on näidanud, et tõhus võitlus kangete uimastite leviku vastu on võimalik ainult jõuvõtetega ja väga range karistuspoliitikaga” (PL, 7.veebruar, 2002).*

“Kui karistusi narkokuritegude eest ei karmistata, on varsti Eestis lihtsam kokku lugeda inimesi, kes pole narkootikume kasutanud” (PL, 3 aprill. 2002).

Poliitikud vastavad ka omaltpoolt, et probleemist on aru saadud ning üritatakse seda lahendada. *“Täna koos istunud kriminaalpreventsiooni nõukogu kiitis heaks justiitsminister Märt Raski ettepaneku muuta narkodiileritele määratavad karistused karmimaks” (PM, 28.03.2002).*

Seega ei püüta mitte narkomaanide poolt korda saadetud karistusi karmistada vaid karmistada diilerite ning narkokaubitsejatele määratavaid karistusi.

“Hakata ellu viima sotsiaalpoliitikat, kus suhtutakse narkomaani kui haigesse, keda tuleb ravida, mitte karistada...Muuta narkootikumidega kaubitsemisega ja vahendamisega vahelejäänute karistusi oluliselt karmimaks “ need on kriminaalpreventsiooni nõukogu ettepanekud (PM, 28.märts.2002).

3.2.3 Narkopoliitika representatsioonid

Narkopoliitikast räägitakse meedias rohkem, kui juttu on välisriikidest. Arutledes, mida mingi riik on teinud, et narkootikumeide kasutamist vähendada.

Esimene suur teema võiks olla üldine suhtumine narkootikumidesse. Sellekohased artiklid jagunevad laialdaselt võttes kaheks. Üks pool artikleid on nn. liberaalse narkopoliitika pooldajad ning artiklid, kus kirjutatakse ning propageeritakse nn. kergete narkootikumide legaliseerimist.

“Prantslased on viimase kümnendi jooksul muutunud palju sallivamaks kergemate uimastite ja eriti kanepi suhtes” (PL, 2.veebruar, 2002).

Meedias tuleb välja, et Saksamaa ning Inglismaa narkopoliitika muutub üha sallivamaks nn nõrkade uimastite suhtes.

“Inglismaal lubatakse autoroolis hašišit suitsetada” (PM, 31. juuli, 2002).

Liberaalsete narkopoliitikaga riikide juures tuuakse vastukajana välja kitsaskohad, näiteks on diskuteeritud ajakirjanduses küsimuse üle Hollandi liberaalse narkopoliitika kohta *“Kuidas satuvad narkootikumid üldse kohvipoodidesse, kui nende riiki toimetamine on ju keelatud” (PM, 22.jaanuar, 2002).* Eesti meedias Eestis sellelaadsest narkootikumide legaliseerimisest juttu 2002 aastal ei ole, see teema ning diskussioon on jäänud varasematesse aastatesse, kui narkoprobleem ei olnud ilmselt nii suur probleem. Eesti meedias on ikkagi tüüpiline arusaam, et narkootikumid on kõik ohtlikud, olgu nad siis kergetoimelised või süstimisel kasutatavad tugevad uimastid.

“Ei ole kergeid ega raskeid narkootikume. Tahaks uskuda, et narkootikumide legaliseerimine ei muutuks kellegi eesmärgiks” (PM, 27.marts.2002)

Teine grupp artikleid räägib võtetest, mida riigid teevad, et narkoprobleemi oma riigis kontrolli alla hoida ning need on just erinevad karmimad meetodid.

“Soome sõjaväes võetakse kasutusele narkotestid, mille ülesanne on välja selgitada ning juurida narkootikumide kasutus nii ajateenijate kui ka elukutseliste sõjaväeliste hulgas” (PM, 27. juuni.2002).

Siia alla kuuluvad ka artiklid, mis räägivad hoopiski karmimatest narkootikumidega võitlemise taktikatest. Näiteks Koreast ja Hiinast tulevad järgnevad äärmuslikud narkopoliitika näited.

“ Ma käskisin narkomaanid ja diilerid maha lasta, meil on rahvast palju, kui teile satub vastu mõni korealasest narkomaan, siis on teil minu luba ta maha lasta” Kim Jong (PM, 4.aprill, 2002).

“Hiinas hukati 29 narkodiilerit” (PM, 26.juuni. 2002).

1.2.4 Laste narkootikumide tarbimise representatsioonid

Meedias on üha rohkem hakatud rääkima narkomaania probleemist, kuna see puudutab aina nooremaid ning nooremaid lapsi. Tüüpiline näide on see, et

ajakirjanduses on sõna antud noortele endile, kes väidavad oma endi sõnadega, et narkootikumide tarvitamine on noorte elus väga tavaline osa.

“13-aastane koolitüdruk kirjeldab, et tema tutvusringkonnas on hulgaliselt narkootikumitarvitajaid ning meelemürgid kuuluvad koolide igapäevellu” (PM, 04.12.2002).

Vanemad, kes saadavad oma lapsed iga päev kooli usus, et nad on seal kaitstud, peavad tõdema, et koolid on võimetud ning nende lapsi ähvardab narkootikumide küüsi langemine ka seal. Koole kritiseeritakse nende hoolimatuse suhtes probleemi vastu võitlemise osas.

“Koolid olid jõuetud ka levima hakanud sotsiaalsete hädade nagu narkomaania ja prostitutsiooni vastu – see, et direktorid mõnigi kord valisid mõnigi kord nende vastu üksnes jaanalinnutaktika, ei teinud asja paremaks”(PL, 2.märts, 2002), “Tallinna narkopolitsei pidas laupäeval kinni veel kaks isikut, keda kahtlustakse uimastite müügis peamiselt kooliõpilastele” (PM, 3.September.2002).

Meediasse jõuavad artiklid lapsnarkomaanide poolt korda saadetud jubedustest. Lastevanematele pannakse südamele, et see probleem on iga päev nende laste ümber ning seega on kõik, ka kõige korralikumad ja toredamad lapsed ohustatud.

“Viimsi keskkoolis tegutsevast, narkootikume tarbivast ja kaasõpilasi hirmutavast kuueliikmelisest jõugust nelja poissi ähvardab noortevanglasse saatmine, sest kool neid ohjata ei suuda.” (Postimees, 21.11.2002)

“Minu juurde tulevad täiesti tavalised inimesed esmapilgul täiesti tavaliste lastega, kellel on varsti täiesti tavalisena tunduv probleem - narkosõltuvus” (Postimees, 03.12.2002).

2002. aasta alguses tekkis Eesti turule heroini asemel fentanüül “valge hiinlane”, mille tulemusena toimus suur üledoseerimislaine, sellega seoses jõudis avalikkuse tähelepanu alla ja meediasse tõsiasi lapsnarkomaanide olemasolust.

“Nädalavahetuse üledoosilaine teadetes kohutaski avalikkust kõige rohkem see, et heroiniitarbijate seas oli ka lapsi. Õigupoolest ongi lapsnarkomaanide olemasolu tähtsaim põhjus, miks ühiskonnaliikmed peaksid olema narkoprobleemist isiklikult puudutatud”(PL, 12.marts, 2002).

Üritatakse leida, ka põhjusi, miks lapsed narkootikume tarvitavad. Siin on artiklid jaotunud kahte erinevasse gruppi, ühed arvavad, et probleem on uimastite väga lihtsas kättesaadavuses ning räägitakse nende hinnast. *“Noori ähvardab ka narkomaani, kuna narkootikumide hinnad, eriti ecstasy ja amfetamiin, on langenud ning kardetakse, et selline madal hind teeb narkootikumid kättesaadavaks aina noorematele lastele” (PM, 14.12.02).*

Teine grupp kritiseerib ühiskonda ning keskkonda kus meie lapsed kasvavad ning mis lubamatult propageerib uimastite tarvitamist. Leitakse, et narkomaaniat propageeritakse liiga avalikult, üheks suureks probleemiks peetakse, et mobiilidesse on alaealistel väga lihtne tõmmata uimastiteemaliste logosid, mis on ebaeetiline *“Niimoodi me kaotame oma lapsi...loomulikult tekitab see vale ellusuhtumist, sest enamik teenuse kasutajaid on teismelised” (PL, 18.aprill, 2002)*, samas nõustatakse ka, et politsei on sellel juhul võimetu midagi ette võtma. Meedia suurele kärrale, reageerivad aga ise selliste teenuste pakkujad ja need kõrvaldatakse

“Internetiportaal Everyday eemaldas kanepilehte meenutava logo” (PM, 19.aprill, 2002),

“Laste seas kogub internetis populaarsust eestikeelne narkomäng, kus mängur peab uimasteid vahendades ja valmistades, kõrtsis alkohoolseid jooke kokku segades või narkotaimi varastades raha teenima” (PM, 19.november.2002).

Teine probleem, mis sama teemaga seoses välja tuuakse on narkoteemalised arvutimängud, mida lapsed võivad igal ajal mängida.

“Laste seas kogub internetis populaarsust eestikeelne narkomäng, kus mängur peab uimasteid vahendades ja valmistades, kõrtsis alkohoolseid jooke kokku segades või narkotaimi varastades raha teenima” (PM, 19.november.2002).

Narkomaaniaprobleemi ulatus laste seas esitab ka asjaolu, et meediasse jõuab informatsioon, et Eestis on Tallinna Lastehaiglas loodud spetsiaalselt lapsnarkomaanidele loodud uimastisõltlase osakond, kus saavad lapsed esmast meditsiiniabi ning seejärel suunatakse nad reabilitatsioonile turvakeskustesse.

3.2.5 HIV ja nakkushaiguste representatsioonid

2002-ks aastaks on meedias tekkinud teatav paanika, kus üritatakse narkomaaniat ja selle ohtusid tuua võimalikult lähedale inimestele, kes veel arvasid, et see probleem neid otseselt ei puuduta. Paanikat külvatakse kuritegevuse ning ohustatud laste kaudu, kuid narkomaaniat seostatakse ka väga palju uimastitarvitamisega kaasnevatest nakkushaigustest tõttu.

“Ohtlikud süstimise viisid ja viivad massilise nakatumiseni – mitte ainult HIVi, vaid ka B- ja C-hepatiiti” (PM, 27.november, 2002).

2000-te aastate esimestel aastatel lisandub uus sotsiaalne probleem HIV, mida kajastatakse algselt just kui süstivate narkomaanide seas levivat epideemiat. Tavaline eestlane arvab, et see on kaugel probleem, mis tavainimest ei puuduta vaid on rohkem seotud narkomaanidega. 2002. aastal püütaavad eksperdid HIVi nakatumist ja ohtu teadvustavad kogu ühiskonnale.

“HIV viirus levib seni Eestis põhiliselt süstides, Eestis elab 1911 HIV viiruse kandjat, kes valdavalt on nakatunud süstides, aga spetsialistide sõnul võib varsti HIV hakata levima ka sugulisel teel. HIV-positiivsed on noored suguaktiivsed inimesed, peagi hakkavad nende partnerid haigeks jääma” (PL, 12. jaanuar 2002). HI-viirusesse nakatumise eest hoiatatakse ka meditsiinitöötajaid ning politseinike, inimesi, kes peavad töötama päevast päeva narkomaanidega *“HI-viiruse plahvatuslik levik narkomaanide seas ohustab järjest enam riskigruppe – korrakaitse- ja meditsiinitöötajaid” (PL, 12.märts, 2002).*

Narkomaania ja HIV on omavahel väga tihedalt seotud ja ühe levik, tekitab teist, ka meedia on selle väga täpselt välja öelnud *“Kui sadu tuhandeid narkomaania ennetamiseks mõeldud kroone kasutatakse mittesihipäraselt, ei tule ka tõhusast võitlusest AIDS-i vastu välja – on ju narkomaanid HIV-positiivsete ja aidsihaigete suurim varaait” (PM, 20.mai.2002).*

HIV-I leviku tõkestamisena nähakse ekspertide kaudu ainukest võimalust narkomaanidele süstalde jagamist, ehk kahjude vähendamise taktikat *“Ma loodan, et laiaulatuslik süstalde vahetamise programm võimaldab lähimatel aastatel arvu*

vähendada, kuid see võtab 2-3 aastat enne, kui see hakkab üldse mõjuma” N. Kalikova (PM, 7.juuni 2002).

3.2.6 Narkomaania vastu võitlemise representatsioonid

Eesti meedias on justkui tekkinudki sõda AIDSi-ennetajate, Uimastiennetajate ja Eesti riigi vahel. Pidevalt tehakse AIDSi ennetajate poolt avalikult märkusi narkoennetajate tegemata tööle ning riigi ükskõiksele suhtumisele ning väidetakse, et kedagi see probleem üldse ei huvita.

“Tänaseni pole riigil ega selle pealinnal Tallinnal ette näidata ütegi tõsiseltvõetavat narko- ega aidsiennetusprojekti “ (PL, 1.aprill, 2002).

Linn ja riiklikud organisatsioonid vaatamata segadustele ja süüdistustele annavad pidevalt vastulööke tehtud ponnistuste kohta. Püütakse leida vahendeid

“Uimasti- ja HIV ennetusalaste projektide toetuseks on tänavu linnaelarves ette nähtud neli miljonit krooni.” (Postimees, 18.06.2002) ja võimalusi.

“Äsja moodustati igasse linnaossa spetsiaalne narkoennetuskomisjon, et koordineerida paremini linna narkoennetustööd. Lisaks teeb Tallinn majandusliku analüüsi HIVi ja narkomaania poolt ühiskonnale tekitatavate kahjude ulatuse kohta, mida pole Eestis varem hinnatud. Andres Tsahkna Tallinna abilinnapea. (PL 26. September 2002).

Rõhutatakse, et probleem on pigem koostöö puudumises, mitte ükskõikses suhtumises

“Tulemusi võime loota ainult sel juhul kui iga protsessis osaleja roll on selgelt määratletud ning ennetamisega tegeletakse komplekselt” A.Tsahkna, (Postimees 18.06.2002)

Uurimise alla lähevad rahad, mis on läinud narkoennetuseks. Korruptsiooni kahtlused lõpetavad töö narkoennetajatega ning tõdetakse, et üldse kogu ennetustöö on Eestis luhta jooksnud

“Politsei poole pöördunud riigikontroll avastas, et narko- ja alkoholivastase ennetustööga tegelevad programmid kulutasid viiendiku rahast mittesihipäraselt” (PL, 20.mai, 2002).

nud *“Programmiks eraldatud raha kasutamisel oodatavaid tulemusi ei ole, narkomaania levik näitab kasvutendentsi...rahajagamise kontrollimisel selgus, et toetussummadest ligi miljon krooni kasutamise kohta puuduvad dokumendid ning osa rahast läks näiteks sihtasutuse juhi Valdur Jänese enda ning tema alluvatega seotud projektidele” (PL, 24.mai.2002).*

2002. aasta lõpuks sulgeb Sotsiaalministeerium AIDSi ennetuskeskuse, sest koostööd ei suudeta teha ning ennetustöö tulemusi näha ei ole *“Sotsiaalministeerium peab aidsinnetuskeskuse tööd narkomaanide, prostituutide ja AIDSi-haigetega ebaefektiivseks ning annab riikliku ennetustöö üle tervisekasvatuse keskusele” (Postimees, 24.12. 2002).*

3.2.7 Narkomaani representatsioonid

Narkomaanide ja uimastite tarbijate representatsioonid meedias varieeruvad narkootikumi manustamisviisist sõltuvalt. Süstivaid narkootikume, nagu heroiin, kujutatakse eriti ohtlikena nii üksikisiku kui ühiskonna seisukohalt – indiviidi jaoks lõppeb tutvus heroiiniga surmaga.

“Opiaatide kasutajad jõuavad suure tõenäosusega varem või hiljem raviasutustesse - kas väga raskesti talutava võõrutusseisundi või üledoseerimise tõttu.” (Postimees 03.12.2002).

Nõrgemaid uimasteid peeti varem ohutumateks, kui aina rohkem usutakse, et igasugune narkootikumide kasutamine on ohtlik ning narkomaan on ka tegelikult nädalavahetusel stimulante kasutaja.

“Narkootikumid on vaimse allakäigu teel tõhusamad tagantliikkajad, seega võib öelda, et need inimesed olgugi, et nad käivad tööl ja teenivad raha, ei saa endaga hakkama” (3.detsember.2002).

Ühiskonda ähvardab aga oht kuritegevuse näol ning siin on arvamus, et erinevate narkootikumide tarvitajad sooritavad isemoodi kuritegusid *“Heroinik kaldub enamjaolt salajastele vargustele, ergutite sõltlane on alim vägivaldsetele tegudele” (PL, 15. november, 2002).*

Narkomaaniat peetakse jätkuvalt enam Ida-Virumaa ning venekeelse elanikkonna probleemiks kuid järkjärgult püütakse seda stereotüüpi muuta.

“Kuritegevus, narkomaania ja AIDS levivad eeskätt venekeelse elanikkonna seas” (PM, 5.veebruar, 2002),

“Praeguseks on olukord täielikult muutunud, narkootikumid on läinud massidesse ja neid panevad täiesti suvalised noored, kellel pole lihtsalt midagi teha” (PM, 3. detsember, 2002).

Ajakirjanduses on nagu kaks poolt: ühelt poolt haaratakse teemat väga isikuliselt, tehakse narkomaanidega intervjuusid jne, teiselt poolt hakatakse narkomaane vaatama kui ühiskonna sotsiaalseid heidikuid ning otsima vastuseid kogu ühiskonna kõverkohtadest.

3.2.8 Narkomaania põhjuste representatsioonid

Narkomaania põhjuseid otsides võib kokkuvõtvalt jagada artiklid kaheks. Ühelt poolt on ajakirjanduses hakatud uurima, et kes on see narkomaan ja miks ta selline on. Teiselt poolt on üritatud hakata otsima vastuseid, et mõista neid inimesi nende isiklike probleeme ja põhjuseid *“Istume noore mehega Aura veekeskuse taga ja joome õlut. Väljas on lõikavalt külm ja ta väriseb kergelt. Rääkides vaatab endine Speedi tarbija enda ette ja on tunne, et ta ei räägi mitte endast, vaid kelleski teisest. Meeldiv see jutuaajamine talle igatahes ei ole.” “Endise narkari lugu” (Postimees, 3.detsember, 2002).*

Püütakse leida kuidas narkomaaniks saadakse, miks narkootikume tarvitatakse *“Edukas noor mees hakkas sõprade eeskujul tarvitama pidudel erguteid, valdavalt ecstasyt. Algul oli kõik ilus, noormees jõudis nii öö läbi pidutseda kui ka järgmisel päeval tööle minna. Ühel hetkel sai aga jaks otsa ja enam ta igal hommikul tööle ei jõudnud. Mees kaotas töö ja edasi läks kõik juba vabalangemisele” (Postimees 3.detsember, 2002).*

“Narkootikumide kasutamisel asendab inimene loomulikul teel saadava mõnutunde keemiliselt esile kutsuvaga. Selle asemel, et arendada lähisuhteid, teha sporti või tunda rõõmu töösaavutustest, hakkab ta ammutama naudingut mõnuainetest” (3.detsember, 2002).

Meedias selgitatakse kui raske on sealt ringist välja tulla, kui oled kord sinna teele astunud. *“Tegelikult on see nii, et kui oled sees, siis välja enam ei saa” (3.detsember, 2002).*

Kõik need artiklid on kirjutatud läbi narkomaani suu, kes ise on rääkinud olukorrast ning probleemidest, mitte ei ole kasutatud lihtsalt filosoofilisi mõtisklusi. Nendel inimestel on oma isiklik kogemus, milledest nad räägivad.

2002 aastal jõudis televisiooni palju kõmu tekitanud film “Nime poolest võitja”, mis on tõsielufilm ning jookseb läbi ka ajakirjandusest. Film jutustab Kohtla-Järve narkomaanidest ning mille peakangelanna on noor, töötu, HIV positiivne varas ja narkomaan Viktoria. Eesti Haridusministeerium tellis filmi ka õppematerjaliks koolidesse, tutvustamaks narkomaaniaga kaasnevaid ohtusid. Filmi autor Priit Vehm on öeldud “*Narkomaania on nagu ühe otsa pilet: kui inimene hakkab sellega tegelema, lõpetab nii, nagu on filmis näidatu,*” (PL, 8.veebruar, 2002).

Teine film mis linastub kinodes ja mis tekitab ka meediakära on Andrei Tantsõrevi dokfilm “Lend kanepipõllu kohal *“Eestlastele meeldib mõelda narkomaaniast kui venelaste probleemist, mis neid ei puuduta. Tegelikult ei tunne narkosõltuvus rahvuste piire, eestlaste narkomaania kasvab samamoodi venelaste omaga.*” A.Tantsõrev (Päevaleht, 2.marts.2002) Filmi autor usub, et filmis kajastatav probleem ja hirm ületab ka eestlaste ning venelaste ühiskondade vahelised lõhed. “*Kaks kogukonda peavad liitma jõud võitluseks narkomaania ja kultuurituse vastu.*” (PL, 2.marts, 2002).

Narkomaaniat hakatakse teiselt poolt vaatlama kui üldist ühiskondlikku probleemi. Eesti vabariigi Siseminister Ain Seppik ütles “*Narkomaaniat tuleb ravida, sest tegu on suures osas haigusega ning on sotsiaalne nähtus*” (Eesti Päevaleht 13.marts, 2002). Ekspertid leitavad, et see probleem on tekkinud ja kasvanud koos meie ühiskonnaga, mis on süüdi sellises situatsioonis, mis on tekkinud “*Ühiskonna kiire muutumise ajal on järsult kahanenud sotsiaalne sidusus ja hoolivus ning suurenenud sotsiaalsete probleemide hulk*” (PM, 11.detsembe, .2002). Iivi Masso on oma artiklis “*Noorte narkomaania räägib haigest ühiskonnast*” (PL, 5.aprill, 2002) öelnud. “*Laste ja noorte psüühiline tervis on ühiskonna üldseisundi indikaator. Laste depressioon, kodutus, koolide pooleli jätmine ja narkomaania on ilmingud, mis kajastavad vigu hooletussejätmissi ühiskondlike valikute tegemisel.*”

Püütakse näidata, et narkomaania levikus on süüdi ühiskond ning kogu ühiskonnal on sotsiaalne vastutus narkomaania, kui haiguse kätte langenud inimeste ees. *“Narkomaania on ikkagi sotsiaalne probleem, politsei tegeleb peamiselt tagajärgedega” Tartu politseiprefekt Aivar Otsvalt (Postimees, 04.12.2002)* *“...Meil on sotsiaalseid probleeme, mis ei lase narkomaaniateemal ilmselt kunagi päevakorrast päris maha kriipsutada” N.Kalikova (Postimees, 27.11.2002).*

Eestlaste vaimne tervis on ajakirjanduses laialt arutletav teema ning selle jätkuvast halvenemisest, kirjutatakse mitmeid artikleid, *“PRAXIS uurimuse kohaselt on Eesti elanikkonna vaimne tervis pidevalt halvenenud...sagenenud on psüühikahäired, mis esinevad üha nooremas eas, enesetappude suur hulk, kasvav alkoholi ja narkootikumide tarbimine ning väga suur depressiivsuse ja dementsuse esinemissagedus eakatel”.* (Postimees, 28.11.2002).

Narkootikumide probleemi põhjus pannakse keskkonnale, kus me oleme kasvanud. *“Tagant on kihutanud ka kindlasti ka näiteks kollane ning muusika-ajakirjandus, kus muudkui räägitakse, et uimastusained lihtsalt kuuluvad pea kõigi edukate lääne popmuusikute igapäevaellu ning Eesti noored võivad siit välja lugeda, et uimastid vajavad igal juhul järeleproovimist, sest äkki saab nõnda kergemini loomeliseks staariks, tuntuks ja imetletuks”* (PL, 20.vebruar, 2002).

3.2.9 Narkootikumide representatsioonid

Erinevaid narkootikume räägitakse ja mainitakse meedias erinevates kontekstides.

Esimeseks vaataks sünteetiliste narkootikumide representatsioone. Võib öelda, et selliseid narkootikume seostatakse kõige tihedamalt just noortega.

“Eesti noored kasutavad vastupidiselt Euroopa keskmisel pigem amfetamiini ja ecstasy´t, kui kanepit” (PL, 20. veebruar, 2002).

Palju räägitakse sünteetilistest narkootikumidest **amfetamiinist ja ecstasy´st**, mida toodetakse Eestis, on suhteliselt odav ning mida kasutatakse aina rohkem.

“Politsei prognoosib Eestis toodetavate sünteetiliste uimastite amfetamiini ja ecstasy leviku jätkuvat kasvu. Seda soodustab sünteetiliste uimastite valmistamist seletava info kerge kättesaadavus” (PL, 13.marts, 2002).

Seda peetakse ka põhiliseks ekspordiar artikliks. *“Amfetamiini tootmine siirdub Eestist Soome” (Postimees 20.11.2002); “Juba teist nädalat vahi all istunud Hahajev ja Titov on komisaar Kümniku hinnangul tüüpilised tänavakurjategijad. Mõlemad on amfetamiinisõltlased, korduvalt karistatud ja alles hiljuti trellide tagant vabanenud.” (Postimees 21.11.2002), “Eesti korra kaitsjad said kätte üle paarikümne kilo Soome turule mõeldud amfetamiini” (PM, 7.jaanuar, 2002)*

Ecstasyd mainivaid artikleid võib liigitada neljaks. Esimene kontekst millega seoses uimastit seostatakse on ööklubid.

“Noorukid müüsid ööklubis ecstasy tablette” (PM, 06.12.2002).

Teine seos mida pidevalt välja tuuakse on tema odav hind ning sellega seoses ka noortele kerge kättesaadavus.

“Tableti hind on langenud keskmise kooliõpilase mõnepäevase taskuraha tasemele... tableti odavus võib kahjulikult mõjuda just põhikooli õpilastele – kergelt mõjutatavatele ja uudishimulikele” (Postimees 14.12.2002).

Kolmas liik artikleid räägivad selle narkootikumide kodumaistest valmistamistest *“Haljala metsatalus tegutses narkolabor, kus amfetamiini tootmist juhtis...” (PM, 9.aprill, 2002)* ning suurtest konfiskeerimistest ning laborite leidudest. Sünteetilisi narkootikume viiakse Eestist rohkem välja kui tuuakse sisse. Neljas kontekst on selle narkootikumi rekordilised smuugeldamised Eestist välja ja sisse ning sellega seostuvad rahvusvahelised narkokullerid.

“Heroiini tuuakse viis korda rohkem sisse kui amfetamiini.” (Päevaleht, 11.marts.2002).

Opiatidest mainitakse kõige rohkem **heroini**, sest heroinisõltlasi on Eestis väga palju ning see narkootikum on meedia poolt ka arvatud kõige ohtlikumaks. Teda peetakse ka külladki kalliks. Heroinist räägitakse ka seoses salakaubaveole. *“Prognooside kohaselt heroini tarbimine Eestis enam oluliselt ei kasva ja seetõttu keskenduvad siinsed narkoäriks selle uimasti rahvusvahelisele salakaubaveole” (Päevaleht, 13.marts.2002).*

Heroiin on narkootikum, mida tuuakse Eestisse sisse, vastupidiselt sünteetilistele narkootikumidele, mida toodetakse Eestis ning smuugeldatakse välja.

“Läti politsei konfiskeeris rekordkoguse heroini...politsei hinnangul oli uimasti pärit Afganistaanist või Bakistaanist” (PM, 3.mai.2002).

2002 aasta märtsis tekib Eesti narkoturule uus aine **fentanüül** “valge hiinlane”, mis on sünteetiline heroiin. Seda narkootikumi seostatakse meedias kõige rohkem suure üledoseerimiste lainega ning surmadega, mis toob välja selle uimasti eriti suur ohtlikus “Möödunud neljapäeval niitis “valge hiinlane” 12 tarvitajat, reede vajab kiiresti abi 11, laupäeval üks, pühapäeval kuus, esmaspäeval 11 ja teisipäeval 9 süstlaorja. Napi nädalaga on üledoseerijaid üle 50 – sama palju kui tavaliselt kahe kuu peale kokku...”valget hiinlast” müüdi teise asja pähe. Müüdi nagu tavalist heroini.” (EE, 13.03.2002).

Detsembris lisandub Eesti turule aga veel metüülfentanüül, mis on omakorda kangem ning ohtlikum eelmainitud fentanüülist ning mis järjekordselt viib hauda palju narkomaane. “Kiirabi pidi kümnekonna päeva jooksul elustama rohkem kui 150 narkomaani, kellest 5 suri” (PL, 12.detsember, 2002).

Mooni peetakse vaesemate narkomaanide uimastiks, mida on kerge kätte saada ning on odav, kuna kasvatatakse Eestis “Eriti hõlbus on mooniga, mis kasvab praktiliselt ukse all. Moon tuleb peamiselt Peipsi äärest, kus inimesed on unustanud sibula ja läinud üle tunduvalt tulusemale moonikasvatusele... Augustis likvideerisid Tartu politseinikud Peipsi ääres moonipõllu, kus kasvas spetsiaalne oopiummoon.” (PM, 03.12.2002).

Kokaiinist räägitakse meedias vähe. Kontekstid millega see narkomaan on seotud on just välismaised popstaarid ning nende narkolembus.

“Samuel L Jackson otsustas lõpetada kokaiini ja tequila tarbimise pärast seda, kui naine leidis ta köögi laua all magamas” (PM, 16.mai.2002).

Arvatakse, et see narkootikum pole eestlaste seas eriti levinud, eestlaste jaoks peetakse seda narkootikumi kalliks, mida kasutatakse suhteliselt vähestes ringkondades “Väga jõukad sõltlased tarbivad kokaiini, kuid enamikule narkomaanidest on see oma 1500-kroonise grammi hinna tõttu kättesaamatu” (Postimees, 03.12.2002).

“Heroiinitarbijaid on kümme korda enam kui kokaiinitarbijaid” (PL, 11.marts.2002).

Kolmas seos, millega seda narkootikumi seostatakse on narkokullerid ning salakaubandus, kaubaveo suundadest vaadatuna, tuuakse kokaiini meedia kajastuste põhjal enam Eestisse sisse.

”Hispaania politsei sai kätte pool tonni kokaiini” (PM; 30.aprill, 2002)
“Piirivalvurid pidasid Läti-Eesti piiril kinni salakaubavedaja, kes üritas Eestisse tuua kaks kilost pakki kokaiini” (PM, 31.mai.2002).

3.2.10 Lahendused narkoprobleemile

Lahenduste väljapakkumine ei ole Eesti meedias just eriti tavapärane nähtus, mingeid konkreetseid ettepanekuid tehakse harva. Ühest ettepanekust oli eelnevalt juttu, nimelt püütakse vähendada pakkumist, millega seoses peaks vähenema ka tarbimine ning nõudlus.

Küsimusele, mida siis teha olemasolevate narkomaanidega on kaks erinevat vaatenurka. Esimene ettepanek on väga intrigeeriv ning selle juures vaadeldakse narkomaane, kui pidalitõbiseid, kes tuleks ühiskonnast eraldada ning see oleks lahendus probleemi leevendamiseks.

“Narkarid tõbilasse...uustõbilased viia mõnele asustamata saarele, kuhu eurorahaga ehitada kaasaegne tõbila” PL, 4.detsember, 2002).

Teine välja pakutud variant on narkomaanide ravi. Kuna tegelikult otsesest muud ravi narkomaanidele pakkuda ei ole kui metadoon asendusravi, räägitakse selle olulisusest. Olulisust metadooniravis nähakse selles, et narkomaan ei ole siis enam ohtlik inimestele oma sooritatud kuritegevuste läbi

“Narkomaanidele tuleks jagada tasuta päevakogus asendusnarkootikumi” A.Liiv (PM, 14.märts, 2002).

“Narkomaan rahuldab metadooniga oma vajaduse narkootikumide järele, ta ei pea minema heroini hankima ega ka mõnuaine ostmiseks raha saamiseks varastama” (PM, 17.september, 2002).

Teine oluline tõik on HIV-viiruse leviku tõkestamine, kuna narkootikume manustatakse süstimise kaudu see enamjaolt toimub ning seega kahjude vähendamise otstarbel suu kaudu manustatav metadoon likvideerib selle ohu. *“Kui narkomaanil on häda käes, võtab ta kasvõi mahavisatud süstla” (PM, 18.november.2002).*

Lahendusena võiks välja tuua ka ühiskonna turvalisemaks ja paremaks muutumise, millest oli juttu narkomaania põhjuste juures, et kui likvideerida juured võiks väheneda ka probleem, kuid otseselt seda meedias välja ei tooda.

3.2.11 Kvalitatiivse analüüsi tulemused

Kvalitatiivse analüüsi tulemused kirjeldasid ilmekalt eelnevas kvantitatiivses tekstianalüüsis ilmnenud iseärasusi.

Süvauuringus selgus, et narkomaanide poolt korda saadetud kuriteod on jätkuvalt väga päevakajaline teema, kuid kuritegevuse representatsioone vaadetes võib öelda, et nihe on toimunud, kuna tunduvalt suuremat tähelepanu on hakatud pöörama narkokuritegevusele kui majandusharule. Tuntakse ja nähakse küll ohte narkomaanide poolt, kuna nende tegevus on ohtlik, kuid siiski on isegi enam ning põhjalikumalt uuritud põhjusi ning sellega seoses narkoärikate, diilerite ning kullerite olulist tegevust, mille tulemuseks on ühiskonnale tehtav kahju. See väljendub ka seadustes, mis väljendub just narkoärikate suuremale tähelepanule ning karistuste karmistamisele.

Siit edasi võib öelda, et enam ei süüdistata niivõrd narkomaane. Meedia on hakanud rohkem vaatama selle probleemi taha ja ümber ning otsima põhjusi, miks see nii on. Vastutust jaotatakse diilerite ning ühiskonna vahele ning narkomaane peetakse rohkem sinna vahele jäänud kaotajateks.

See ilmselt tuleneb sellest, et varem vaadati narkomaani, kui ainult vene keelt kõnelevat pätti, kes on heroiniitarvitaja. Nüüdseks on see tegelikult muutunud. Narkomaanideks ei peeta mitte ainult enam süstijaid, vaid ka stimulantide tarvitajaid. Sünteetilised stimulandid aga ümbritsevad ka eestlasi ning täiesti tavalisi lapsi, mis kõige enam ilmselt on seda mõttelaadi muutnud. Just lastprobleem on ilmselt teemat rahvale üha lähemale toonud. Päris muuta narkomaani stereotüüpi pole muidugi suudetud, kuid see muutub aina rohkem selles suunas, et narkomaania ei ole enam ainult venekeelt kõnelenud noorte asotsiaalide probleem.

Narkomaaniat vaadatakse väga tihedalt ka seotud HIV-I ja teiste nakkushaigustega. See on pannud ühiskonna rohkem mõistma ka kahjude vähendamise poliitikat, mida Eesti viljeleb. Enam ei räägita, kui tobe on süstalde jagamine narkomaanidele ning metadooni ravi, mis on samamoodi narkootikum ja selle tasuta jagamine narkomaania soodustamine hoopiski. Seega ei üritata enam loota, et mingi tegevus selle probleemi täielikult leevendaks ja narkomaania meie ühiskonnast kaoks. Ka meedia on leidnud, et kaotada seda pole võimalik ning võimalikult minimaalseks tuleb muuta need kahjud, mida see probleem teistele inimestele teeb.

Narkootikumide mainimise kontekstis muutunud eelnevaga eriti pole. Sünteetilisi uimasteid ei peeta ohututeks, nad on kodumaise päritoluga, mida kasutavad noored ning on suurim eksportartikkel narkokaubanduses. Heroiini mainimisel on suuremat tähelepanu pööratud just sünteetiliste narkootikumide turule tulekuga ning sellega seoses on räägitud surmajuhtudest ning eriti suurest ohtlikkusest. Teisi narkootikume mainitakse vähem ning meedia põhjal nad Eesti elanikkonnaga eriti tihedalt seotud ei ole, vähemalt meediasse jõuavad nad enam vaid konfiskeerimiste kaudu.

Kokkuvõtvalt tooks analüüsist välja järgnevad punktid:

1. Narkoprobleem Eestis aina suureneb:

- Väga suureks probleemiks peetakse laste narkootikumide kasutamist;
- Narkootikumide probleemi ei peeta enam üksnes venekeel kõnelevate asotsiaalide probleemiks.

2. Eesmärk on püüda vähendada pakkumist, mis vähendaks omakorda nõudlust:

- Tähelepanu on pööratud rohkem narkoärikate tabamisele, kui pisikurjategijate karistamisele;
- Suurenenud on konfiskeeritud kogused, kuna narkokurjategijate tabamisele pööratakse ka rohkem tähelepanu;
- Karistused on muutunud narkoärikatele karmimaks;
- Meedias näidatakse politsei ning tollitööd väga positiivses valguses;

3. Väga suureks probleemiks peetakse HIV-i ning teiste nakkushaiguste levikut:

- HIV-i probleem ei ole enam ainult süstivate narkomaanide probleem ning see võib puudutada ka igäüht;
- Meedia soodustab ja pooldab kahjude vähendamise poliitikat.

4. Ühed populaarsemad narkootikumid Eestis on sünteetilised narkootikumid ning heroiin. Neid nähakse erinevates kontekstides.

- Sünteetilisi narkootikume seostatakse odava hinna ja kodumaise valmistamise ning konfiskeerimistega ja eiti oluline laste ning noortega;
- Heroiin on rohkem seotud sissetoodava narkootikumina ning seda kajastatakse eriti ohtliku ning surmava ainaena.

5. Narkomaania põhjustena nähakse ühiskondlikku probleemi ning inimese enda iseloomu nõrkust, mis omakorda on seotud situatsiooni ning keskkonnaga:

- Narkomaania on ühiskondlik probleem;
- Narkomaaniat propageeritakse internetiportaalides, arvutimängudes jne;
- Eestlaste vaimne tervis on üldse halb ning see soodustab järjekordselt igasuguste sõltuvuste teket.

JÄRELDUSED JA KOKKUVÕTE

Tuginedes teistele uurimustele, mis on narkoprobleemi lahanud võib öelda, et see probleem laieneb, suureneb ning süveneb aasta aastalt aina edasi. Üha enam on vastavat teemat meedias kajastatud ning lisandunud on üha suurem narkootikumidega kaasnevate teemade ring.

Käesoleva töö teemaks oli narkomaania representatsioonid eesti ajalehtedes aastal 2002. Töö eelduseks oli käsitus, et massimeedia on oluline avalikkuse konstrueerija - läbi päevakorra seadmise, foorumi pakkumise arvamuste vahetuseks (küll mitte võrdselt esinduslikul alusel), viitesüsteemi kujundamisel persooni jaoks isikliku arvamuse määratlemiseks (eriti kui puudub vahetu kogemus). Käesolev töö analüüsis narkomaania representatsiooni meedias eriti just viimasest lähtudes – kui võimalikku viidete süsteemi. Võrdlesin oma töös narkomaania mediarepresentatsioone statistika, arvamusküsitluste jt olukorra kajastustega, eesmärgiga leida, milles mediarepresentatsioonid nendega kattuvad ja milles erinevad. Võrdlus näitas, et meedias kajastatu on teemade kajastuse ja esitamise sageduse poolest analoogne (sarnane) statistikas, arvamusuuringutes jm allikates loodud pildiga olukorrast.

Töös oli kolm eesmärki. Esmalt vaadelda kuidas meediat aastal 2002 on kajastanud narkomaaniat ja siis võrrelda meedia poolt väljatoodud tendentse ja alateemasid elanike ja selle eri sihtrühmade küsitluste kaudu representeeritud kogemuste ja arvamustega.

Kahjuks samalaadseid uuringuid on eelnevalt Eestis tehtud ainult kaks, seega on ajaliselt kasvavat või kahanevat tendentsi määrata raske. Kui võrrelda 2000-l aastal Mõttuse poolt tehtud uuringut, võib öelda, et narkoteemaliste artiklite maht on võrreldes eelnevate aastatega tõusnud. Võrreldes 1999. aastaga on esilehele pääsenud lugude arv aga vähenenud. Ilmselt narkoteemalised artiklid ei suuda enam niivõrd suurejooneliselt üllatusi pakkuda ning sensatsioonide tekitada. Küll on aga suurenenud arutlevate artiklite ning juhtkirjade osakaalud. Kui eelnevatel aastatel 90-tel oli

tegemist siiski uue ning huvitava teemaga, siis nüüdseks on see teema oma uudsusvõlu kaotanud. Tegemist on tõsise probleemiga, mille üle enam arutletakse. Kõige enam ilmus 2002-1 aastal väikeseid uudiste tüüpi artikleid. 90-te lõpus oli tendents keskumise artikkelite poole langenud. Kuid samas on 2002-ks aastaks tõusnud suurte artikkelite arv, seega võib väita, et meediast jooksevad läbi igapäeva uudised, milles on saanud narkoteema igapäevaseks ning kohati arutletakse teemat pikemate põhjalike artikkelitega. Seega võib ka väita, et narkootikumide teema kajastamise ja nende tarbimise vahel on seos. Narkootikumide proovimine/tarbimine noorte seas on vaadates empiirilisi uurimusi kasvanud ning ka teema kajastamine meedias on sagenenud ja asetatud väljaannetes sagedamini rõhulisse positsiooni.

Kõige populaarseim teema, mis on narkootikumidega seotud on jätkuvalt narkootikumidega seotud kuritegevus. Meedia kajastab peaaegu kõiki narkopolitsei poolt edukalt lõppenud konfiskeerimisi ning suuri narkolaborite leidusid. Ajakirjandusse jõuavad narkokuriteod just seoses politsei tugeva tööga seda probleemi lahendada või vähemalt leevendada ning sellega seoses on palju millest kirjutada.

Kuivõrd kuritegudega kaasnevad alati ka karistused. Meedias on 2002. aastal pööranud eriliselt palju tähelepanu sellele teemale. Kuna on muutunud politsei prioriteedid, mitte püüda enam väikeseid narkomaanidest kurjategijaid vaid pöörata tähelepanu just narkoäri likvideerimisele ja tõkestamisele, on politsei ise oma ekspertide ja spetsialistide kaudu seda probleemi selgitanud. Meedias arutletakse teemade üle, et millistele kurjategijatele tuleks määrata suuremaid karistusi, kas narkomaanidest kurjategijatele või varjatud narkoäri ajavatele grupeeringutel. Diskussioone on palju ning raske öelda, kas meedias kajastatud foorumid seda kõike mõjutasid, kuid igal juhul 2002-1 aastal muudetakse narkokaristusi karmimaks.

Teistest empiirilistest uurimustest on teada, et Eestis on ühed populaarsemad uimastid sünteetilised stimulandid ning opiaadid. Ka meedias kajastatakse kõige enam just neid uimasteid. Stimulante kajastatakse just seoses noorukite ning nende kohaliku valmistamise ning odava hinna kontekstis. (sünteetiliste stimulantide väheamalt korra proovinute hulk on kasvanud noorte seas võrreldes aastaga 1999, kahekordseks (Allaste, 2004)). Heroiin on opiaatidest meedias kõige enam mainitud narkootikum,

seada just seoses süstivate narkomaanide suure hulga ning tema erilise ohtlikkuse tõttu. See uimasti on jõudnud meediasse nii nakkushaiguste leviku kui massiliste üledoosides esinemise tõttu.

Narkootikumide teema on meedias väga tihedalt seotud teise suure sotsiaalse probleemiga Eestis, mis on HI-viiruse ja AIDSi massiline levik. Üha rohkem üritatakse meedias seda arvamust muuta, et haigus ei ole enam süstivate narkomaanide seas leviv haigus, vaid puudutab meid kõiki. Kuna spetsialistid püüavad avalikkuse arvamust läbi meedia muuta ning ohule suuremat tähelepanu pöörata, on selleteemalisi artikleid palju ning alati mainitakse nendes lugudes ka narkomaane.

Nagu eelnevalt mainitud sai, oli heroiin meedia tähelepanu all seoses katastroofiga 2002. märtsis, kui ekslikult tuli heroini asemel müügile ülikange sünteetiline heroiin “valge hiinlane”. Selle uue aine turule tulekuga toimus väga suur üledoseerimislaine, millega kaasnesid mitmekümned surmad, mida kajastas põhjalikult ka meedia.

Meedias on üldse hakatud rohkem rääkima erinevatest narkootikumidest, nende toimest, sisaldusest, keemilisest koostisest, hinnast jne. Võrreldes eelnevate aastaga oli 2002 aastal ilmunud artiklites mainitud rohkem erinevaid narkootikume ning samuti oli tõusnud populaarsemate narkootikumide mainimise sagedus. Empiirilistest uuringutest selgub, et kui narkootikumidest teadlikus kasvab pidevalt. Võib järeldada, et üheks informatsiooni edasi andjaks on ka meedia, kus eksperdid põhjalikult narkootikume “tutvustavad”, seega võib öelda, et narkootikumidest teadlikkuse tõusu ning erinevate uimastite sagedasema mainimise vahel meedias võib leida seose.

Narkotemaatika nagu paljud muudki teemad on meedias kajastatud seoses rahadega. Meedia teadvustab narkoprobleemi olemasolu ning rõhutab selle jätkuvat kasvu ning probleeme, samas on pidevalt tähelepanu all rahasummad, mis selle probleemi leevendamiseks eraldatakse. Sellised sensatsioonilised uudised nagu korrupsiooni kahtlus ning rahade ebaotstarbekas kasutamine on meediale tõsiseks maiuspalaks. Selleteemalised diskussioonid ning sõnavõtte on vahendanud ka meedia 2002. aastal.

Tulemused näitasid kokkuvõtvalt, et meedias narkoteemas kajastatu on teemade kajastuse ja esitamise sageduse poolest sarnane statistikas, arvamusuuringutes jm. allikates loodud pildiga olukorrast. Seega võib tinglikult öelda, et meedia ei konstrueeri omaette (narko)maailma, vaid püüab teemasid avalikkuse päevakorda tuua vastavalt sotsiaalstatistikale, ekspertanalüüsile jt. kättesaadavatele allikatele tuginevalt. Seega täidab meedia antud valdkonnas avalikkuse teavitaja rolli küllaltki hästi ja hoiab narkoteemat stabiilselt avalikkuse päevakorras. Päevalehtede roll diskussiooni edendajana jääb aga tagasihoidlikuks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Abel, K., Talu, A.** jt (2003) National Report on Drug Situation in Estonia 2002. Tallinn, EDMC, Spin Press.
- Abel, K., Talu, A.** jt (2003) Narkomaania Eestis 2002, EKMI, Tallinn, Spin Press.
- Adams, E., Blanken, A., Ferguson, L., Kopstein, A.** (1990). Overview of selected drug trends. Rockville. MD, National Institute on Drug Abuse.
- Akers, R. L.** (1992) Drugs, Alcohol and Society: Social Structure. Process and Policy. Belmont, CA: Wadsworth.
- Alkoholismi ja narkomaania ennetamise riiklik programm aastateks 1997-2007**
- Allaste, A-A.** (2001) "Alternatiivne noorsookultuur – võitjate või kaotajate kultuur?" Mitte ainult võitjatest. Hanson, L (toim.), Tallinn Akadeemia trükk, lk 142-154.
- Allaste, A-A.** (2000). Uimastite levik noorsoo hulgas – kooliõpilaste alkoholi ja illegaasete narkootikumide kasutamine Eestis. Tallinn.
- Allaste, A-A.** (2001). Miks Narva teismelised tarvitavad uimasteid? Elukeskkonna seosed probleemkäitumisega. , magistritöö, Tallinn, EHI.
- Allaste, A-A & Lagerspetz, M.** (2002). Recreational Drug Use in Estonia: the Context of Club Culture. Contemporary Drug Problems 29/Spring 2002, lk183-200.
- Allaste, A-A.** (2000) Narva noorte mitte-eestlaste uimastite tarbimisest ja riskantsest käitumisest. Tallinn.
- Allaste, A-A.** (2004). Trendid koolinoorte uimastitarvitamises, 2004, Espad 2003. Tallinn, TPÜ Kirjastus.
- Annual Report** (2003). The State of the Drugs Problem in the Acceding and Candidate Countries to the European Union. EMCDDA, Belgium.
- Becker, H.** (1963) *Outsiders*, New York: Free Press. Ben-Yehuda, N. (1990) *The Politics and Morality of Deviance*, New York: SUNY Press.
- Beniger, J.** (1978). Media content as social indicators: The Greenfield index of agenda setting. *Communication Research*, 5, lk 437-51.

- Berelson, B.** (1954) "Content Analysis", in: G. Lindzey (Ed.) Handbook of Social Psychology. Vol. 1: Theory and Method. Addison-Wesley Publishing Company, Inc., 488-522.
- Berger, P. & Luckmann, T.** ([1966] 1981) The Social construction of reality. A treatise in the sociology of Knowledge. Harmondsworth: Penguin Books.
- Billing, M.** (1988) heteorical and historical aspects of attitudes: The case of British monarchy. – Philosophical Psychology, lk 83-103.
- Campbell, E. Q.** (1980) Socialization: Culture and Personality, 3. Ed. Wm. C. Brown Company Publishers, Dubuque, Iowa, USA.
- Charmaz, K.** (1995) Grounded Theory. In J:A:Smith, R.Harre, & L.van Lengenhove (Eds.) Rethinking methods in Psyhology London. Lk 27-49.
- Clinard, M. B.** (1974). Sociology of Deviant Behavior, 4. Ed. Library of Congress Cataloging in Publication Data, Holt, Rinehart and Winston.
- Clinard, M. B.** (1963). Sociology of deviant behaviour. New York: Holt, Rinehart, Winston.
- Cohen, B.** (1963). The press and the foreign policy. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cohen, S., Young, J.** (1973). The manufacture of news: Deviance, social problems and the mass media. London: Constable.
- Croteau, D., Hoynes, W.** (1997). Media/Society: Industries, images and audiences. California, Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Curran, J.** (1996) Rethinking mass communication. Curran, J., Morley, D., Walkerdine, V. Cultural Studies and Communications. London: Arnold.
- Eesti noored arvavad, et...UNICEF. Tallinn 2001.**
- Elanikkonnaküsitlus 1998**
- EMCDDA (2002)** Report on the drug sitation in the candidate CEECs. EMCDDA, Portugal.
- EMCDDA (2000)** Recovement Draft technical Tools and Guidelines key Epidemiological Indictor: Prevalence of Problem Drug Use. EMCDDA.
- Erbring, L., Goldenberg, E., Miller, A.** (1980). Front-page news and real-world cues. American Journal of Political Science. 24, 16-49.
- Ericson, R., Baranec, P., Chan, J.** (1987). Visualizing Deviance. Milton: Keynes: Open University Press.

- ESPAD (1997)** The 1995 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European Countries. Pompidou Group. Stockholm. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, CAN.
- ESPAD (2000)**, The 1999 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries. Pompidou Group. Stockholm. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, CAN.
- EU Action Plan on Drugs 2000–2004.
- Farrar, H. ja Kearns, G.**, 1989. "Cocaine: Clinical Pharmacology and Toxicology." *Journal of Pediatrics* 115: 665-675.
- Glaser, B.G. & Stauss, A.L.**(1967) *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research.* New York.
- Gonzenbach, W.** (1992). A time series analysis of the drug issue, 1985-1990: The press, the president and public opinion. *International Journal of Public Opinion Research.* 2, 126-47.
- Halloran, J.** (1978). *Studying violence and the media: A sociological approach.* Winick, C. *Deviance and the Mass media.* London: Sage Publications.
- Hanson, G., Venturelli, P.** (2001) *Drugs and Society.* UK. Jones and Barlett Publisherd, Inc.
- Heinla, E., Derman, N.** (2004) "Legaalsete ja illegaalsete uimastite kasutamine Tallinna 15-16 aastaste õpilaste hulgas" Tallinn, TPÜ, RASI
- Kalikova, N., Kurbatova, A., Talu, A.** (2002). *Children and Adolescents Involved in Drug Use and Trafficking: a Rapid Assessment.* ILO. 2002.
- Kalmus, V.** (2000) *Tekstianalüüsi meetodid osana avatud ülikooli ainekursusest 2000-2002.* TÜ
- Kepplinger, H.M. & Habermeier, J.** (1995) *The Impact of Key Events on the Presentation of Reality.* *European Journal of Communication,* 10 (3), lk 371-390.
- Kruusaauk, K., Sarapuu, T.** (1999). *Eesti- ja venekeelsete koolide õpilaste hoiakud narkootikumide tarbimisse. Eesti Uimastipreventsiooni Sihtasutus. Konverentsi "Uimastivaba Eesti" ettekanne. 28-29.05. 1999.*
- Lagerspetz, M.** (1994) "Neuvostokampanjointi ja konstruksionismi". *Sociologia* vol.31 No 4, lk 288-297.
- Lasswell, H.** (1971). *The structure and function of communication in society.* Schramm, W., Roberts, D. *The Processes and Effects of Mass Communication.* Urbana, IL: University of Illinois Press.

Leifmann, H. (2000) "Studying social problems on the basis of official statistics" Statistics On alcohol, drugs and crime in the Baltic sea region NAD Publications No. 28. Leifman, H & Henrichson, N-E (toim.) Helsinki: The Nordic Council for Alcohol and Drug Research, lk 7-16.

Liiv, A. (1995). The current situation of drug prevention in Estonia. Paper presented on workshop "Mobilizing social research for policy advice on drug demand reduction in Central and Eastern Europe, Vienna, 22-24 Feb., 1995.

Lõhmus, L., Trummal, A., Harro, M. (2003). HIV/ AIDS-I teematikaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine Eesti noorte hulgas. Tallinn, TAI.

McCombs, M., Shaw, D. (1977) The agenda-setting function of the press: The emergence of American political issues. St. Paul, Minn: West Publishing.

McLuhan, M. (1964) Understanding Media. London: Routledge and Kegan Paul.

McQuail, D. (1994). Mass Communication Theory. London.

McQuail, D (2000) Massikommunikatsiooni teooria. Tartu Ülikooli kirjastus

Merriam, J. (1989). National media coverage of drug issues, 1983-1987. Shoemaker, P. Communication campaigns about drugs: Government, media, and the public. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. Lk. 21-9.

Murji, K. (1998) The Agony and the Ecstasy: Drugs, Media and Morality. The Control of Drugs and Drug Users: Reasons or Reaction? Edited by Ross Coomberg. Harwood Academic Publishers.

Mõttus, K. (2000) Narkomaania representatsioonid Eesti suuremates päevalehtedes 1990ndatel aastatel. Bakalaureusetöö, Tartu, TÜ.

Narkomaania ennetamise ning narkokuritegevuse tõkestamise poliitika (uimastipoliitika) põhimõtted aastateks 1997-2007

Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012

Narusk, A. (1998). Argielu Eestis. Tallinn: Akadeemia Trükk: lk 78

Narusk, A. (1999). Argielu Eestis 1990ndatel aastatel. Tervis. TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut 1999.

Noelle-Neumann, E. (1974) The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion. Journal of Communication, 24:24-51.

NORBALT 1994

O'Keefe, G. (1985). Taking a bit out of crime: The impact of a public information campaign. *Communication Research*, 12, 147-78.

- Paimre, M.** (1999). Narkotemaatika Eesti loetavamates nädalalehtedes aastatel 1993-1995: Bibliomeetriline aspekt. Magistritöö, Tallinn, TPÜ.
- Paletz, D.L. & Entman, R.** (1981) Media, Power, Politics. New York: Free Press.
- Protest, D., Cook, F., Curtin, T., Gordon, M., Leff, D., McCombs, M., Miller, P.** (1987). The impact of investigative reporting on public opinion and policy making. *Public Opinion Quaterley*, 51, 166-85.
- Reese, S., Danielian, L.** (1989). Intermedia influences and the drug issue: Converging on cocaine. Shoemaker, P. Campaigns about drugs: Government, media and the public. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. Lk. 29-46.
- Rogers, E., Dearing, J.** (1987). Agenda-setting research: Where it has been, where is it going? Anderson, J. Communication yearbook II. Newbury Park, California: Sage. Lk. 555-94.
- Sarvanti, T.** (1997). Huumepoliitika ja oikeudenmukaisuus Helsinki, STAKES.
- Shoemaker, P., Wanta, W., Legget, D.** (1989). Drug coverage and public opinion 1972-1986. Shoemaker, P. Communication campaign about drugs: Government, media and the public. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. Lk. 67-80.
- Smith, K.** (1987). Effects of newspaper coverage on community issue concerns and local government. *Communication Research*. 14, 379-95.
- Spector, M & Kitsuse, J.** ([1977] 1987) Constructing social problems New York: Aldine de Gruyter.
- Steadman, H., Coccozza, J.** (1977). Selective reporting and the public's misconceptions of the criminally insane. *Public Opinion Quaterly*. 41, 523-33.
- Zinberg, N.** (1984) Drug, Set and Setting. The Basis for Controlled Intoxicant Use New Haven: Yale University Press.
- Taal, A.** (1995). Narkomaanide ring saab alaealiste hulgast täiendust. Postimees, 26. Märts, 1995.
- Talu, A., Abel, K. jt** (2003). Estonia Drug Sitation 2003. Tallinn, EDMC, Spin Press.
- Wright, C.R.** (1960) Functional Analysis and Mass Communication Revisited.-J.G. Blumler ja E.Katz (toim.), The Uses of Mass Communications, Beverly Hills, CA.
- WHO** (2000) Guide to Drug Abuse Epidemiology. WHO.
- Young, J.** (1971) The drug takers: the social meaning of drug use London: Paladin.

